VATROSLAV
KUŠVAR
NA IZVORIMA
SRPSKIH NEISTINA
ДУШАН СМЛНН

VATROSLAV MURVAN / NA IZVORIMA SRPSKIH NEISTINA
001

CROATIAPROJEKT, ZAGREB
1999.

Sva prava pridržana

Urednik
Mladen Letić

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i sveučilišna knjižnica, Zagreb

UDK 323.14 (-163.41) "18/19"
94 (497.5) " 18/ 19"
MURVAR, Vatroslav
Na izvorima srpskih neistina / Vatroslav Murvar; -
Zagreb: CROATIAPROJEKT 1999. - 182 str. 21 cm -
(Biblioteka Kulturno nasljeđe)

ISBN 953-6321-13-0

990308048

002

VATROSLAV MURVAR

NA IZVORIMA SRPSKIH NEISTINA

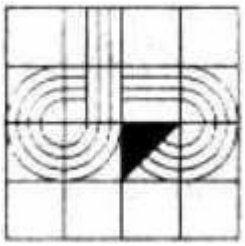

CROATIAPROJEKT, ZAGREB

003

CROATIAPROJEKT, ZAGREB
BIBLIOTEKA HRVATSKO
KULTUNO NASLJEĐE

Za nakladnika
Dr. Franjo Letić

Grafička i likovna priprema
Mladen Letić

Tisak

CROATIAPROJEKT
ZAGREB

004

RIJEČ NAKLADNIKA

Kada sam u proljeće 1991. godine pisao knjigu "SERBIAN TERRORISM AND VIOLENCE IN CROATIA 1990-1991", namijenjenu iznozemnoj javnosti, a koja je bila i prva knjiga o srpskoj pobuni u Hrvatskoj, nisam znao da je prvi dio ove knjige, već prije 50 godina, napisao Vatroslav Murvar, naslovivši je: "NA IZVORIMA NEISTlNA", a koju, eto, zbog njene aktualnosti ponovno objavljujemo.

Izgleda da od tada do danas Srbi nisu ništa naučili, a posebno nisu naučili Srbi u Hrvatskoj, koji su se dali navući na tanak led vekkosrpske politike, koja ih je za svoje ciljeve besramno iskoristila i dovela do masovnog suicida, nagovorivši i naoružavši ih, da se pobune protiv većinskog naroda - Hrvata. Dok su pravi vinovruci sjedi6 u udobnim beogradskim foteljama huškajući srpski narod i "nadobudne buduće velike srpske državnike" u Hrvatskoj protiv Hrvata, među Srbima u Hrvatskoj nije se, nažalost, našla ni jedna vremenu dorasla politička ličnost (a bilo ih je na tisuće u prethodnoj državi), da spasi svoje sunarodnjake (ali i sebe) od fizičkog i moralnog sloma. Naprotiv, bilo je više onih koji su podsticali

slika
Prva knjiga o srpskoj pobuni u Hrvatskoj namijenjena informiranju inozemne javnosti

005

lažne nade o stvaranju srpske države u Hrvatskoj, očekujući još i kakav udoban položaj u njoj, što se moglo završiti jedino onako kako se i završilo. Srpski intelektualci u Hrvatskoj snose stoga glavnu krivicu, što je danas teško i sramotno biti Srbin u Hrvatskoj, oni su najviše krivi što Srbi iz Hrvatske životare, goli, bosi i gladni u kojekakvim barakama i logorima po Srbiji, ili su prikladno topovsko meso za srpske ratove s drugim narodima.

Teško je danas, a i nerealno, Srbima u Hrvatskoj očekivati od Hrvata ne samo da im oproste, nego i da zaborave sva učinjena im zlodjela: dok još stoje "zidovi plača", dok se otkopavaju masovne grobnice Hrvata; dok se obnavljaju porušena ognjišta... Najmanje se za to može okrivljavati hrvatske vlasti: Jer, nema te vlasti, ma kako prosrpska bila, kojoj bi to uspjelo. Jer o povratku izbjeglih Srba u Hrvatsku vlast odlučuje samo formalno. Odluku donosi susjed, ratnik, pored čijih su glava zujali srpski meci; stradalnik, kojemu je poginuo najbliži rod ili mu je srušena kuća; zatočenik srpskih logora; invalid, kome je srpska granata raznijela dio tijela; majka; otac, brat i sestra poginulog djeteta, brata, sestre. Krivica pojedinaca postala je općom, nacionalnom krivicom. Ona se nalazi u području svijesti i emocija a ne u području zakonodavstva; prava, formalnih odluka i propisa, kako to rieki misle, pokušavajući sve pojednostaviti, izbrisati. Na to se trebalo misliti prije nego što su zlodjela počinjena.

Povijest se ipak povremeno vraća iz sadašnjosti u prošlost, da bi raščistila zaostale neraščišćene račune. Sada se vratila da raščisti odnose Hrvata sa Srbima u Hrvatskoj, nadam se, posljednji puta.

006

A da bi to bila u stanju, svi Srbi, a posebno oni u Hrvatskoj, trebaju, nakon svega što se zbilo (ne ponovilo se), shvatiti da Hrvati nisu narod koji je *»na putu da postane srpska narodnost«, da se Srbija ne rasprostere »svuda gdje živi i jedan Srbin«, već u točno određenim od svijeta priznatrin granicama, da se hrvatska kultura i umjetnost ne mogu najbezočnije proglašavati srpskima, da nije dovoljno da Srbi u Hrvatskoj ovu osjećaju samo svojom domovinom, oni Hrvatsku moraju priznati i državom, čije se zakone mora poštivati i pridržavati ih se, kao što to čine i sami Hrvati i svi drugi narodi koji su Hrvatsku odabrali kao mjesto svoga trajnog življenja, svi se oni moraju boriti za bogatiju i jepšu Hrvatsku, rječju, ako hoće u njoj živjeti trebaju je – voljeti, bez obzira što mislili i osjećali prema njenoj aktualnoj vlasti!*

Za sada to još uvijek nije tako. Još uvijek se hrvatsko posrbljuje (vidi naslovnu stranicu), hrvatsku državu drži »ustaškom«, tj. protusrpskom, Hrvate "genocidnim" itd. Još se, dakle, i danas ponavlja sve ono što je 1941. godine opisivao Vatroslav Murvar.

O autoru ove knjige ima, nažalost, veoma malo podataka. Njegovo se ime, ne nalazi ni u jednoj hrvatskoj enciklopediji ili nekom od brojnih biografskih leksikona tipa "Tko je tko", iako bi

slika
Ugledni srpslo književni kritičar Petar Džadžić u službi srpske propagande

007

mu tamo bilo mjesto da nije napisao ništa drugo do ovu knjižicu.

Iz "Bibliografskog leksikona" suradnika Nikolićeve "Hrvatske revije", možemo tek doznati, da je rođen u Mostaru, srednju školu završio u Sarajevu, a Pravni fakultet u Zagrebu, gdje je i doktorirao iz "državnih znanosti". Godine 1945. kao politički emigrant napušta domovinu za čiju se samostalnost toliko borio. Jedno je vrijeme boravio u Ri mu, da bi se kasruje stalno nastanio u Sjedinjenim Američkim Državama, gdje je napisao više knjiga i rasprava na hrvatskom i engleskom jeziku, u kojima se uglavnom bavio aktualnim pitanjima svoje domovine u koju se nije smio vratiti, a bio je i jedan od redovnih suradnika "Hrvatske revije" Sav njegov dugogodišnji rad hrvatskoj je javnosti ostao do danas nažalost nepoznat, pa čak i ova knjiga, koju sada, nakon šest desetljeća, ponovno objavljujemo i tako, kao nezaobilazan dio hrvatskog kulturnog nasljeđa, spašavamo od zaborava.

Dr Franjo Letić

008

PRVA KNJIGA

- ali me je duboko zaboljela naša kažnjica nemarnost, kojom puštamo, da se već preko naših granica o nama ne zna ništa, a koliko se zna, da se zna posve naopako.

- To je zaista kažnjiua nemamost i za nju jednako odgouaramo mi, hrvatski političari, i mi, hrvatski novinari, i svi mi, koji smo sposobni napisati nešto više nego što je obično pismo i uredski spis, i svi mi obrazovani Hrvati.

- Čini se, da mislimo, kako je dosta, što kod kuće dižimo propovijedi o svojoj državnoj tradicji.

Dr. MILE BUDAK SAN O SREĆI, II, 91.

009

MALA KNJIŽNICA MATICE HRVATSKE
U GODINI OBNOVE
1941 NEZAVISNE DRŽAVE HRVATSKE 1941
KOLO VI. - SVEZAR 34.

VATROSLAV MURVAR

NA IZVORIMA NEISTINA

I. KNJIGA

TISAK "TIPOGRAFIJE" ZAGREB

010

SADRŽAJ

Riječ nakladnika (dr. Franjo Letić) 5

PRVA KNJIGA

UVOD 13

I. HRVATSKI NAROD I HRVATSKA 35
II. BANSKA HRVATSKA 64
III. DALNIATİNSKA HRVATSKA 69
IV. BOSANSKA HRVATSKA 101

DRUGA KNJIGA

V. HRVATSKI KNJIZEVNI JEZIK I NARODNE PJESME 103
VI. HRVATSKA KNJIZEVNOST I KULTURA 120
VII. POVIJEST HRVATA 146
VIII. HRVATSKA HIMNA 155
IX. VJERA HRVATSKOG NARODA 158
X. DRŽAVA HRVATSKA 165

IMENSKO KAZALO 171

011

PRAZNO

012

UVOD

U životnoj borbi za opstanak na ovom dragom i sudbonosnom kutiću zemlje nad hrvatskim je narodom prohujalo i slomilo se čudno, neobično i jedinstveno nasilje, koje je potrajalo više od stotinu godina.

Razvojne linije hrvatskog života često su vrlo osebujne, a tako je osebujno i bez primjera u životu drugih naroda ovo stogodišnje nasilje, koje je slomljeno snagom istine i nerazorive životne snage hrvatskog naroda.

Preko 22 godine trajala je nad Hrvatskom nasilnička vladavina izrazito istočnjačkog duha. Uništila je najdragocjenije živote, upravo one, koji se zbog sjaja svoje duše nisu mogli dati upregnuti u nasilnička kola. Otela nam je i tako nam upropastila neizmjerne količine gospodarskih dobara našeg vlasništva, ona je baš ovo naše bogatstvo upotrebljavala za uništenje nas samih i našeg zajedničkog bića. Dočekali smo čas Uskrsnuća u postojanoj vjeri, da će duh i etika ipak jedanput slaviti stavlje nad grubom fizičkom silom materijalnog gospodstva. To gospodovanje je propalo pred našim očima tako jadno, neslavno i nejunački.

Ali već više od stotinu godina, od početka srpske pismenosti na narodnom jeziku pokušavalo se neprekidno i nepostojano, čas prikriveno čas otvoreno, no uvijek jednako snažno, zarobiti nas duhovno i zadržati nas duhovnom silom u pokornosti, uliti nam vjeru u vlastitu nesposobnost za život, nevjeru u samog sebe. Taj cilj je trebala ostvariti srpska znanost. Rad u tome pravcu polučio je potpun uspjeh tijekom prošGh desetljeća. Danas je o njemu potrebno voditi računa

013

radi teških posljedica, koje nam je prouzročio, zbog kobnog nasljedstva, što ga je ostavio u našim dušama.

Srpska promičba, jedinstvena po svojoj drskosti i neopravdanosti svojih zahtjeva, već stotinu i dvadesetak godina uvjerava željeznom dosljednošću sve Hrvate, i cijeli svijet oko nas, o našoj vlastitoj nevrijednosti, malenkosti, siromaštvu i beznačajnosti u svim pravcima i na svirri područjima. U tu se svrhu iskrivljuju, krivotvore ili prisvajaju sve naše vrjednote.

Promičba (propaganda) nije ispravno ime za ovaj nečasni posao, koji su Srbi izvršavali nad našim duhovnim i materijalnim dobrom.

Srbi, nenatkriljivi majstori u ovakvom poslu, nisu mu ni jedan čas dali ime: propaganda. Svim neistinitim i zlonamjemim tezama, člancima, časopisima i knjigama davali su oblik znanstvenih rasprava, znanstvenih rezultata. Činili su to tako jedinstveno, svi i svud, u svim razdobljima jednako, da se može sasvim znanstveno pred stranim naučnim svijetom postaviti i dokazati tvrdnja - da osim ovog zlonamjernog i lažnog rada, koji Srbi zovu naučnim~ djelovanjem i naukom, a što uistinu nije - ne postoji srpska znanost u nacionalnim predmetima. Ne postoji, zbilja, srpski čovjek, koji je uzeo pero u ruku i pisao o bilo kojem pitanju iz znanstvene skupine nacionalnih predmeta, a da nije oštetio osnovni znanstveni princip o istinitosti i znanstvenom moralu; da nije pri tome prisvajao srpstvu nešto, što mu ne pripada, da se nije služio sofizmima, nelogičnim, neistinitim i neznanstvenim tvrdnjama, "dokazima" koji nemaju nikakve stvarne vrijednosti. Duboko sam uvjeren, da ne postoji ni jedna srpska knjiga - bilo bi nam to svakako poznato - koja bi,

014

raspravljajući o nacionalnim pitanjima, bila na znanstvenoj visini, pa makar to svim silama nastojala. Nema ni jednog znanstvenog retka s područja nacionalne problematike, koji ne oduzima i ne prisvaja po koju vrjednotu iz hrvatskog, bugarskog i drugog životnog prostora, vlasništva ili kulture. Sveučilišni profesori, poznati učenjaci, svećenici, novinari, književnici, nesvršeni daci, poluobrazovana piskarala i redom svi koji znadu pisati, svi bez razlike, potpuno su jednaki u ovom aspektu svog djelovanja, pripadali oni vremenu Vuka Karadžića, ili pak današnjem vremenu Slobodana Jovanovića, bili obrazovani kao Slobodan Jovanović ili pak onoliko koliko Vuk Stefanović Karadžić.

Netko će možda pomisliti, ne poznavajući ovaj materijal, da se ovdje ipak malo pretjeruje u dobroj namjeri pobijanja štetnih posljedica; ali tl~o je imao sreću pohadati srpske škole, gdje su se ove "veličine" najpažljivije proučavale i tko se kasnije zanimao za tu u povijesti kulture i znanstvenog stvaranja jedinstvenu pojavu na cijelom svijetu, taj će posvjedočiti, da je ova tvrdnja umjerena.

Prisvajanje pojedinih dijelova ili cijelih pokrajina hnratske zemlje, iskrivljivanje povijesnih, brojidbenih i sociološlah činjenica, krivotvorenje isprava, prisvajanje čitavih kulturnih doba, hrvatskog književnog jezika, narodnih pjesama, srbiziranje prvih naših književnih imena, pogrješno prikazivanje i omalovažavanje svih hrvatskih vrjednota, predstavlja nam sustav srpskih neistina, uporno podržavan u znanstvenom obliku i uporno nazivan naukom od početka srpske pismenosti pa do sloma velikosrpske države.

Sustav je srpskih neistina - jedinstven u povijesti - neprekinuto duhovno nasilje izvršavano nad hrvatskim narodom. Ono rječito pokazuje, što se sve jednom malom,

015

povijesnom sudbom rastrganom, narodu nijekalo u želji da se izbriše s lica zemlje, sa lijepe njegove domovine. Nijedan narod ne doživje to, što doživješe Hrvati. U nacionalnim sukobima pojedinih naroda često se znanost stavljala u službu neopravdanih zahtjeva i šovinističkih strasti, pa se u protivničkom narodu pokušavalo tobože znanstveno osporiti neka prava. Negdje su pak značajke spornog predmeta uistinu bile sumnjive i pomiješane, pa se nije moglo ništa pouzdano unaprijed reći o pripadnosti. Ništa od svega toga nije bilo u našem slučaju. Irci doživješe najkrvaviju i najdužu epohu stradanja, no Englezi im nikada znanstveno ne zanijekaše, da su živi, nikada ih ne pokušavahu uvjeriti, da su isto što i Englezi, premda Irci govore u većini engleski. Jer, čemu onda silna borba, ako su jedno? Gdje god se pojavilo opadanje znanstvenog morala, svugdje je ta pojava bila neznatna i pojedinačna. Nikada nije zahvatila cjelokupnu znanost, sve naraštaje znanstvenih radnika, nigdje nije takva lažna nauka zanijekala cijeli narod, sve pojave njegove samobitnosti u prošlosti i sadašnjosti, kao što se to dogodilo nama Hrvatima. Posljedice ovog nijekanja Hrvata nisu malene niti su iščezle, kako to izgleda danas nama s gledišta samostalne države. Uklanjanje posljedica neće biti nimalo jednostavan posao. Trebat će niz godina najsavjesnijeg rada, pa ni tada neće biti sve popravljeno. Jer što se napisa, to ostade za duga razdoblja.

Tko god otvori bilo kakav inozemni stručni priručnik (leksikon, enciklopediju, znanstvena djela) i potraži podatke o nama, našoj zemlji i narodu, naći će bezbroj neistina i netočnosti, ili pak neće naći uopće nikakvih vijesti o nama. Ni sama činjenica našeg opstanka nije potpuno jasna u inozemstvu. Često se dogadalo da prvorazredni strani učenjaci znadu vrlo malo ili posve ništa o našem postojanju.

016

Jasno je da se pri takvom stanju ne može tražiti, da inozemna znanost točno obractuje pojedine povijesne, geografske ili sociološke probleme iz hrvatskog života. Na svakom koraku u inozemstvu mogu se naši Ijudi uvjeriti, da širi slojevi vrlo kulturnih naroda ne znaju o nama ni slovca. Pa i sada, kad se o nama mnogo više čuje i govori, kolat će množina neistina. Za mnoštvo svijeta naš opstanak bit će pravo otkriće, drugi će pak biti uvjereni, da nas je osovinska promičba stvorila. I Srbija je svojevremeno uvjeravala svjetsku javnost, da nas je Austrija stvorila u paklenom sporazumu s katoličkom crkvom samo zato, da se oslabi snaga srpstva i svetoga pravoslavlja. To je sve doživljavao narod, koji je mectu prvima u Europi stvorio svoju državu i upravo se nevjerojatnim borbama odžao. Da vanjski svijet o nama ne zna gotovo ništa, to je općenita pojava, poznata svima nama, a mi ćemo navesti tek jednu malu pojedinost. Poljski je intelektualac i državnik pokazao ovoliko znanja o Hrvatima u godini 1926.: "Budući da su samo dua naroda: Mađari i Česi bili zatvoreni u cjelini u granicama monarhije i da Mađari već posjeduju svoju državnu organizaciju iz dualizma, nastala je potreba stvaranja, na ruševinama monarhije, samo jedne nove države, naime, države Čehoslovačke. *Ostatak zema ja monarhye pripadao je* Poljskoj; Rumunjskoj, *Srbiji*, Italiji..." (1). Hrvatski ocjenjivač ovoga djela zaključuje: da po shvaćanju ovog poljskog publiciste; vrlo štovanog kod nas, ne postoji hrvatski narod, a cijelo hrvatsko etničko i povijesno područje pripada Srbiji. Isti pisac u odlomku velikog djela piše: "Ostaje još veliko područje nastanjeno pučanstvom govora srpskog, koje zauzima kraljevinu Srbiju i Crnu Goru, austro-ugarske provincije Bosnu i Hercegovinu, Hrvatsku, Slavoniju, znatni dio mactarske provincije Banata, konačno jadranske provincije Dalmaciju i Istru, gdje se pučanstvo

017

govora srpskog dotiče s talijanskim."(2). Pisac zastupa mišljenje, da se od ovog pučanstva i ovih zemalja stvori jugoslavenska država, kojoj se trebaju priključiti i slovenske zemlje, "zbog toga što su Slovenci brojčano preslabi da stvore vlastitu državu."(2). O Hrvatima ni riječi. Hrvatska je neznatna pokrajina. Čak su i Slovenci uzeti u obzir kod stvaranja države. Predlažući stvaranje jugoslavenske države, govori opet o pučanstvu srpskog govora: "*Glavni djelovi plemena, koji govori srpski jesu Srbi i Hrvati*."(2). Slovenci su mu izrazito zapadnjačka nacija. O hrvatskim osobinama graničarskog zapadnjaštva, naravno, nigdje ni riječi. Govori o islamskom dijelu hrvatskog naroda, za koji kaže, da su to "ostatci znatne grupe srpskih muhamedanaca Bosne i Hercegovine."(2). Pbjam Jugoslavije je u njegovoj terminologiji istovjetan s pojmom srpske države, što je u stvari bilo potpuno točno, no nigdje ni slova o zarobljenim narodima u velikosrpskoj tamnici. Ni ostali poljski pisci nisu znatno odskočili dalje u poznavanju hrvatskih prilika. Njihove enciklopedije(3) pišu, da Hrvata ima dva milijuna, da je Hrvatska velika 47.000 km2, itd. Pbznat im je po imenu neki Tomislav, poslije koga su njegov zemlju osvojili Mađari, a Srbi nakon tisuću godina ropstva Hrvate oslobodili. Jezik kojim govore Hrvati, jest srpski, itd. U zadnjih par godina prije sloma versailleske Poljske, stanje se nešto popravilo. Kad se to usporedi sa simpatijama Hrvata za poljski narod i hrvatski kulturni interes za poljsko stvaranje, mora se ustanoviti žalosna ogromna razlika.

Prirodno je, da ne mogu biti poznate ni najkrupnije činjenice hrvatske povijesti, kada pisci redovito vrlo malo znaju o našem postojanju. Tako ugledni češki publicist: "Pri odbrani od Turaka ona se (Venecija, op. pisca) žrtvovala

018

za sretniju budućnost Zapadne Europe, kao što je Austrija svojim ratovima s Turcima stekla sebi slavne zasluge., ali pri tome izgubila teren u Njemačkoj."(4). Da se na obadvije strane najvećim dijelom prolijevala hrvatska krv, na straži bijeloga Zapada, o tome nitko ništa ne zna. Žrtvujući se za druge, hrvatski je narod skoro izgubio zemlju u vlastitoj domovini.

Neposredan uzrok redovitih pojava ovog neznanja inozemstva jest sustav srpskih neistina. Mlada je srpska država mudrim instinktom i velikim novčanim sredstvima razvila promičbu u svijetu, iznoseći najobičnije krivotvorine svojih ljudi kao posljednju riječ znanosti. Često se opažaju izravni putovi krivih obavijesti. Mnogi srpski pisci proguravaju u prvorazredne znanstvene časopise svoje radove, koji vrve neistinama. Ne ustručavaju se to raditi ni prva imena kao Cvijić, Skerlić i drugi. Težak položaj Hrvatske rascjepkane na više pokrajina - posebnih upravnih dijelova, ludi "bratski" obziri naših ljudi i pomanjkanje političkog razuma, uzrokovali su, da se sa hrvatske strane na te neistine nije uspješno odgovaralo. Neobaviještenost ostale Europe, nepoznavanje naših narodnih snaga sa strane europsbh političkih čimbenika, bile su one strašne kočnice, koje su sprječavale osnutak hrvatske države i afirmaciju našeg nacionalizma. Još sudbonosnije posljedice ostavio je sustav srpskih rieistina u našim vlastitim narodnim redovima.

Duboko u dna naših duša uvriježila se kobna misao, vješto prikrivena, o našoj nemoći, siromaštvu, nesposobnosti za samostalan život, o bijedi i jadu naše povijesti, o neznatnoj vrijednosti naših kulturnih tekovina. Dogodilo se to nama, koji smo na svim područjima stajali daleko iznad onih, koji su nam to podmetali. Našem je svijetu, zaraženom bacilima

019

te promičbe, trebalo dokazivati i uvjeravati ga - a gdje se to drugdje dogodilo osim kod nas! - u mogućnost opstanka naše samostalnosti. Koliko je puta - zavladala sumnja u samoga sebe, u naše vlastite snage, a sumnjati u sebe znači isto što i mrijeti. Zar je igdje drugdje bilo onog ludačkog i samoubilačkog oslanjanja i vjerovanja u druge, kao kod nas!?

U korijenu svih naših tragičnih obrata i traženja svoga izraza zadnjih stotinjak godina leži sustav srpskih laži, koji se čvrsto zarinuo u mozgove naših javnih, političkih i kulturnih stvaratelja. Razmotrimo držanje naših ljudi iz dojučerašnje prošlosti, pa ćemo svugdje naći prezir prema svom vlastitom i bezrazložno divljenje za sve što je tuđinsko.

Samo potpuna pobjeda nad ovim mentalitetom koja se snažno zamahuje još od Ante Starčevića, da doživi u današnje doba Ante Pavelića svoju pobjedu, može osigurati nagu budućnost. No, uvijek treba biti svjestan njegova uzroka: sustava srpskih neistina.

Medu vrhovima naše duhovne elite i znanstvenog svijeta pod utjecajem velikosrpske promičbe u lažnom obliku srpske nauke, stvorio se neugodan duh, koji je strahovito oštetio čiste interese znanstvene istine. Danas možemo potpuno opravdano izraziti nepovjerenje jednom dijelu hrvatske znanosti, koja je, izrazito srbofilsb upravljena, služila ciljevima srpske promičbe nasuprot jasnim činjenicama povijesne istine. U najkraćem roku treba očistiti hrvatsku znanost od svih elemenata vukovštine i vukovaca. Ti su se elementi tako izlijepili i ispremiješali, da će biti potreban odlučan zahvat.

Vatroslav Jagić, proslavljeno znanstveno ime, čisti Hrvat po podrijetlu, nije kroz cijeli svoj život zapravo znao,

što je po narodnosti. Kako možemo imati povjerenja u znanstveno poštenje i rad Vatroslava Jagića i svih njemu sličnih, kada on nije mogao ili nije htio riješiti najjednostavnije pitanje: Što sam ja? Prof. Josip Pasarić duhovito dijeli metamorfoze Jagićeva mišljenja na razdoblja. u uvodu svoje raspravice (5), opravdano se ljuti profesor Pasarić na naše tužne prilike. Pasarić zajedno s Prodanom, Pavlinovićem i Zovkom, Kurelcem i Brozom, pripada mectu one vrlo rijetke, koji su se usudili usprotiviti vukofilskoj hrvatskoj javnosti i upozoriti na neistine i krivotvorevine Vukova »rada« i njegovih gorljivih nasljednika. "Miklošić - veli Pasarić - ograničio je Hrvate na šaku čakavaca; a Vuk, držeći se slijepo šovinističke lozinke »*Srbi svi i svuda«,* izdao je na svijet hrvatsko narodno blago, sabrano velikom većinom u čisto hrvatskim krajevima... pod srpskim imenom. Ali ru po jada, kad nas u ime tobožnje znanosti i pod okriljem autoriteta prikraćuju Nehrvati, tuđinci..., kud i kamo je veća nepravda i žalost, kad tako postupa rodeni Hrvat... Samo elementamo čuvstvo bi moralo svakoga ponukati, da revindicira svojoj domovini ono, što ju po Bogu i po pravu ide, a što su joj tuđnci oteli. Umjesto toga, što vidimo kod nas Hrvata? Profesor hrvatskog sveučilišta, rođeni Hrvat, piše gramatiku hrvatskog jezika, suvereno ignorirajući hrvatsku književnost od četiri stoljeća, a drugi Hrvat, na glasu učenjak, profesor Vatroslav Jagić, piše u srpskoj smotri o hrvatskim književnicima i o hrvatstvu naše slavne Atene tako, kao da je naručen od naših neprijatelja." Prema Pasariću, iznosim glavne Jagićeve metamorfoze:

I. doba *do god 1866.*, u kojem Jagić svim snagama mladenačkog duha i znanstvenim dokazima brani hrvatstvo od tuđiskih krivotvorina; dokazuje neosporno hrvatstvo Dubrovnika, Dalmacije, Bosne i kulturnih stvaratelja s hrvatskog

021

područja. U djelima iz ovog vremenskog razdoblja Jagić dokazuje pripadnost ćirilskih listina hrvatskoj književnoj svojini; ističe Vukovo priznanje, da mu je prvi učitelj u skupljanju narodnog blaga bio naš Kačić; smatra, da je novi srpski književni jezik u stvari hrvatski, jer je preuzet iz skoro osamstoljetne bogate književne tradicije Hnrata, dok srpska prošlost toga nikako nije imala.

slika
Vatroslav Jagić, jedan od rijetkih Hrvata koji "nije zapravo znao što je po narodnosti... Piše o hrvatstvu kao da je naručen od neprijatelja "

022

II. doba Jagićeva mišljenja: *hrvatsko-srpsko*. Predgovorom svojoj "Historiji književnosti..." od godine 1867. odriče se Jagić svoga dosadašnjeg hrvatstva, nazivajući jezik i književnost svoga naroda hrvatsko-srpskom; pokušava to nekako dokazati; dopušta očitu neistinu, da su Srbi izvorno naselili Bosnu i Hercegovinu, te da Srbi u B.-H. nisu doseljenici, premda je pred par godina lomio koplje za hrvatstvo ovih dviju središnjih pokrajina Hrvatske. No, u ovom razdoblju još priznaje hnratstvo Dubrovnika; dalje u djelima tog razdoblja otkriva Jagić neku hrvatsko-srpsku narodnost u najčišćoj hrvatskoj pokrajini Dalmaciji; tvrdi krupnu neistinu, da je u Bosni i Hercegovini "pretežnija većina Srba", što je i dan danas nakon strahovitog iseljavanja islamskih Hrvata i državnom vlašću pomaganog useljavanja Srba - potpuno netočno. Hrvat Vatroslav Jagić kao da se naslađuje znanstvenim krivotvorinama na štetu vlastitog naroda, pa počinje poricati hrvatstvo naših kajkavaca, tvrdeći da je to "Slovenština, koja na hrvatsku zanosi", a malo kasnije piše čak i ovo: "*Među* ovakve Slovence, koji su od početka naše historije hrvatsku sudbinu dielili... *spadaju* današnji stanovnici županija: varaždinske, zagrebačke, od prilike do Kupe, i križevačke... napokon Međimurje..." Svakome uistinu zastaje pamet nad time i zbunjeno se pita zajedno s Pasarićem: Koji su uzroci? Pasarić tvrdi, da se to ima pripisati svemoćnom utjecaju, što su ga na Jagića vršili Šafarik, Miklošić i osobito Daničić.

III. doba: *rusko-srpsko*. Jagić napušta svoju domovinu, jer je preuska za njegov "učenjačku" slavu, i umjesto da u tuđem, germanskom i ruskom, svijetu pomogne i pridonese afirmaciji hrvatskog imena - što je zbilja mogao i morao učiniti kao znanstverii autoritet i što je bilo prijeko potrebno,

Vatroslav Jagić se zanima isključivo ruskim i srpskim znan-

023

stvenim pitanjima i privatno sugdje propovijeda srpstvo i opravdava srpske zahtjeve, te ga svi smatraju Srbinom.

IV. doba: *slovensko*. Jagić je želio naslijediti Miklošićevu stolicu, koji se proslavio nijekanjem kajkavaca Hrvata. Spomenuh smo, da je još u drugom razdoblju Jagić prihvatio Miklošićevo mišljenje na štetu Hrvata, a sada se usuduje ići tako daleko, da se i sam naziva Slovencem (Archiv, VI., 313 i 314). "...wurde ich selbst nach dem Dialecte meines Elternhauses, meiner Vaterstadt und den engsten Heimat uberhaupt zu den Slovenen zahlen...", a hrvatsko ime veće zajednice, kojoj pripada, mudro i oprezno u daljem kontekstu ispušta. Ne treba biti "učenjak" Jagićeva kova, da se uvidi, kako je iza ove "učenosti" zanimljiva pozadina: očekivanje sveučilišne katedre.

V. doba: *srpsko hrvatsko*. Pošto je uspjelo Vatroslavu Jagiću zasjesti na Miklošićevu stolicu, pronalazi srbo-hrvatstvo kao narodni pojam i kao znanstveni izraz, te ga počinje na veliko upotrebljavati i propovijedati. (! istom razdoblju srbo-hrvatstva nastaje promjena u Jagićevu mišljenju o hrvatstvu Dubrovnika i Bosne. Dok je u 1. i II. razdoblju pisao (6): "... i u Dubrovniku, premda je već odavna odružen bio od ostale Dalmacije i politički tako prozvane Hrvatske, življaše jošter pravo narodno ime hrvatsko, uz koje zavlada, a do skora i mah preote ono drugo "učeno" ime "slovinsko"; "a nebijaše srbsko (ime) u Dubrovniku nikad u običaju", sada pak veli da "njihov jezik (tj. jezik starih Dubrovčana) ne bijaše po nazoru njihovu ni hrvatski ni srpski, već - slovinski". - Tako Jagić svjesno reče neistinu, jer sami Dubrovčani redovito kod prevođenja, nazivaju svoj jezik hrvatslam.(7). To je mogao i sam Jagić vidjeti na samim naslovnim stranicama mnogih dubrovačkih pisaca. Ali to Jagić nije htio

vidjeti, već opravdava ovo svoje stajalište: "Time neću da mutim ljubav i poštovanje, što ga goje oba plemena, Srbi i Hrvati, za nekadašnju veličinu i znamenitost Dubrovnika; ovaj biser jednako pripada jednomu i drugomu narodu."(6). No, još se jedanput proslavio Hrvat Vatroslav Jagić. Godine 1896. "autoritativno" izjavljuje, da je "sasvim opravdano, kad zemaljska (bosanska) vlada upotrebljava izraz ("bosanski za hrvatski jezik u Bosni, op. pisca), koji odgovara nazivu zemlje i kojega uistinu nije izmislila njegova preuzvišenost (Kalay), nego se upotrebljavaše već u 17. i 18. stoljeću."(6).

Zadržasmo se nešto opširnije na Vatroslavu Jagiću, kad već ne možemo dotaknuti sve ostale. Vatroslav Jagić nije nipošto osamljena pojava. On je upravo predstavnik većine duhovnih naraštaja naše prošlosti i živahna slika našeg društva od ilirizma do sloma srpske države travnja 1941. Rijetki su, koji su bistro gledali, i oni nisu mogli doći do riječi, jer ih je vukofilska javnost nazivala najpogrdnijim imenima. Tako temeljito je razorila tuđnska promičba, u lažnom obliku znanosti, osnovicu našega života. Sve što se dogadalo s nama u posljedrgim desetljećima, samo je razumljiva posljedica ovakvog držanja našeg čovjeka. Ni mi sami, ni svijet oko nas, nije imao istinitu predodžbu o nama.

Cjelovito prikazati sustav srpskih neistina tehnički je nemoguće. Htjeti ga potpuno iznijeti, značilo bi pružiti hrvatskoj javnosti tako veliki opseg, koliki je opseg cjelokupnog srpskvg "naučnog" tiskarstva s područja nacionalnih predmeta. Ističemo ponovno: ne postoji časopis, knjiga ili novine, u kojima bi se tobože znanstveno raspravljalo o bilo kojem znanstvenom pitanju Balkana ili hrvatskog dijela srednje Europe, a da se ne bi iznijela po koja neistina na štetu Hrvata, Bugara i ostalih naroda. Napokon, baviti se tim

bezvrijednim papirom uopće nije ni vdjedno. Zato će predmet naših razmatranja biti samo ona "naučna dela" onih srpskih "naučnika", koji kod nas, u ostalom kulturnom svijetu, ili kod Srba samih, uživaju znanstveni ugled. Sa sramotnim napadajima, kao što su oni u listovima Samouprava, Balkan, Dubrovnik, Glas Boke, Srpska Riječ, Narodna Odbrana, Sokolski Glasnik itd. bez konca, koji su preplavljivali sve naše krajeve sve do propasti srpske države - nećemo se baviti ni jednog trena.

Zanimljivo je da su svi ti "članci" redovito gradeni na potpuno isti način, pa se mogu postaviti pravila o njihov sastav. Svi započinju prijetnjama i napadajem na koju hrvatsku ustanovu ili čovjeka. Osobito je Matica Hrvatska bila svakidašnja tema, najmiliji cilj, na koji su sipali divlje i kamenje. Čak se i Srpski književni glasnik - koji nikako ne spada u ovu vrstu srpskih listova - nije ustručavao nabacati na Maticu najpogrdnijim izrazima, kakvi se u kulturnom svijetu uopće ne upotrebljavaju. Iza uobičajenog uvodnog napadaja slijede "dokazi", koji dokazuju srpstvo. Sastoje se redovito od pustih tvrdnji da su srpski "naučnici" dokazali protivno, ne iznoseći ništa stvarno, te u najboljem slučaju za potkrjepu navode koju od bezbrojnih krnrotvorenih Vukovih "narodnih" pjesama. Tijekom članka nižu se uobičajeni rekviziti o srpskom junaštvu - "Viteški je kralj na maču osvojio i Srpstvu donio", "junačke grudi su spremne i šake su stisnute", "beli orlovi i sivi sokolovi sad će da polete" i na koncu redovita poruka "frankovcima, plaćenicima, tudinskim izmećarima, koji će osetiti hrabru srpsku desnicu za svoja izdajnička dela."

U drugu vrstu spadaju listovi, kao Srpski književni glasnik, koji se služe drugim, biranijim riječima, donoseći iste tvrdnje.

026

Ovdje, u uvodnom poglavlju, prije ocrtavanja sustava neistina prvih srpskih književnih i znanstvenih imena, donijet ćemo za prikaz par sličica o mišljenju onih ljudi, koji su odraz prosječnog čovjeka i čije mišljenje odgovara mišljenju svakog Srbina o nama.

Nikola Stojanović, ugledni srpski političar i javru radnik, koji je djelovao medu Hrvatima i pisao u "Srbobranu" usred Zagreba, napisao je na početku ovoga stoljeća: "Hrvati niti imaju posebnog jezika, ni zajednice običaja, ni čvrstog jedinstva života, ni, što je glavno, svijesti o medusobnoj pripadnosti, i s toga ne mogu biti posebna narodnost... Hrvati nisu dakle ni pleme ni posebna narodnost. Oni se nalaze na prelazu iz plemena u narodnost, ali bez nade da će ikada sačinjavati posebnu narodnost." Stojanović to dokazuje lutanjem Gajeva ilirizma i Strossmayerova jugoslavenstva. "Hrvati obično ističu neku kulturnu nadmoćnost - veli Stojanović - nad Srbima. Oni koji nemaju nikakvih specijalno svojih pogleda na svet (u vjeri, običajima, vaspitanju itd.), nikakve nacionalne umjetnosti ni književnosti, usuduju se govoriti o hrvatskoj kulturi."(8).

"Hrvati nisu i ne mogu biti posebna narodnost, ali su na putu da postanu srpska narodnost. lJzimanjem srpskog za svoj književni jezik, učinili su najvažniji korak sjedinjenju. A i inače se proces stapanja polako, ali stalno, vrši. Čitanjem svake srpske knjige, svake narodne pjesme, pjevanjem svake srpske arije, prelazi atom svježe srpske demokratske kulture u nphov organizam."(8). (Stojanović miješa ekavicu i ijekavicu, pa ga i mi tako navodimo, op. pisca). "Identifikujući katolicizam sa Hrvatstvom, oni su zaista uspjeli da stave veliku zapreku prvdiranju srpske misli. Interesantno je da im to u klasičnom Gjivovom gradu nije pošlo za rukom. Ponosni

Dubrovčani su se odlučili za Srpstvo, premda su se ostali dalmatinski gradovi; koji su stajali pod utjecajem iste talijanske kulture, odlučili za Hrvatstvo. Dubrovnik je bio slobodna repubiika, a ostali gradovi podanici sv Marka. Slobodni ljudi odlučili se za slobodno i napredno Srpstvo, tuđi podanici za tuđinima uslužno i nazadno Hrvatstvo." !!!

O slozi - veli Stojanović - ne može biti govora, "jer su Hrvati tuđnska avangarda." (8). "*Ta se borba* – nastavlja dalje Stojanović - *mora viditi* "*do istrage naše ili naše.* " Jedna stranka mora podleći. Da će to biti Hrvati, garantuje nam njihova manjina (!), geografski položaj, okolnost; što žive svuda pomešani sa Srbima, i proces opće evolucije, po kome ideja Srpstva znači napredak... Propast klerilsalizma u našem narodu znači propast Hrvatstva. Mi se nadamo da: će se to skoro dogoditi, *jer ima među Hrvatima priličan broj snesne inteligencije koja taj prvces ubrzava*, uvidajući da jedino srpska narodna misao znači ekonomsku, političku i kulturnu nezavisnost i spas od germanske najezde." I Stojanović, poput ostalih, poručuje Hrvatima; da se otresu megalomanije, jer da je to i suviše velika bolest: (8). Za sve one, koji znadu misliti, svako je objašnjenje suvišno. Nedavna prošlost valjda će poučiti i one, koji do sada nisu mislili i predstavljali onu "svjesnu" Stojanovićevu hrvatsku inteligenciju.

Pred nekoliko godina pojavila se između bezbrojnih ostalih, jedna knjiga; koja takoder sebi prisvaja znanstveno "obilježje", a kako joj pisac nije značajan, nismo je svrstali u sustav srpskih naučnih neistina, već je navodimo ovdje.(9) Pisac završava svoja razlaganja ovako: " U Jugoslaviji postoje tri glavna naroda: Srbi, Hrvati i Slovenci, pa analogno tome postoje samo tri pokrajine: l. Slovenačka, sa svojim ranijim granicama. 2. Hrvatska u svojim etnografskim granicama.

028

3. Srbija, sa svima svojim srpsko-etničkim delovima: Crnom Gorom, Dalmacijom, Bosnom, Hercegovinom, Likom, Banijom, Slavonijom, Sremom, Baranjom, Bačkom, Banatom, Starom Srbijom sa Južnim delovima. Nigde u ovim delovima kontinuitet srpskog naroda se ne prekida. *Granica izmedu Srbije i Hrvatske ide lirvjom Senj- Ogulin - Glina – rekom Čazmom - na Dravu*. "(9). Na karti, koja je priložena, Hrvatska je prostorno (površinom) manja od Slovenije. Inače "pisac" tvrdi, da su granice srpstva i hrvatstva teritorijalno ograničene i razdvojene kao ulje i voda. To je jedino ispravna tvrdnja u cijeloj knjizi, kad se ima na umu, da su Drina i Sava od ušća Drine do Dunava jasne i vječne, geopolitičke i kulturne granice između Hrvata i Srba.

Cijela ta knjiga (9) je neiscrpljivo vrelo grade za napadaje i uvrede, neistine i krivotvorine, kojima se niječe cjelokupna Hrvatska povijest, kultura i na koncu sam opstanak hrvatskog naroda.

Godine Gospodnje 1940. u ogromnoj gomili listova potpuno istih pogleda u odnosu prema Hrvatima i Hrvatskoj, pojavio se u Beogradu list "Srpski borac" koji ćemo navesti za prikaz (10).

U svom uvodniku "Srpski borac" napada megalomaniju hrvatskog naroda: "Ta megalomanija zahvatila je bezmalo svu stranačku štampu. Odjednom, kao po komandi, prestalo se s međusobnim napadajima, koji, uostalom, nikada nisu bili tako oštri, grubi i nedostojni, kao kod srpskih partizana. Tako je izvršena potpuna mobilizacija cjelokupne hrvatske štampe, što je imalo za posljedicu zbijanje širokih narodnih masa i njihovo okupljanje u jednu izrazito hrvatsku nacionalnu stranku u cilju odbrane, po njihovom mišljenju, ugroženih prava i sloboda od strane Srba. U prvo vrijeme ta je borba bila upravljena protiv Srba uopće, a

029

kasnije poslije poznate parrijske nagodbe, protiv Srbije i Srbijanaca, optužujući ih za sve nekorektnosti i zloupotrebe pojedinih predstavnika tamošnjih vlasti, koji su, u ogromnoj većini, bili punokrvni Hrvati... Iz dana u dan ta je kampanja bivala sve žešća i bezobzirnija. Atavizam hiljadugodišnjeg ropstva i mržnja prema Austriji i Beču, prenešeni su na Srbiju i Beograd, i to u nevjerojatno pojačanoj mjeri. Odjednom je cjelokupnu hrvatsku štampu obuzela strašna vrtoglavica. Dok se s jedne strane zaglušno veličalo slobodarski duh i pravnu svijest hrvatskog naroda, njegov političku zrelost, prosvjećenost i poštenje, dotle su Srbiji prišivani vizantinizam, mračnjaštvo i korupcija, a njene sinove nazivali su hegemonistima, batinašima, pljačkašima i drugim pogrdnim imenima. Sa srpske strane nitko od pozvanih nije na to reagirao. Politički vode i prvaci, kao i njihova štampa, bili su i suviše zauzeti svojim sitnim računima. Preči su im bili njihovi lični i partijski interesi do narodne časti i ponosa. Puriih dvadeset godina dobri i čestiti srpski narod strpljivo je podnosio megalomanska džilitanja i teške uvrede svoje kulturne braće. Šutio je i trpio, imajući uvijek na umu onu svoju mudru izreku da pametniji popušta. Šutio je i trpio u nadi da će i tome jednom doći kraj. Šutio je i trpio najzad, jer mu se uvijek govorilo, da to zahtijevaju "viši" državni interesi. Ko zna dokle bi još šutio da se nisu dogodile nedavne promjene u državnom uređenju? (Sporazum, op. pisca). S obzirom na sudbonosne posljedice tih promjena i na vrijeme u kome su one izvršene (četiri dana prije novog svjetskog rata, op. pisca), kada su nam, više nego ikada, bile potrebne što čvršća veza, kompaktnost i jednodušnost, on više nije smio šutiti... Daleko povrh sviju stranačkih grupacija "Srpski borac" će otvoreno i muški istupiti protiv raznih obmana, laži, kleveta, nepravdi; laskarija, malodušnosti i defetizma, ma s koje strane oni dolazili. Rukovoden jedino duhom istine, on će tako isto odlučno pobijati svako izvrtanje i falsiftciranje istorije na osnovu nepobitnih činjenica i energično suzbiti sve pretjerane zahtjeve i megalomaniju klasičnih nagodbaša i pragmatičara. Svijestan historijskih dana koje preživljujemo, "Srpski borac" će raditi svim silama, da se u redovima Srba ponovno

razbukti onaj isti borbeni i stvaralački duh, kojim je ispunjena cijela njihova tragična prošlost, kojoj nerna ravne u svjetskoj povijesti, da bi najzad, tim istim duhom zaplamtila cijela Jugoslavija, čiji su oni jedini tvorci... do konačne pobjede srpskih ideala i jugoslavenske misli." Tako u uvodu. A u slijedećem članku istog broja "Srpski borac" pod naslovom "Srbija i hrvatska Dalmacija" piše u duhu istine o Hrvatima: "Narod koji nema svoje svijetle historijske prošlosti, svoje značajne kulturne spomenike i tradicije kao dokaze duhovnih i materijalnih tvorevina kroz vjekove, epsku poeziju i književni jezik, narodne junake i mučenike, koji ne zna zove li se Got, Slaven, llir, Jugoslaven ili Hrvat, a čija je državica kao vazalna i slobodna postojala ukupno 177 godina, a robovao tisuću godina, mora da prisvaja i grabi od susjeda sve ono, što nema... Mi ne želimo podvrgavati kritici umjetnu tvorevinu hrvatske prošlosti, koja nema nikakve naučne podloge, već hoćemo da odgovorimo gavranovima okićenim tuđm perjem, da je dobar dio Dalmacije bio i ostao srpski. Istina, danas ima dosta Hrvata u srpskim primorskim zemljama. Ali to su mahom, silom po katoličeni Srbi... Jezik, pjesme, nauka, umjetnost i književnost Dubrovčana najbolji je dokaz da Dubrovnik nikada nije bio hrvatski. Ali kao što je Gundulić Hrvat... tako je i cijela Dalmacija hrvatska iako ni u jednoj pjesmi hrvatski narod nije opjevao Dalmaciju kao hrvatsku"... Hrvatstvo Dalmacije stvorila je katolička propaganda, veli "S.b." "Ali historijsko srpsko pravo ne mogu poreći. Više ima dokumenata o tome nego što bi svi Hrvati danas mogli protivno napisati." (10).

Dalji retci ne zaslužuju ni toliko da budu navedeni kao prikaz, kako se piše u jednom dijelu Europe i što sve papir može progutati. Jedan mudrac, kada su mu pokazali i rastumačili izum tiska, uskliknuo je, da nema većeg dobra i većeg zla od tiska. Tisak kao najveće zlo svijeta sastoji se u tome što se može natiskati i tako sačuvati, na sve strane proširiti, najveća i najnemoralnija laž… rastumačio je mudrac svoju misao. "Lažite prijatelji - ipak će od svega toga nešto ostati."

031

Matica Hrvatska može u svojoj povijesti ponosno zabilježiti činjenicu, da su je najžešće napadali oni, koji su se služili samim neistinama i krivotvorinama. Time su Matici izdali najljepšu svjedodžbu o njezinoj znanstvenoj ozbiljnosti i službi istini. Ni "Srpski borac" ne bi imao sve osobine ostalih srpskih listova, kada i on ne bi napadao Maticu Hrvatsku. CI tom istom broju donosi "S. b." karikaturu, na kojoj je prikazano, kako jedna žena (Matica Hrvatska) provaljuje u blagajnu koja nosi natpis: "Srpsko narodno blago" i krade vrećice s natpisima: srpski jezik, srpski običaji, srpske narodne pjesme, srpske narodne poslovice, srpske narodne pripovijesti.

Naši navodi su samo neznatni isječci iz ogromnih hrpa bezvrijednog papira, koji je ćirilicom, a na srpskom jeziku, zasipao hrvatske zemlje u fikciji "bratskog" uzajamnog kulturnog djelovanja. U naš sustav neistina ući će samo oni pisci, koji stoje na vrhu znanstvenog i kulturnog života srpskog naroda, čija je djela i dugi niz hrvatskih pokoljenja proučavao i smatrao svojim.

Napokon se netko sjetio, da se prema Hrvatima srpsko stajalište ipak mora izmijeniti, pa se u Beogradu, mjeseca lipnja 1940. godine, pojavio tjednik "Naša linija", u kojem se u jednom danku veli (11): "*Kao Srbin ja ću reći Srbima mnogo neprijatnih istina... Hrvate od Srba ne dijeli samo vjera. Pogrješno je mišljenje da su Hrvati neka vrsta Srba katoličke vjere. Osim vjere Hrvati se razlikuju od Srba mnogim odlikama, koje ih čine posebnim narodom, koji je Srbima veoma blizak, ali ne mnogo bliži od Bugara. Mora se reći, da hrvatski narod u većini govori jezik, koji za Srbe nije ništa razumljiviji od bugarskog ili slovenskog. Mi se u prošlosti nismo nikada susretali sa Hrvatime ni u*

dobru ni u zlu. Hrvati nisu bili »robovi« Austrije i mi ih nismo »oslobodili«: Slijedi oskudan i netočan prikaz hrvatske samostalnosti kroz vijekove, no, prema svim ostalim srpskim piscima, ovaj je jedinstven izuzetak. "*Hrvati su se uvijek smatrali domaćima u Hrvatsko, Slavoniji i Dalmaciji, a tamošnje Srbe, koji su doseljenici, smatrali su svojim gostima*." Ovo srpsko priznanje, ne bi bilo srpsko, kad bi bilo potpuno. Priznanje za Bosnu i Hercegovinu nije mogao ni ovaj pisac nikako pregoriti, iako mu je posve jasno, da je i u Bosni i Hercegovini stanje potpuno jednako onom u ostaloj Hrvatskoj.

Makar je i neznatno, ovo priznanje pokazuje, da se jedan Srbin u godini 1940. osjetio ponukan srpskoj javnosti otkriti, da postoje Hrrati, koji čak imaju svoju povijest i svoj komadić zemlje. Vrijedno je ovo priznanje za "istinitost" srpske znanosti, te vrlo zgodna sličica ludačke megalomanije, u kojoj se iživljavala srpska čaršija sve do svog tragičnog upravo apokaliptičkog sloma u travnju 1941.

LITERATURA

(1) Roman Dmowski, Politika poljska i izgradnja države, Varšava, 1926., 211, citiran "Hrvatski narod", br 38 od 27. listopada 1939.
(2) Roman Dmowski, u djelu "Problemi srednjo- i istočnoeuropski", London, 1917., 500, citirano kao gore.
(3) Wielka ilustrowana Encyldopedja powszechna, Krakow, cit. kao gore.
(4) Aton Žiška, Abisinija, Kozmos, Beograd, 1935., 161.
(5) Prof. Josip Pasarić, Jagić prema hrvatstvu i srpstvu, pretiskano iz "Obzora", Zagreb, 1899. II izdanje, str 4. i sl.
(6) o.c. str. 9-23,

033

(7) Klaić, Hrvati i Hrvatska, Zagreb, Matica Hrvatska, 1930., II. izdanje,
(8) Nikola Stojanović, Srbi i Hrvati, II. izd.,(l. izdanje "Srbobran" 23. i 24. VIII. 1902.), Novi Sad, 1902., 15" 16., 17., 18.,
(9) Dr J. Ž. Milosavljević, Srpsko-hrvatski spor, (II. izd.) i Neimari Jugoslavije, 12. jula 1937., Beograd, tiskano 1938., str 63.
(10) "Srpski borac", Beograd, 1940, cit. "Hrvatski narod", br 51 od 26. siječnja 1940., str 8.,
(11) "Naša linija", Beograd, 1940., Miloš Milošević, cit. "Hrvatski Dnevnik", Zagreb, 8. lipnja 1940.

034

I.
HRVATSKI NAROD I HRVATSKA

Hrvatski narod pripada mectu najstarije narode Europe. Prvi od svih naroda slavenske jezične skupine stvara svoju državu, prima kršćanstvo i zapadnoeuropsku obrazovanost. Kroz dugi četrnaeststoljetni povijesni razvoj Jadranske Hrvatske, na kritičnom razvodu svjetova i glavnih prometnih žila, u zemljama, koje pokazuju jake centrifugalne težnje, uspijeva hrvatski narod da se u stalnim krvavim borbama održi i da sačuva neprekinutu nit svoje državne posebnosti, iako znatno oslabljene, sve do godine 1918. Tada je započeo najtragičniji odlomak hrvatske povijesti, obilježen pokušajem, da se uništi i sam opstanak, izbriše i samo ime hrvatsko.

Kulturna stvaranja Hrvata išla su usporedo sa Zapadom. Hrvati su bili uvijek njegov nerazdvojni dio. U vremenima turskih borbi podnijeli su strahovite žrtve u krvi kršćanski Hrvati na braniku Europe, a islamski Hrvati u širenju Islama uslijed svojih psiholoških preddispozicija (bogumilstvo). Najveći sukob svjetske povjesnice bio je najkrvaviji i najduži baš sredinom hrvatskih zemalja i prolio more bratske krvi. U toj pojavi mnogi vide dokaze ogromne snage i veličine hrvatskog naroda, jer su se i drugi kulturni narodi Europe znali rasknrariti na suprotnim stranama u mectusobnoj borbi za velike svjetske idejne pokrete.

035

Pa ipak, uza sve te činjenice, hrvatski je narod medu posljednjima u Europi obnovio samostalnu državu i još uvijek nedovoljno pred vanjskim svijetom izrazio svoje narodne snage. Razlozi su tome mnogobrojni.

Jedan od najvažnijih čimbenika je sustav srpskih neistina u lažnom obliku srpske nauke. Jedini rezultat srpske nauke s obzirom na Hrvate glasi: *Hrvatski narod ne postoji, a koliko se još negdje nailazi na Hrvate, to su ostatci jednog historijskog naroda, koji je nestao. Svi kulturni spomenici, svi književnici i umjetnici s tog područja su srpsk.*: Dokaza, naravno, za te srpske tvrdnje nema, izvori govore, naprotiv, o hrvatskom imenu i često o izrazitvm hrvatskom narodnom osjećanju u doba kad još nije bilo nacionalnih pokreta. Ali takva su mjesta srpski "naučnici" jednostavno ispuštali, ili još jednostavnije, umjesto hrvatskog imena napisali srpsko, kako ćemo to kasnije pokazati. Kad bi nastupile takve prilike da se morao ispraviti ovakav stav, onda bi "naučnici" otkrili, da postoji posebno hrvatsko pleme, kome su Srbi poklonili književni jezik. To se sve dogodilo narodu koji posjeduje osamstoljetnu bogatu književnu tradiciju, koji ima značajnu renesansnu umjetnost i koji je stvorio prvorazredne kulturne tekovine. To se sve dogodilo Hrvatima od strane onih priznatih učenjaka, a u ime naroda, koji prije Vuka Stefanovića Karadžića - to znači sredina 19. stoljeća - na području duhovnog rada življaše u prilikama koje se mogu označiti jedino kao tabula rasa.

Vuk Stefanović Karadžić, "popečatelj i rodočelnik" svih srpskih krivotvoritelja, nije bio loše obaviješten, nego je svjesno pisao neistinu i činio djela, koja se u najbolju ruku mogu označiti - krađom. Po hrvatskim zemljama putovao je vrlo često, poduzimao je i veća putovanja s dužim

036

boravkom. Lipnja 1838. prošao je, zadržavajući se svugdje duže vremena, kroz Zagreb, Sisak, Petrinju, Glinu, Karlovac, Plaško i Senj. Iz Senja je putovao preko Otočca, Gospića, Velebita i Kotara u Zadar, a opet odavle preko Skradina, Šibenika, Trogira u Split. , Opet kopnenim, ali drugim putem, vratio se u Trst.(1). Iz ovih hrvatskih zemalja Vuk je pokupio najveći dio narodnog blaga, koje je izdao pod srpskim imenom. Sam Jovan Skerlić tvrdi, da Vuku nije bilo naročito poznato narodno blago u isključivo ekavskim krajevima, u Staroj Srbiji i Macedoniji. To su doslovne Skerlićeve riječi.(2).

slika
Vuk Stefanović Karadžić, popečatelj" i "rodonačelnik" svih srpskih krivotvorina ali počasni građanin grada Zagreba

037

Putujući po hrvatskim zemljama, Vuk je svugdje priman s velikim počastima, dolazio je u dodir s najuglednijim Hrvatima, koji su ga iskreno pomagali u njegovom "naučnom" radu, ne sluteći kako će Vuk postupati. To svjedoči njegovo dopisivanje s *Kopitarom*. Na osnovu Vukovih obavijesti napisao je V Hope u uglednoj njemačkoj reviji godine 1842. studiju o Dalmaciji, u kojoj je ustvrdio, da Hrvata u Dalmaciji nema osim par otoka i malog dijela sjevernog primorja, tj. područja čakavštine. Tako se ovdje izravno opaža, kako Vuk neistinito obavješćuje vanjski svijet o nama. Na isti način je Vuk krivo obavijestio njemačkog učenjaka Rankea o hrvatskoj Bosni, kada je Ranke pisao, godine 1834., o posljednjim neredima u Bosni... Uza sve točne obavijesti, koje je Vuk dobio na terenu, on ipak izdaje čitavih deset godina kasnije svoju poznatu knjigu, u kojoj se nalazi glasoviti njegov učenjački danak "*Srbi svi i svuda*": Sve navode donosimo prema izvoru. (3) U toj "studiji" Vuk piše: "*Zaista se zna da Srbi sada žive u današnoj Srbiji, u Metohiji, u Bosni, u Hercegovini, u Zeti; u Crnoj Gori, u Banatu, u Bačkoj, u Srijemu, u desnom Podunavlju od više Osijeka do Sentandnje, u Slavoniji, u Hrvatskoj, u Dalmaciji i u svemu Adrijatičkom primorju od Trsta do Bojane. Zato u početku rekoh zaista se zna, jer se upravo ne zna, dokle Srba ima u Arnautskoj i u Maćedoniji*."

Prisvajajući ovo golemo područje za srpstvo, u kojima su Srbi ogromna manjina, kao što su i u svakoj pojedinoj zemlji manjina, osim smanjene Srbije, jednako u Vukovo doba kao i danas, pokušava Vuk donijeti neke brojke za tobožnje opravdanje svojih nepravednih i megalomanskih zahtjeva. "U pomenutim mjestima biće najmanje oko pet milijona duša naroda, koji govori jednim jezikom, ali se po

zakonu (religiji op. pisca), dijeli na troje: može se otprilike uzeti da ih ima oko tri milijona zakona grčkog... od ostala dva milijona može biti da bi se moglo uzeti, da su dvije trećine zakona turskoga, a jedna trećina zakona rimskog." Ovako Vuk dokazuje svoje tvrdnje i na svim drugim mjestima. Ovako otprilike izgledaju i ostali srpski znanstveni dokazi bez razlike na vrijeme, u kome žive pisci. Ipak je valjda i Vuk osjetio, da je pretjerao, zato umuje ovako: "Samo prvi tri milijona (dakle grčko-istočnjaci, op. pisca) zovu se Srbi ili Srblji, a ostali ovo ime neće da prime, nego oni zakona turskog misle da su pravi Turci..., a oni zakona rimskog sami sebe ili zovu po mjestima, u kojima žive npr. Slavonci, Bosanci (ili Bošnjaci), Dalmatinci, Dubrovčani itd., ili što osobito čine književnici, Iliri ili Ilirci..." Vuk se velikodušno razbacuje imenima pojedinih dijelova hrvatskog naroda, samo od imena hrvatskog zazire. Ta se pojava može zapaziti u povijesti kod svih tuđinskih upravljača pojedinih dijelova hrvatske zemlje, koji daju prednost svim imenima, pa radije i srpskom, samo ne uzimaju ono pravo. Mora da je u tome imenu ležala silna snaga, koju su tudinci pokušali slomiti. Sjetimo se tragične sudbine fra Filipa Grabovca, koji je izgubio život u mletačkoj tamnici samo zato, jer je u svojoj zbirci pjesama nekoliko, puta upotrijebio ime hrvatsko.

Vuk Stefanović Karadžić daje razumjei,; da hrvatskog naroda uopće i nema. Spominje da Mađara i Nijemaca ima više vjera, a svi se zovu i priznaju Mađarima, odnosno Nijemcima, zato "mora se čuditi, kako se barem ovi Srbi zakona rimskog neće Srbi da zovu." "Ko se koga boji, on na njega i mrzi." Tako Vuk "tumači" postanak ove "mrzosti, da narod i na svoje ime omrzne". Još šaljivije učeni Vuk tumači, kako je najčišća hrvatska krv tobože odbacila srpsko

039

ime: "... oni (islamsko plemstvo u Bosni, op. pisca) dojakošnje svoje ime Srbi, ne samo odbace, nego im žao budne i raja njihova da se njime diči, i nazovu raju Vlasima."

Ovako jednostavno rješava Vuk pitanje vlaških doseljenika i pokušava silom dati srpsko ime svim katoličkim i islamskim Hrvatima, a doseljenim vlaškim gomilama turskih kmetova grčkoistočne vjere također pokušava dati ime srpsko, koje ni njima, isto tako kao ni Hrvatima, nikako ne odgovara.

Srpsko-pravoslavna crkva ispravno je shvatila važnost ovog lukovog pokušaja i svim sredstvimna ga provodila u život. Pred nama je potpuni uspjeh stogodišnjeg djelovanja srpske crkve. Vlaške gomile grčkoistočne vjere, čija je pojava u hratskim zemljama znanstveno utvrđena i vezana uz turska osvajanja, danas se u cjelini potpuno osjeća srpskom. Pseudohistorija srpska, a velikim dijelom i hrvatska, pokušala je mimoići ove činjenice i dati vlaškim gomilama starosjedilački značaj.

Međutim, Vuk dalje mudruje: "*Svi pametni judi i od grčkijeh i od rimskijeh Srba priznaju, da su jedan narod.., samo je onima rimskoga zakona još teško Srbima nazvati se, ali će po prilici i tome po malo naliknuti; jer ako ne će da su Srbi, oni nemaju nikaln%og narodnog imena...Da reku da su Hrvatr; ja bih rekao, da ovo ime po pravdi pripada najpnfe samo čakavcima, koji su po svoj prilici ostaci Porfirogenitovijeh Hrvata...* "

Povijest područja na kojima žive Hrvati, prepuna je hrvatskog imena. Vuk nije mogao zanijekati ime hrvatsko u prošlosti, zato je priznao Hrvate u prošlosti (Porfirogenetovi Hrvati!), no u sadašnjosti ih je htio svesti na šaku čakavaca,

dakle na područje, koje je svakim danom manje, uslijed polaganog izumiranja čakavskog dijalekta. *Tako je smišjena paklenska osnova, po kojoj su imali biti izbrisani Hrvati sa ljepe hrvatske zemlje.* Vuk ne razumije, kako se hrvatskim imenom mogu nazvati "ona braća naša, zakona rimskoga, koji žive u Banatu, Bačkoj, Srijemu, Slavoniji, Bosni, Hercegovini ili u Dubrovniku, jer govore istijem onakijem jezikom kao i Srbi!"

"Od onijeh pak turskog zakona, ne može se još ni iskati da misle što o ovom srodstvu, ali kako se medu njima škole podignu... i oni će odmah doznati i priznati da nijesu Turci nego Srbi." Velikosrpske vlade nadahnute duhom Vuka Karadžića podržavale su islamske Hrvate u najvećoj kulturnoj i gospodarskoj zaostalosti, te im ni škola nisu podizali; no, oni su ipak poslušali glas svoje krvi i našli svoj put. I ostali dijelovi Vukova članka, kao npr oni o socijalnim i gospodarskim prilikama pojedinih krajeva, također su potpuno nevrijedni, ako mjerimo i mjerilom onoga vremena. Dalje u istom članku Vuk se navraća opet na etničke granice Panonske i Dalmatinske Hrvatske tobože prema Konstantinu Porfirogenetu: "U Dalmaciji na suhoj zemlji, *gdje je bilo srce Hrvata, danas nema nikakvog naroda, koji bi se po jeziku razlikovao od Srba, ali na ostrvima i primorslnin mjestrina*... (nekim)... govori se jezikom malo drukčijim od srpskog, i ja mislim, da su ovi primorci i ostrvljani ostaci ili potomci starijeh Hrvata". Na načelu: *čakavština = hrvatski jezik*, Vuk tobože stručno pronalazi razlike "njihovog jezika od Srpskog". I u nizanju ovih razlika Vuk je puka neznalica, koja se dosljedno drži samo jednog načela: *na štetu Hrvata propovijedati srpsko ime*. Kako je nestalo Hrvata iz Dalmacije, pita se Vuk, i sam odgovara: "Ja mislim da su se od Srba (?) i

041

od Turaka razbjegali, a koji su ondje ostali, oni su se posrbili..." Dokazi dostojni samo Vuka i njegovih nasljednika.

Vuk Stefanović Karadžić zaključuje svoju "rasprau": "Iz svega ovoga što je ovdje kazano vidi se da se svi Južni Slaveni osim Bugara po jeziku dijele na troje:

prvo su *Srbi koji govore što ili šta...*
drugo su *Hrvati koji umjesto što govore ča...*
treće su *Slovenci koji umjesto što govore kaj..*

Među Slovence idu i današnji Hrvati u varmeđ Zagrepskoj, Varaždinskoj i Križevačkoj... Što se tiče broja ..., ja bih rekao da će štokavaca biti najmanje tri puta onoliko koliko kekavaca i čakavaca zajedno, a kekavaca opet biće mnogo više od čakavaca".

Ova zagonetka prevedena na Vukov rječnik znači: *Hrvati su šaka čakavaca, koja izumire...* Slovenac Kopitar, veliki Vukov zaštitnik i učitelj, podupirao je ubrajanje hrvatskog kajkavaca u Slovence, možda da je i samog Vuka nadahnuo na to. Dr. Mile Starčević, obractujući pitanje, kako je došlo do Stareevićeva nijekanja Srba, zabavio se pojavom ove zločinačke promičbe i istaknuo je činjenicu, "da je bilo i takvih Hrvata, koji su njegovu tezu primili kao nešto, o čemu se može raspravljati". "Nitko od Hrvata nije reagirao, već je misao o potrebi reakcije došla mnogo kasnije".(4). Vjerojatno, da je i sam Vuk osjetio, da je predaleko zašao, pa je nešto kasnije izdao malu knjižicu, u kojoj je nastvjao popraviti svoj stav, ali uistinu samo je promijenio stilizaciju i sve je ostalo kao i prije. Na koncu je još imao obraza izraziti svoje uvjerenje, "da će svaki hrvatski rodoljubac njim sa svijem biti zadovoljan." (5).

Potrebno je malo dublje zaći u pitanje Vukova obrazovanja i rada, pa će nam biti jasnije mnoge stvari.

042

Jedina Vukova vrijednost, koja se mora priznati - ukoliko se to može nazvati vrijednošću u objektivnom smislu - jest silna srpska nacionalna svijest, koja je Vuku vrhovni zakon. No naša etička shvaćanja ne mogu nikako dopustiti, da se narodnoj stvari služi upravo nemoralnim postupcima i djelima, da se u svrhu promičbe vlastitog imena prisvoji tuda imovina i čak drugima ospori pravo na život, kao što se to nama dogodilo od strane svih srpskih pisaca od Vuka do danas. I ova stalna pojava je osebujna oznaka balkansko-istočnjačkog mentaliteta naših susjeda preko Drine. Osim ovih golemih zasluga za srpsku nacionalnu misao, makar se one temeljile na lažima, mi ne možemo naći ništa vrijednog ni značajnog u duhovnom liku Vuka Stefanovića Karadžića.

Bitno i trajno obilježje cjelokupnog Vukova rada tijekom čitavog života jest potpuni primitivizam u svim pravcima, neobičan i za ono doba, u kojem je Vuk živio. Poput Dositeja Obradovića i Vuk je obični i vrlo nespretni plagijator misli djela europskih pisaca, koji u svom primitivizmu od Europe usvaja ono, što ne predstavlja nikakvu vrijednost ili pak sumnjivi. Ne ulazeći u pitanje prednosti etimologije ili fonetike, ističemo samo to, da Vuk ni u svom »genijalnom« uvođenju jednostavnog fonetskog pravopisa, zbog čega je bio toliko slavljen, nije originalan, nego je prisvojio tudu misao. Njegovo slavno pravilo: »*Piši kako govoriš«, imali su Hrvati prije Vuka, a Vuk ga je jednostavno izvadio iz djela Nijemaca Adelunga: »Vollstandige Anweisung zur deutschen Orthographie«; koje glasi: »Schreib wie du sprichst*«: Sve biografije o Vuku ističu velik utjecaj Kopitara na Vukov rad. U početnim koracima Vukovim, Kopitar je bio glavni pokretač. Općenito je potvrđena misao, *da nije bilo Kopitara, nikada ne bi bilo Vuka*, ni

njegovih zasluga za srpstvo. Kopitar ga je upravo tjerao, zaklinjao, upućivao sve dotle neprekidno, dok se Vuk ne bi dao na posao. Vuk nije imao nikakva poticaja u vlastitom radu. Sam priznaje da nije shvaćao, zašto Kopitar i ostali učeni svijet toliko cijeni priproste narodne pjesme. Poslije je to zanimanje vješto iskoristio za promičbu srpske misli: Kasnije taj isti Kopitar, koji je bio duboko svjestan Vukovih osobina, toliko slavi Vuka, da ga čak naziva "gramatičarskim genijem", premda je očito i njemu samom, da je Vuk *diletant vrlo skromnih mogućnosti*. Nejasni su razlozi ovog Kopitarova djelovanja, ali ne će biti na odmet da kažemo, da je *Kopitara i Vuka ujedinjavala želja; što brže ukloniti Hrvate, na korist Slovenaca i Srba*. Osobina Kopitara kao krivotvoritelja, poznata je našim stručnjacima, ali je manje poznata ova pojedinost. Kada je Šporer namjeravao pokrenuti svoj "Oglasnik", htio mu je dati ime hrvatsko, no Kopitar je kao znanstveni autoritet savjetovao Šporeru, "da ne mislite samo na Hrvatsku, nego na sve jugoslavjanske narode, jer niti Dalmatinac, niti Slovenac, niti Istrijanin, pa baš ni Slavonac, kamo li ini Jugoslaveni, ne bi rado pristali na isključivu narodnost hrvatsku... pristanite za sada uz to ime (ilirsko; op. pisca), premda ne odgovara povjestnici ni narodnom pravu".(6). Šporer je po tom savjetu svoj list nazvao "*Ilirski Oglasnik*".

Druga značajka Vukova rada jest nesolidnost, da ne upotrijebimo ime, koje bi više pristajalo - krađa. O ovoj nesolidnosti imali smo se prilike uvjeriti tijekom dosadašnjeg izlaganja, a još će biti točnije vidljiva u poglavlju o hrvatskom jeziku i narodnim pjesmama.

U svom "Rječniku" pod rječju "mornarica", Vuk piše: "Mornarica (u Kotoru), Art Tanz, chorae genus". Ovakvih slučajeva u Vukovoj znanstvenoj spremi ima beskrajno mnogo.

044

Odnos Vuka Stefanovića Karadžića i *Miloša Obrenovića*, koji donosimo prema uglednoj srpskoj publikaciji, koristit će nam da se upoznamo s daljim "znanstvenim" značajkama i ličnosti Vuka.(7). "U obnovljenoj srpskoj državi Miloš je bio prvi vladalac, a Vuk najveći književnik. Njih dvojica su došli i u lični dodir .., ali su bili u prepisci još ranije. Vuk je češće pisao Milošu, a Miloš je rede odgovarao Vuku. Najveći broj Vukovih pisama imao je svrhu da privoli Miloša da mu da novčanu potporu. Ipak Vuk - veli pisac - nije bio obična mamipara, kakve se često nalaze oko vladalaca i velikih bogataša". O svojim pismima Vuk obećava Knezu, da će kao protuuslugu za novčane pomoći, koje moli, raditi oko što veće slave kneževe. "I onda ću sve vrijeme moga života - veli doslovno Vuk - žertvovati za vašu čest i slavu, radeći da se vaše ime ne samo u narodu Srpskome, nego i po svoj Europi, spominje i slavi, pa i to ne samo danas, nego dogod je ljudi na svijetu. A samo će vam i to na slavu služiti što ćete vi prvome spisatelju naroda vašega dati penziju za nagraždenije trudova njegovi za bolju volju u napredak". (?). CI drugom pismu veli Vuk Milošu: Hoću "da napišem Istoriju Srpsku naši vremena, pa s tim knjigama da dođem u Njemačku, pa da i naštampam i vašemu imenu posvetim, i da kažem, da je to po vašoj naredbi skupljeno i napisano i naštampano; pa onda u ime vaše da dam ponešto i drugim đekojim znatnijim spisateljima i tuđm i na~m, da i oni kašto napišu i kažu o vama što lijepo i slavno (a svijet bi i onako vas valio i slavio, kako bi vi take slavne stvari činili). I eto, tako sam ćeo da načinim od vas u narodu našemu štogoct nalik na Velikoga Karla i Velikoga Petra". "Zaman mu Vuk sladi da će mu se ime večno slaviti po svoj Europi, Miloš se ne maša rukom u džepove. Njemu je draži novac nego obećana slava. Verovatno je da je on

potcenjivao i Vukov značaj i vrednost njegovih knjiga."(7). U jednom pismu Miloš traži od Vuka, da mu pošalje rukopis, original i prijevod djela o Karađorctu, na što se Vuk služnički opravdava, da on ne piše o Karađorđu, nego samo o njemu, Milošu.

Godine 1828. tiskano je Vukovo djelo "*Miloš Obrenović knjaz Serbii ili Grada za srpsku istoriju našega vremena", Kad je Vuk poslao Kopitaru oglas o ovom djelu, Kopitar ga savjetuje da djelo ne tiska, "da mu se ne bi predbacilo, da je plaćenik (Solding).* Vuk mu zahvaljuje. i uvjerava ga, da će *gledati da ne laže, a istrnu će prećutatr; ako se gde ne bi mogla kazati*. Vuk je u toj knjizi i hvalio Miloša, i prećutkivao ili nepotpuno i netačno prikazivao njegove postupke". (7).

Miloš, koji pripada medu najkrvavije istočnjačke despote, što priznaju i srpski povjesnici, prikazan je po Vuku ovako: "Miloš je za vremena vojvodovanja svoga bio u redu najslavniji Srpski vojvoda: u junaštvu nije ustupao Veljku ni Ćupiću, a od obojice se, kao i od mnogi drugi, tim razlikovao, što ruje bio ajtadžija... On nije gledao, da ljude straom natera, da ga paze i slušaju, nego je to tražio lepim rečima i pametnim i pravednim vladanjem i upravljanjem. I za to su ga svi njegovi vojnici i ostali ljudi pazili kao brata, a slušali i poštovali kao sinovi mudra oca." Tako Vuk, a pisac knjige Srbin Jaša Prodanović, daje ovakvo svoje tumačenje: "U vremenu od 1816. do izlaska Vukove knjige desili su se svi sukobi Miloševi sa njegovim protivnicima i završile sve bune... Mnogi su ljudi platili glavom svoj otpor Milošu, a neki su bili izloženi varvarskoj kazni otsecanja ruku i vrhova jezika." (7). Devet uglednih političkih ličnosti tadašnje Srbije, medu njima jedan vladika i Karađorđe, potajno su ubijeni

ili zadavljeni po Miloševu nalogu, jer su Milošu bili nepoćudni. Svih tih devet potajnih ubojstava, izvršenih po nalogu glavara države, bilo je poznato Vuku Karadžiću, kako to dokazuje Prodanović, pa ipak je Vuk o Milošu pisao nepravedne i lažne hvalospjeve. "Vuk je ove događaje pretstavio i nepotpuno i netačno, da ne kažemo neverno... *Istorijske je dogadaje toga vremena saopštavao nepotpuno i netačno, ili ih prećut kivao ili umeo vešto prekliziti preko njih"*. (7). Pa ipak na koncu, Srbin Prodanović pokušava obraniti Vuka i njegovo svjesno krivotvorenje istine. Bilo je potrebno zadržati se nešto duže na ovom, da se vidi, kako je Vuk vrlo lako izvrtao sve, što mu nije išlo u njegovu računicu.

Ovaj i ovakav Vuk Stefanović Karadžić, koji je prvi počeo svim sredstvima brisati Hrvate s ovog našeg kutića zemlje, uživao je mectu Hrvatima veliki znanstveni ugled. Rijetki su bili oni koji su ustajali protiv Vuka, među prvima Otac domovine Ante Starčević. Službeni predstavnici hrvatske znanosti redovito su u Vuku gledali neku duhovnu veličinu i podavali se njegovim, za nas upravo samoubilačkim, tvrdnjama. Danas je nama, mladom naraštaju, potpuno nerazumljivo ovo luđačko držanje naših starih. Strossmayer i njegovi pristaše su se zauzeli, te je *Vuk izabran počasnim građaninom Zagreba i počasnim članom požeške županije*. Strossmayer je odredio znatan novčani iznos za izdavanje posmrtnih spisa Vuka Karadžića, te također novac za podizanje spomenika, čemu su se pridružili još neki. Dvorski kancelar Ivan Mažuranić isposlovao je kod krune, da se Vukovoj obitelji podijeli potpora, koja ju je spasila od materijalne propasti.

Još ni danas sva ostavština Vuka i Vukovih vjernika nije izbačena iz hrvatske znanosti, a još dugo, dugo ćemo osjećati posljedice Vukova rada kod kuće i u inozemstvu.

047

Razumijemo da Srbi slave Vuka, jer im je on najveća ličrrost poslije sv Save, ali našu gotovo stoljetnu vukovsku tradiciju ne možemo nikako shvatiti, niti drukčije označiti, već kao samoubojstvo ili potpunu ludost.

Gorljivi Vukov učenik *Đuro Daničić* (pravo ime Pbpović) je godine 1857. u jednom srpskom znanstvenom listu zastupao i branio tobože nekakvim znanstvenim dokazima Miklošićevu i Vukovu tezu: čakavci = Hrvati, te na načelu čakavština = hrvatski jezik, pronašao razlike između Hrvatskog i srpskog jezika.(8). Godine 1865. dolazi Popović-Daničić u Zagreb, i zanimljivo: on "mijenja" svoje stajalište i naziva hrvatski jezik hrvatskim ili srpskim, te postaje prvi tajnik novoosnovane Jugoslavenske akademije, njen redoviti član, pokretač i začetnik Akademijina rječnika hrvatskog ili srpskog jezika i vrši nad tim važnim poslom naučni nadzor. U tom svojstvu on izbacuje iz Rječnika cjelokupnu kajkavsku književnost, provodeći Vukovu tezu: kajkavci = Slovenci. Žalosna slika našega mentaliteta, koji može svašta progutati, koji dobroćudno oprašta zločine uperene protiv vlastitog naroda i njegova opstanka i sve predaje zaboravu već nakon par godina. Iz ovog našeg odviše mekanog i svakom prijateljskog mentaliteta našeg čovjeka, izvire ona - u ostalom svijetu nečuvena komedija - da se narodni jezik u vlastitom središtu naziva dvostrukim imenom (srpskohrvatski), ili pak trećim imenom (jugoslavenski), a ne imenom naroda, koji ga govori. (1 filološkom svijetu ima više slučajeva, da dva naroda govore sličnim ili istim jezikom, ali svatko svoje vlasništvo naziva svojim imenom. Sjetimo se samo one klasične ludosti - onog Sabora Kraljevine Hrvatske, koji raspravlja, kako se ima zvati jezik naroda Trojedine Kraljevine, i svih onih prijedloga u tom pitanju. *Sumnja u sebe zahvaljujući tuđinskoj*

048

promičbi, duboko se ubrizgala u naše meso, u našu krz, u naše živce i mozgove, i dovela nas do ruba propasti.

Kada Hrvati pokušaju makar kako obzimo da se obrane od podmetanja, onda se redovito čuje ista pjesma. Ugledni srpski pisac brani "opšte interese", i odmah nam kaže, što se podrazumijeva pod "opštim interesima." (9). "Sudar pretenzija i ambicija koje su se iz procesa (otuđNanja, op. pisca) razvile, koje su i u Srpstvu i u Hrvatstvu našle svojih fanatičnih pobornika, podriva svakog dana sve to jače misao o jedinstvu narodnom, ističe odelite, tesnognrdne, isključivo srpske ili hrvatske interese na suprot opštim, zajedničkim narodnim interesima Srba i Hrvata. Pod uticajem njegovim Srbi i Hrvati, sinovi jednog te istog naroda, stoje već danas jedni prema drugima, *na svojem opštem namdnom domenu, u Bosni, Dalmaciji, Trojednoj Kraljevini (Hrvatskoj, Slavoniji i Dalmaciji*, op. pisca).:. kao protivnici". Ono hrvatsko je "opšta domena"! Ne postoji ni komadić zemlje, koji ne bi bio "opšti", koji bi bio hrvatski. Pisano je to davno, prije postanka velikosrpske države. Što pak znači "opšte uopštavanje", to smo svi mi u njoj već dobro iskusili.

Temeljni politički program srpske vanjske politike, vjerno provoden u sva vremena, *Načertanije Ilije Garašanina* (10), također ne poznaje ni Hrvatske, ni hrvatskog naroda. Hrvatska mu je samo zemljopisna oznaka jedne austro-ugarske pokrajine, u kojoj - kao i u Dalmaciji i Bosni - žive Srbi katoličke vjere. Za uspostavu ogromnog srpskog Dušanova carstva, koje bi se trebalo prostirati i na svim hrvatskim i bugarskim zemljama i dijelom madarskim, treba najprije stvoriti obavještajnu službu i promičbenu djelatnost. Za svaku zemlju posebno, prema njezinim posebnim prilikama. "U Bugarskoj se najprije i najviše ruski i srpski upliv

susretati mora" (10). *Da srpski upliv nadjača ruski; treba u Bugarskoj* (jer "Bugari nemaju vaspitajuća i učebena zavedenija") otvoriti srpske škole, poslati srpske popove, srpske vjerske i svjetovne knjige i započeti veliku promičbu za srpsku državu. Bugarski svećenici trebaju bogosloviju svršiti u Srbiji.

slika
Dr. Jovan Cvijić, najveći srpski geograf i veliki znanstveni autoritet za Srbe, u svojim djelima ne nalazi hrvatskog naroda, već jedino srpski narod triju vjera.

050

"Naročito treba se izvestiti o Bosni i Hercegovini, Crnoj Gori i Severnoj Albaniji. U isto vreme nužno je da se tačno poznaje i stanje Slavonije, Hrvatske i Dalmacije, a razume se da u ovo spadaju i narod Srema, Banata i Bačke". *Treba vješto kriti od agenata katoličke vjere prave ciljeve i za njih se može upotrebiti drugo kakvo ime*. Komentator prijepisa i izdanja originalnog "Načertanija" daje jugoslavenski natpis tom izrazito srpskom političkom programu, nekoliko puta spominje "srpsko jugoslavensko nacionalno pitanje", što on očito smatra istovjetnim i što u stvari i jest, te na koncu ističe, da su se sve točke ovog genijalnog programa ostvarile, osim one prema Bugarima. (10).

U statističkim podacima o brojčanom stanju srpskog naroda, neprestano su postavljane izmišljene megalomanske brojke. S takvim krupnim neistinama su se služili prvi geografi, kao npr. *Jovan Cvijić*. On stalno obavješćuje svjetsku javnost potpuno krivim podacima. Naročito članak objavljen u "Scientia" XXIII., lipnja 1918. godine, predstavlja pravu riznicu neistina upućenih stranoj javnosti upravo u času, kad se stvarala versailleska Europa. U tom članku Jovan Cvijić par puta ističe krupnu neistinu - "Srbi, koji čine skoro dve trećine jugoslavenskog stanovništva..." - naravno, na štetu Hrvata, koji su brojčano jednaki Srbima.(ll). Jovan Cvijić, veliki znanstveni autoritet za Srbe, u svojim djelima također ne vidi i ne nalazi hrvatskog naroda, već jedino srpski narod triju vjera. U jednoj knjižici prigodom aneksije Bosne i Hercegovine, ističući da su "Bosna i Hercegovina oblasti čisto srpske rase" piše Cvijić o stanovništvu "srpskog jezika":

051

Stanovništva srpskog jezika ima:
· u Srbiji 2,76 milijuna-
· u Bosni i Hercegovini 1,799 milijuna
· u Hrvatskoj i Slavoniji 2,27 milijuna
· u Madžarskoj 0,679 milijuna
· u Dalmaciji 0,624 milijuna
· u Istri 0, I 56 milijuna
· u Staroj Srbiji 0,455 milijuna
· u "Skopskoj oblasti" 0,270 milijuna
· u Makedoniji 0,300 milijuna
· u svemu, dakle, nekih 10 milijuna. (12)

Učeni geograf piše dalje ovo: "Naroda srpskog jezika ima dakle oko deset milijuna ljudi. On po broju dolazi na treće mjesto među svim Slavenima (iza Rusa i Poljaka). Od njemačke granice do Carigrada oni su nastanjeni i *nema većeg naroda od srpskog*. O tom velikom kompleksu i etnografskoj oblasti srpskog naroda, Bosna i Hercegovina imaju centralni položaj."(12). Ostale znanstvene osobine Jovana Cvijića također su sumnjive. Mi ćemo samo usput istaknuti, da temeljna misao znanstvenog rada Cvijićeva – *dinarska rasa* - nije ispravna, i onako, kako je on iznosi, uopće nema znanstvenog temelja, već je njegova sasvim samovoljna tvorevina načinjena u promičbene svrhe srpskog šovinizma.

Profesor *Filip Lukas* je kod nas prvi upozorio na neistine Cvijićeva tobože znanstvenog rada i donio je sudove nepristranih pnrorazrednih stranih geografa o pitanju dinarske rase. "*Po današnjem antropološkom ispitivanju dinarska rasa je zastupana u čistijoj formi u krajevima nase jenim pretežno Hrvatima, a baš se Šumadija, koja je također bila područje migracionih struja iz Raške oblastr; dosta odvaja u fizičkom trpu stanovnika od zema ja zapadno od Kolubare.* Švicarski

052

učenjak *Pittard* na osnovi dugogodišnjeg proučavanja rasnih razlika na Balkanskom poluotoku, došao do zaključka, da je *jezgra Dinarskog ljudskog bpa u blizini mora...,* evo ovdje, u originalu njegovih misli: "II est tout evidence, que les Serbes actuelles ne peuvent etre consideres comme les descendants autentiques et selectionnes tribus qui, parties les Croates des regions de la Russie meridionale s' ecoulerent a travers la Pannonie."... "Recenzent *Jacques Bouccart* ističe rezultate ovog djela u stručnom časopisu, te zaključuje, da nema nikakve antropološke homogenosti izme8u Hrvata i Srba: "Les Serbes de Royaume sont *completement diff'erents des Croates, de Montenegrines et des Bosniaques-Hercegoviniens.*" (13). Makedonci su poput Hrvata trebali poslužiti takocter kao grada na kojoj će se zidati megalomanske brojke Dušanova carstva. O pripadnosti Makedonije učenjak Cvijić na jednom mjestu kaže vrlo iskreno: "...da li će jedno ili drugo ime (srpsko ili bugarsko, op. pisca) prevladati, zavisi od zavojevanja, od političkih prilika i od raznovrsnih dogadaja na macedonskoj teritoriji i izvan nje..." (14). Naši supatnici u srpskoj tamnici, Makedonci, imali su dovoljno prilike osjetiti, što znače "zavojevanja" i političke prilike u posljednje 22 godine na makedonskom teritoriju.

Ovih par malih odlomaka iz Cvijićeva "naučnog" rada, dovoljno nam osvjetljavaju znanstvenu vrijednost ovog pisca, koji je i kod nas Hrvata uživao isto tako veliki naučni ugled kao i kod Srba, premda je na svakom koraku nijekao naš opstanak.

Publicist i navodno pristaša sporazuma s Hrvatima u bivšoj Jugoslaviji, *Radoje Knežević*, obara se na hrvatske imperijaliste, koji navodno zahtijevaju i veliki dio srpskih zemalja, pa ovako vrši razgraničenja između Srba i Hrvata:

"Političarima koji se nisu makli iz svojih kotara, i koji nisu nikad bacili pogled na etnografsku kartu Jugoslavije, izgleda doista kao neko nevjerojatno velikosrpsko pričanje, kad se kaže, da *granice srpske zemlje idu od Timoka pa sve do mora oko Šibenika. To je međutim samo jedna konstatacija stvarnosti, jedna apsolutna i neporječiua istrna. Može to biti neugodno nekom, ali je savršeno točno, da hrvatska nase ja u Bosni predstavljaju samo ooze, ostrvca odsječena od svoje matice, a da se srpska naselja protežu preko Drine, sve do mora oko Šibenika - Benkovac - Zadar - Gospić – Brinje i Vrbosko i dopiru neprekinutin pojasom gotovo do granica sadašnje dravske banovine* (Slovenije, op. pisca)" (15). I ovaj stručnjak želi nas izbrisati usprkos očite etničke povezanosti svih hrvatskih povijesnih zemalja. U središnjem dijelu su tek jake oaze doseljenog srpskog pučanstva.

Našem prikazu prvih znanstvenih imena nikada ne bi bilo kraja, zato ćemo prikazati *iz bezbrojnog niza jugoslavenslkih" školskrih knjiga*, koje su u doba velikosrpske vladavine zasule i naše hrvatske škole i u kojima se nijekao i goli opstanak hrvatskoga naroda, samo jednu Zbirka zemljopisnih karata, koja se upotrebljava kao obvezatna knjiga u svih osam razreda gimnazije kroz cijelu vladavinu srpske države, pokraj ostalih strahovitih netočnosti (npr. karte rasprostranjenosti katoličke i islamske vjere u bivšoj Jugoslaviji) donosi kartu pod naslovom:

"Istorijski razvitak Srbije u novo doba"

Na karti su naznačene granice:

- beogradskog pašaluka
- Karadorđeve države
- Milanove države
- Kralj-Petrove države
- Države Petra I. i Aleksandra

Na toj karti je slikovito prikazano, kako je bivša Jugoslavija znanstveno smatrana samo proširenom Srbijom, (16).

Istaknute ličnosti srpskog znanstvenog svijeta pisale su o različitim temeljnim pitanjima hrvatskog života, povijesnog, kulturnog, gospodarskog ili socijalnog, uvijek s istim težnjama: *prikazati hrvatski život u što crnijim obrisima, hrvatske događaje i djela što neznatnijim, hrvatske poraze što težima, a hrvatske pobjede što beznačajnijim*. Sve se to događalo u cilju da se Hrvatima ulije nepouzdanje u vlastite sile i općenito zaniječu hrvatske snage pred inozemstvom.

Najsjajnija vrjednota hrvatske povijesti: život, rad i narodna nauka *Ante Starčevića*, dobila je svog srpskog tumača u osobi *Jovana Skerlića*. I sve ostale ličnosti hrvatskog života bile su od strane srpskih pisaca prikazivane u drugom svijetlu i drugoj boji, nego, što su one uistinu bile, već prema tome, kako su politički interesi zahtijevali. "Ante Starčević za Hrvate je - piše Skerlić (17) - jedno veliko ime, "hrvatski Katon", "otac Hrvatske". Za njih je on ono što je za Srbe Ugarske, od prilike u isto vreme, bio *Svetozar Miletić*: oličenje potpunog i borbenog nacionalizma, neka vrsta nacionalnog mesije. Za nas Srbe uopšte, Starčević je utoliko zanimljiviji što nikada niko o nama nije toliko zla rekao koliko on. Njega više nema, ali njegovo ime i njegove ideje su ostale. Jedan znatan deo Hrvata još uvek živi u njegovim idejama i jedna velika hrvatska stranka krsti se njegovim imenom još i danas." (I prvom poglavlju ovog članka Skerlić prilično vjemo prikazuje tijek života Ante Starčevića prema djelu *Kerubina Šegvića*, koga Skerlić neukusno i uvredljivo napada najpogrdnijim izrazima. Starčevićeva mati - tvrdi Skertić - bila je pravoslavna Srpkinja!

055

"Ante Starčević nije bio ni najmanje "državnik" i "diplomata", i nije pisao i govorio da sakrije svoje misli, no da otvoreno, bezobzirno, često i brutalno, kaže celu svoju misao... on je u prvom redu bio negativan duh, "odricatelj", rušitelj. U celom njegovom političkom radu jače je i važnije ono što nije hteo nego ono što je hteo. On je negator na svim linijama, u svim pravcima, i prema Austriji, i prema Mađarima, i prema Slovenstvu, i katoličkom i pravoslavnom Slovenstvu, i prema Srbima, i prema svim onim Hrvatima koji ne će da uctu u njegovu logiku, u njegova odricanja i mržnje... Bilo bi prirodno pomisliti da se ovaj veliki anti-austrijanac, koji objavljuje rat i Nemcima i Mađarima, okreće ka Slovenstvu... Kao negator Starčević je apsolutan, bez ograničenja, bez apelate; slovenska misao, ilirstvo, jugoslavenska ideja, narodna politika srpskohrvatskoga nije imala ogorčenijeg protivnika od njega... on ide pravo do nerazumljivog i grubog preziranja Slovenstva uopšte, Slovena kao rase... on je odsudan i odsečen kao svi fanatici i ljudi u lažnim idejama." Naravno da Skerlić neće da vidi Starčevićevu genijalnu konstruktivnost u predvictanju budućnosti, u izgrađNanju hrvatske državnosti, u stvaranju hrvatskog narodnog, potitičkog, kulturnog i - što se kod nas često zaboravlja - socijalnog programa buduće hrvatske države.

"Još gore od Starčevića prolaze zlosrećni Srbi. Ono što rusu mogli učiniti Turci za četiri stotine godina sečama, davljenjima, vešanjima, nabadanjima na kolac, Starčević vrši jednim potezom pera. On Srbe davi u svojoj mastionici. Za njega, prosto naprosto, Srbi ne postoje... I trebalo bi čitave strane navoditi o slepilu ovog izbezumljenog šoviniste, koji je bacio istoriju pod noge, stvarnost odgurnuo kao da ne postoji, buncao kao u nekoj groznici, i brisao sa lica

056

zemlje celu jednu staru i krepku rasu, koja je pod srpskim imenom imala nekoliko vekova državne slobode i znatne istorije... *i sačuvala naš najčistrji jezik i najbo ju narodnu poeziju*.(?)... U isto doba kada tako kanibalski govori o Srbima, on je, dosledan u svome slepilu, oduševljen za Tursku kao kulturnu državu... Samo iz mržnje prema Srbima on je pun nežnosti prema Bugarima, i kratkovid, kao što je bio, ne osetivši da je poraz Srbije bio i poraz celog srpsko-hrvatskog naroda, on će zapljeskati bugarskoj pobedi na Slivnici... On nije mnogo pravedniji ni prema onim Hrvatima, čiji je sav zločin bio što nisu delili njegove ideje." Skerlić bi kao vrlo obrazovan publicist mogao i morao razumjeti i čak opravdati Starčevićevo stajalište prema pitanjima sudbonosnim za naš život. Ali Skerlić neće vidjeti ništa, nego na svaki način nastoji omalovažiti, izvrgnuti ruglu i podsmjehu sjaj i snagu Starčevićeve misli, koju on vrlo dobro osjeća. Zato su njegovi učenici ponovno izdali ovaj esej o Starčeviću u Zagrebu, latinicom, s nekim ispravcima. Na velikosrpsku promičbu Vukovu i svih srpskih pisaca iza njega, Starčević je morao odgovoriti istim udarcima. Povijesna znanost je potvrdila visoko kulturno i socijalno stanje mlade turske države u prvim stoljećima svoga sjaja, prije opadanja, i dala Starčeviću potpuno pravo. Život i bitni interesi obaju naroda potvrduju najiskrenije prijateljstvo i suradnju Hrvatskog i bugarskog naroda, u čemu je također naš Stari bio genijalan prorok. Ogorčenje Starčevićevo prema domaćim izdajicama, vječnoj kasti naših nagodbenjaka, ima svoje puno opravdanje.

Skerlić dalje podvaljuje Starom, da su mu "ideal mikroskopske i operetske "slobodne" državice San Marino i Lihtenštajn", a to je upravo nemoralno. "Kako će Hrvati - nastavlja Skerlić - da izvojuju svoju slobodu i samostalnost

i ujedinjenje? Svaki drugi tako teškom pitanju pristupio bi krajnje oprezno. Hrvaskim imenom - računajući sve katolike u Hrvate - krsti se samo jedna trećina celog našeg naroda; u samoj Hrvatskoj ih nema više od 60 % (opet same neistine, op. pisca); ukupan broj njihov, pre četrdeset godina kada je Starčević budan snevao, nije bio veći od dva miliona (!). Kako će ta šaka podačenog naroda, koji tada u svojoj celini još nije bio nacionalno svestan, da izvrši svoje ujedinjenje, a u isti mah protivu Nemaca, Madara, Turaka, bez pomoći Srba, koji su dve trećine celoga plemena (!), i bez oslonca na Slovenstvo?..." *Skerlić svijesno iznosi krupne neistine, krivotvori činjenice, obmanjuje javnost i želi prikazati Starčevića i hrvatsku zavjetnu misao kao neostvariv san i ludačku utopiju*. Ipak, na koncu ne može odoljeti istinskoj ljepoti i veličini Starćevićeve pojave, pa i odatle nastoji izbiti kapital za svoju tezu. "Ali ima kod Starčevića još nečeg višeg i boljeg: ima nacionalne energije i idealizma, be2 čega malim i nesreenim narodima nema života; ima duboke vere u snagu narodnog nagona samoodržanja i otpora; ima onog spasonosnog računanja na samog sebe."

"Kada jedan Srbin pročita celog Starčevića ne može se oteti opštem utisku da je pred njime jedan sasvim naš čovek, sa svim manama i vrlinama naše rase... *jedan pravi Srbenda*": To su doslovne riječi, koje možemo pročitati u dva izdanja, od kojih je prvo izišlo za života Skerlićeva i pod njegovim uredništvom u SKG (17), Za zagrebačko izdanje, koje je izišlo poslije piščeve smrti, i koje je "priredio" *Vladimir Ćorović*, izdavači su tekst bitno izmijenili čitavim odlomcima brisanim i novim. Tako su i ovo mjesto potpuno izmijenili, osjećajući valjda, da je i za srpski mentalitet "naučnog" rada ipak previše ovo što je Skerlić napisao, pa su stavili:

058

"*koji je živeo u Novom Sadu ili Beogradu u ono doba... potpuno bi oličavao ono što se... zvalo Srbenda.*" Naravno da je ova izmjena teksta poslije smrti piščeve - kakvih uostalom ima vrlo mnogo - nedopuštena u kulturnom svijetu, ali za srpsku znanost i za srpske izdavače, vrijede drugi zakoni (kako ćemo se imati prilike uvjeriti tijekom slijedećih poglavlja).

slika
Dr. Jovan Skerlić: "Za nas Srbe Starčević je utoliko zanim jiviji što nikada niko o nama nije toliko zla rekao kao on. "

059

Skerlić dalje ismijava hrvatsko državno pravo, tvrdi kao neznalica, da je Starčević oličeni sredovječni jurist, koji ne shvaća suvremeni ritam gospodarskog i socijalnog života. Tu je Skerlić pokazao, da nije pročitao ni najvažnija djela Starog, a još manje ima pojma o sredovječnoj jurisprudenciji. Podmeće Starčeviću duhovne i filozofske značajke, koje mu nikako ne odgovaraju. Ipak provaljuje kristalna čistoća Starčevićeve misli i ona se nameće silno Skerlićevu peru, da je i on mora priznati još na jednom mjestu, da bi opet na koncu završio najnemoralnijim sofizmom, koji je poslije Skerlića bio svima Srbima u ustima i koji je tek najdragocjenijim našim životima za uvijek srušen.

"Kod Hrvata je Starčević - priznaje Jovan Skerlić - ono što je kod Talijana bio Macini, kod Iraca O' Konel, kod Mactara Košut: izraz punog, radikalnog, borbenog nacionalizma, ideala pune narodne slobode... On nije imao vere ni u češko-austrijski panslavizam, ni u rusko-pravoslavno slavenofilstvo, nije oscilirao između Moskve i Beča, no je činio neposredan apel na nacionalnu energiju. Dok se njegovi savremenici rešavaju hoće li ići za Peštom ili Bečom, njegova osnovna misao je *ni k Pešti ni Beču, no k sebi, sa verom u sebe, sa nadom u narodnu budućnost*. On ne kaska ni za austrijskim centralistima, ni za mactarskim konstitucionalistima, on ne će Hrvatsku ni kao austrijsku provinciju, ni kao mađarsku županiju, no kao slobodnu nacionalnu državu. I one koji nemaju vere u riarodnu snagu i budućnost, mlake nacionalne oportuniste i političare od dana i komada, one koji nisu u stanju da se oslobode ropstva u duši i hoće da se drže jednih ili drugih gospodara, on prezrivo naziva dvostrukim robovima, "slavoserbima" (sclaws i sews)." Ovo su najiskrenije i najpoštenije stranice srpske znanosti, koja

raspravlja o hrvatskoj ili bugarskoj svojini. No naša radost je vrlo kratka časa i mora odmah iščeznuti, jer Skerlić nastavlja:

slika
Ante Starčević, "Otac hrvatske domovine" proglašen je "pravim Srbendom"

"Ma koliko to paradoksalno zvučalo, ipak se može reći da je Ante Starčević bio mnogo bliži Srbima, no što bi se to dalo suditi po njegovim antisrpskim pamfletima... on je bio u stvari za narodno ujedinjenje, bio nacionalni

061

unitarac:.. On ne odriče Srbe, nego srpsko ime... On napada Srbe zato što se izuzimaju i izdvajaju, što cepaju narodnu snagu, što misle da postoje zasebni interesi srpski i hrvatski. Ime srpsko za njega je bilo lokalno, kao dalmatinsko, bosansko, hercegovačko, koje treba zabaciti i primiti ime hrvatsko. Kad se uđe u suštinu ideja Ante Starčevića, kada se izbace njegovi histerični ispadi u polemikama... on sasvim drugači izilazi. Kada se skine opora ljuska reči sa njegovih ideja, tek tada se vidi koliko je bilo tačnog i modernog u njima. To je duboko i silno nacionalan čovek, jedan od najnacionalnijih u našem narodu, čovek pune nacionalne vere i nacionalne energije. Svojim modernim idejama: radikalnim odvajanjem crkvi od narodnosti, kultumom privrženošću pravom Zapadu, pouzdanjem u narodnu snagu i narodni samorad, smelom mišlju potpunog narodnog ujedinjenja, on je čovek današnjice... Kao i drugi, i on je za narodno jedinstvo, samo je hteo da to bude pod jednim imenom hrvatskim. Njegova je greška što je odveć bio čovek predubeđenja i odricanja, što je zatvarao oči pred činjenicama, preskakao preko stvarnosti, i samo je tako mogao doći na apsurdnu i nesrećnu ideju da vrši delo narodnog ujedinjenja odričući Srbe! Ali pored svega toga, *Velika Hrvatska Ante Starčevića u stvari je isto što i Velika Srbija. Razlika je formalna, samo u imenu*."(l7).

LITERATURA

(1) *Štedimlija S.M., Kulturnopolitička razmatranja, Zagreb, Naklada "Orbis", 1939.,stc 25.*

(2) *Skerlić dr Jovan, Eseji o srpskohrvatskom pitanju, Zagreb; Jug. nakl. d.d. 1918., str 14*

062

(3) *V(uk) S(tefanović) K(aradžić), Kovčežić za istoriju, jezik i običaje Srba sva tri zakona I.,u Beču, 1849. I. članak: Srbi svi i svuda, II.: Boka kotorska.*
(4) *Starčević Dr Mile, Ante Starčević i Srbi, Zagreb, Matica Hrvatska, 936., str 26, 27.*
(5) *V(uk) S(tefanović) K(aradžić), Srbi i Hrvati, nema oznake mjesta i godine.*
(6) *Novak Dr Viktor Antologija jugoslavenske misli, Beograd, 1930., str 45, 46*
(7) *Prodanović M. Jaša, Vuk Karadžić i Miloš Obrenović, Beograd, izdanje "Eos', 1938., 5, 9, 13, 16, 21-27.*
(8) *Daničić Đuro (Popović), Razlike izmedu jezika srpskog i hrvatskog, Glasnik Društva srpske slovesnosti, 1857.*
(9) *Milovanović Đ., Srbi i Hrvati, cit. prema Novak, Antologija jugoslavenske misG i narodnog jedinstva, Beograd, 1930., str. XXXIX.*
(10) *Stranjaković Dragoslav, Jugoslavenski nacionalni i državni program kneževine Srbije iz 1844. god., Sremski Karlovci, 1931.*
(11) *Cvijić Jovan, cit. prema Novak, Antologija o.c.*
(12) *Cvijić Jovan, Aneksija Bosne i Hercegovine i srpski problem, Bgd, 1908.,str 19 i 20.*
(13) *Lukas Flip, Geogafijska osnovica hrvatskog naroda, Zagreb, 1925., Zbornik Matice Hrvatske, str 72.*
(14) *Cvijić Jovan, "Hrvatska smotra', Zagreb, 1941., str 125.*
(15) *Knežević Radoje, "Narodni pokret", Beograd, 1941.*
(16) *Radovanović S. Mihailo, Veliki atlas, Beograd, 1924., str 36.*
(17) *Skerlie Jovan, Ante Starčević, Srpsld književni glasnik, Bgd, 1912., knj. 28, pretisak:Skerlić Jovan, Pisci i knjige, knj. 6., Bgd, 1923., str 42, - Eseji o srpskohrvatskom pitanju, Zagreb, 1918.*

063

II.
BANSKA HRVATSKA

Kolijevka hrvatske države, naša klasična Dalmacija, postala je predmet požudne želje ojačalih mletačkih snaga u trenutku, kada je središte hnratsko, Herceg-Bosna, stajala pred silnom turskom snagom. Iz obih hrvatskih pokrajina iseljavaju se najjače plemenske organizacije u sjevernu hrvatsku pokrajinu i u njoj nastavljaju svoj samostalni život Kraljevine Hrvatske, nadajući se, da će Zapadna Europa cijeniti podnesene hrvatske žrtve i pomoći Hrvatima nastaviti borbu za oslobođenje i državno jedinstvo svih hrvatskih zemalja. S prenošenjem težišta i središta hrvatskog državnog života u staru Panonsku Hrvatsku, bogatu zemlju između Drave i Save, na tu zemlju postupno prelazi i državno i narodno ime hrvatsko, koje je u češtim i brojnim uspomenama i tragovima sačuvano u Bosni i Dalmaciji.

Srpska znanost, kad je - prisiljena prilikama – bila najširokogrudnije raspoložena prema Hrvatima, tada je u najboljem slučaju priznavala hrvatsko ime, zemlju, kulturu i narodni značaj samo onom dijelu hrvatskog naroda koji živi u Banskoj Hrvatskoj.

Prikazujući općenito i potpuno nijekanje Hrvata i Hrvatske, mi smo međutim pokazali, da je redovita pojava

bilo i brisanje Hrvata i iz Banske Hrvatske. Vukova sveopće prihvaćena teorija *Hrvati-čakavci* oduzela nam je iz Banske Hrvatske velike dijelove našeg najzdravijeg pučanstva štokavskog govora, zatim je velikodušno poklonila Slovencima naš etnički najčišći kraj - područje kajkavštine, naše lijepo Hnratsko Zagorje, ostavljajući i prepuštajući hrvatskom imenu neznatno, svakim danom sve manje područje čakavštine u Hrvatskom Primorju. Život je naravno razbio sve luđačke neistine, no, ostale sukobne posljedice: duboka nevjera u samog sebe.

Najveći srpski geograf, *Jovan Cvijić*, ubrojio je stanovništvo Banske Hrvatske - kao i stanovništvo Dalmatinske i Bosanske Hrvatske - potpuno u "stanovništvo srpskog jezika" (1), te sustavno i stalno neistinito obavješćivao svjetsku javnost o prilikama na našem kutiću Europe. *Neistinito prikazivanje i lažna uloga Jovana Cvijića na mirovnim konferencijama, na kojima se krojila sudbina hrvatskog naroda bez njegovih predstavnika, nije u dovoljnoj mjeri osvijetjena.*

Prvi srpski kritičar i najmanji šovinista mectu njima, smatra i Bansku Hrvatsku srpskom zemljom, kao i sve ostale naše zemlje. U svojoj knjizi, koja je bila trajni "obvezatni" udžbenik u svim školama bivše srpske države "Jugoslavije", kroz cijelo razdoblje njenog opstanka, daje Skerlić među ostalim neistinama i cijeli niz krupnih laži: "Moralne veze između Srbije i ostalih krajeva gdje Srbi žive, jače su no što su ikada bile. Srpske knjige čitaju se u sve većem broju i u svim krajevima srpskim. Stara Srbija i Severna Maćedonija ulaze u književni i kulturni život srpski. Ne samo među katolicima, kojih je u srpskoj književnosti bilo još u polovini XIX. veka, no od kraja XIX. veka, i među Muslimanima Bosne i Hercegovine javljaju se srpski pisci. Do kraja XIX. Veka nacionalni život osećao se u Srbiji i bivšoj Vojvodini, danas

se rasprostro na sve srpske krajeve, naročito na Hrvatsku i na Bosnu i Hercegovinu."(2). Jasno je, da kod Skerlića nema nigdje ni slova, na temelju čega on postavlja svoje tvrdnje, i koji su to katolički i muslimanski srpski pisci !

Prisvajanje pojedinih dijelova Banske Hrvatske bilo je tako često i svakidašnje, osobito u posljednje doba, da naši listovi nisu dospijevali ni zabilježiti sve te otimačine. Istočna Slavonija i Srijem, kao istočna periferija Hrvatstva, bogate hrvatske žitnice, bile su predmet osobito žestokog, upornog i trajnog svojatanja. Nastojalo se dokazivati njihov srpski značaj u povijesti, da bi se na temelju toga zahtijevala teritorijalna pripadnost srpskom narodu. Kako nije bilo ni najmanje veze sa srpstvom, osim znatnog broja srpskih doseljenika u Srijemu, na veliko se izmišljalo i umjesto dokaza kovale su se pjesničke fraze. Jedan od tih, također s naučnim pretenzijama, pisao je o Srijemu: "Srem je svetinja srpska. - Srem je Sion srpski. Uteha Srbalja i opšti između južnih Slavena mir, a i sama korist zapoveda, da Srem, najpače Srem iz Vojvodstva Srpskog ne izostane."(3) Drugi ugledni prvaci srpskog kulturnog života, kao *Stojan Protić* (4), tvrdili su, da Srijem nije nikada prije ukinuća srpske vojvodine (1860.), pripadao Hrvatskoj. "To je ipak malo previše", odgovara na to *Klaić*, te sa čitavim nizom znanstvenih dokumenata pobija tezu, koja za sobom nema a ma baš nijednog dokaza.

Radoslav Grujić se čak usuđuje i napisati cijelu knjižicu o zaslugama doseljenih Srba u Banskoj Hrvatskoj. Vlaški doseljenici dovedeni su pod Turcima na ispražnjena hrvatska ognjišta iz središta bezlične balkanske trupine, da im u vrijeme mira obraduju zemlje, a u doba rata služe kao izvanredne čete. *Te gomile nacionalno izmiješanog i neizraciienog pučan-*

stva bile su najbarbarskrji element, koji je ikada stupio na europsko tlo. Sua grozna zločinstva, koja se pripisuju Turcima u vezi s njihovim osvajanjem hrvatskih zemalja, ustvari su izvršile organizirane čete ovih turskih kmetova. Ante Starčević je o njima prikupio prvorazredne historiografske vijesti, koje je naša srbofilski upravljena znanost uporno izbjegavala, izuzevši nekoliko časnih iznimaka (*Klaić, Šuffay, Katić*, itd.). Ta mala, potpuno bezvrijedna, Grujićeva knjinca upravo je jedinstvena zbog svoje nemoralne drskosti. U njoj skoro svaki redak donosi barem po jednu krupnu neistinu, kao što je jedna druga iz istog kola prepuna sofizama i jeftinih doskočica iz pera jednog *Slobodana Jovanovića* (5 i 6). Grujić dalje govori o povijesrum zaslugama potomaka tih doseljenika za Hrvatsku, koji su se u posljednjem stoljeću pod utjecajem svoje crkve izdiferencirali kao srpska etručka grupa. On piše o zaslugama, usprkos našim najkrvavijim iskustvima prošlosti, *jer su se sve tuđinske vlade u borbi protiv hrvatstva oslanjale baš na tu etničku grupu*. Na isti način ona je davala oslonac autonomaškim protivnicima sjedinjenja Dalmacije s Hrvatskom. Sve te povijesne činjeruce u našoj znanosti su počele blijediti i iščezavati, da ustupe mjesto neistinitim tvrdnjama kvalitete l?adoslava M. Grujića. Zaista duboko je bila pala naša znanost, ne u pravcu nesolidnog zastupanja vlastitih probitaka, već radi podupiranja laži i neistina uperenih protiv opstanka vlastitog naroda.

LITERATURA

(1) Dr. Jovan Cvijić, cit. prema:"Hrvatski narod", Zagreb, Božić. 1939., broj 46-47.

067

(2) Dr. Jovan Skerlić, Istorija srpske književnosti, Beograd, kratko izdanje priredeno za školsku nastavu, na str 241 ili 245, već prema izdanju
(3) Izidor Nikolić, Vojvodstvo Serba austrianski, u Vieni, 1849.,str 148.
(4) Stojan Protić, cit. prema: Vjekoslav Klaić, Crtice iz hrvatske prošlosti, Zagreb, Matica Hrvatska, 1928.,stc 83.
(5) Radoslav M. Grujić, Istoriski značaj Srba u Hrvatskoj, Beograd, Biblioteka Srpskog kultumog kluba, god. l., br 2, od 11. marta 1940.
(6) Slobodan Jovanović, Jugoslavenska misao u prošlosti i budućnosti, Beograd, Biblioteka Srpskog kultumog kluba, god. l., br 1, 4. decembra 1939.

068

III.
DALMATINSKA HRVATSKA

Na lijepoj i razuđenoj istočnoj obali Jadrana, darivanoj najdivnijom igrom prirode, sa izgrađenim značajkama sposobnog pomorskog naroda, održali su se Hrvati kroz cijelo povijesno razdoblje svog života, dokazujući više puta silnu snagu svoje mlade krvi. *U toj je, i danas najčišćoj hrvatskoj pokrajini, bilo žarište pmih hrvatskih državnh tvorbi.* U kasnijim razdobljima, pod povoljnijim prilikama nego što su bile one u turskom imperiju, Hrvati ovog područja stvaraju prvorazredna umjetnička i književna djela u skladu i na istoj visini stvaralaštva suvremene Europe, s kojom ih spaja plavi Jadran. U trećem dijelu svoje rascjepkane domovine, u "tužnim ostacima ostataka nekada slavnog kraljevstva hrvatskog", Hrvati su straža bijelog Zapada, baš u doba koje je obilježeno najznamenitijim kulturnim usponom; upravo u vrijeme kada Italija proživljava i inaugurira ostaloj Europi svoju Renesansu, dok Nijemci postižu sjajne tehničke i znanstvene uspjehe, a oni sa ruba Zapada polaze na otkrića dalekih novih svjetova. *Bi li bio moguć ovaj svestrani napredak u Europi, da su Hrvati propustili Turke kroz preostali slobodni dio svoga kraljeustva i prihvatili koju od onih brojnih ponuda, što su im nudili Turci?* Toga je bio svijestan i suvremeni dubrovački

069

pjesnik: "Sužanjstvu bi davno u valih potonula Italia od hrvatskieh da se žalih More otmansko ne razbija." (*Menčetić*).

I ovu klasičnu hrvatsku zemlju - u kojoj je srpsko ime potpuno nepoznato - proglasiše Srbi jednoglasno srpskom. j Na temelju čega? - ostat će zauvijek neriješeno pitanje. Dok su se, ostala srpska svojatanja barem oslanjala na slabiju ili jaču srpsku manjinu, kao npr u Bosanskoj Hrvatskoj, *Dalmatinska Hrvatska je etnički najčišća hrvatska pokrajina*.

Vuk je, doduše, priznao hrvatski karakter Dalmacije u prošlosti, - ime hrvatsko je u njoj bilo toliko često, da ga ni Vuk nije mogao zanijekati - no, za suvremeno doba je pisao: "U Dalmaciji na suhoj zemlji (osim samoga primorja i ostrva) gdje je bilo srce Hrvata, danas nema nikakvog naroda koji bi se po jeziku razlikovao od Srba." (1).

Dr. *Jovan Cvijić* ubraja sve dalmatinske Hrvate u "stanovništvo srpskog jezika", pa kada to čini prvo znanstveno ime kod Srba, bez ikakva obzira prema istini, jasno je, da će to činiti svi iza njega. (2).

U članku o Boki Kotorskoj piše Vuk: "A da bi svi naši čitatelji lakše sebi predstavili gdje je Boka, pobrojićemo najprije sva znatnija mjesta primorska na zapadnoj strani njerinoj. Trst je najzapadnija primorska opština naroda našega (po broju duša može biti i najmanja, ali po bogatstvu prva u svemu narodu). Odavle je k jugu oko mala dva dana hoda Rijeka (Senjska). Između Rijeke i Trsta je poluostrvo *Istrija*, u kojoj se po primorskim mjestima govori najviše Talijanski, a seljaci unutra *govore jezikom između Kranjskoga i Srpskoga*... Iza Rijeke je dalje Senj, koji je iz pjesama po svemu narodu poznat. Iza Senja nastaje Dalmacija(!), u kojoj su najznatniji primorski gradovi: Zadar, Šibenik i Spljet. Iza

070

Spljeta da je pored mora nastaje Hercegovina, u kojoj je najpoznatrfe primorsko mjesto Dubrovnik." (3) Ovoliko Vukovo neznanje najosnovnijih zemljopisnih pojmova nije kod njega ništa neobično. Proslavljeni geograf dc Jovan Cvijić o bogatstvu kulturne prošlosti Dalmacije zna pak ovo: "...ne samo do Berlinskog kongresa, nego i do danas, Dalmacija je ostala jedna od zemalja koje su kulturno najnazadnije... nazadnija je od svih balkanskih zemalja, koje su već posle Berlinskog kongresa postale slobodne." (4).

Najodličnije ime srpske moderne književnosti uopće, a pjesništva napose, esejista kome po srpskom shvaćanju nema ravna, *Jovan Dučić*, prikazuje umjetnički lik *Ivana Meštrovića* i tom prilikom tvrdi da su Hrvati u Dalmaciji neka nova etnička tvorevina, koja nema veze sa starim Hrvatima, jer da su stare hrvatske mase iščezle. Kada, kako i zašto, to Dučić ne kaže. Današnji dalmatinski Hrvati su useljenici Srbi, koji su se odrekli svoje pravoslavne vjere i postali vještački Hrvati. Tako Dučić, a profesor *Filip Lukas*, prema kome je naveden ovaj odlomak (5), se ne može dovoljno načuditi ovakvom pisanju, pa pita Dučića, kako to da su ovi Hrvati još prihvatili i ikavicu, po srpskim piscima izrazito hrvatsku osobinu. Jovan Dučić postavlja i druge smiješne tvrdnje, a sve u jednom cilju, da i Ivana Meštrovića i druge Hrvate stvaraoce s ovog područja može ubrojiti u Srbe, a njihova djela "uklopiti" u srpski kulturni inventar(5). (I tom je smjeru srpska znanost, a zatim promičba, neprestano i redovito isticala srpski značaj Dalmacije, a pisci različitih knjiga su jednostavno cjelokupnu dalmatinsku književnost uvrštavali u povijest srpske književnosti. Ni jednog časa oni nisu htjeli vidjeti ludačku nemogućnost svoga posla, niti su osjećali potrebu, da bilo kakvim dokazima podupru

071

te svoje tvrdnje: O svemu tome uopće nisu dopuštali ni najmanje sumnje, ni najmanje rasprave. *Srpski su pisci ovaj posao tim lakše obavljali, jer s hrvatske strane nije bilo otvorenog i oštrog odgovora*; a veliki dio hrvatslah pisaca smatrao je to zajedničkim bogatstvom. Neki pak, za volju mira i fiktivnog bratstva sa Srbima, koje smo dovoljno iškusili, da nam ikada više neće pasti na pamet, nisu htjeli da se raspravlja o tom pitanju, ili su raspravljali vrlo obzimo, uvjereni da je Dalmacija naša, pa da se od srpskih neistina Srbi ionako neće moći okoristiti.

Iskrivljavanje činjenica, gomilanje neistina po knjigama i časopisima, nastavilo se jednakom žestinom i upornošću sve do posljednjih dana srpske države.

Profesor dr. *Ljuba Jurkorić* (predsjednik srpskopravoslavne crkvene općine bez vjernika, a s golemim bizantskim hramom u Ljubljani) tvrdio je, bez odmora i stanke, da su srpski doseljenici u hrvatskim zemljama "na osnovu nauke" starosjedioci, te da su došli u doba seobe naroda zajedno s Hrvatima na današnje svoje posjede. Na tom temelju je onda izgradio megalomanske etničke granice srpskog naroda, koje tobože dopiru na Zapad do Šibenika, jer da su Srbi u sjevernoj Dalmaciji isto tako od starine kao i Hrvati. A onda bi cinički znao završiti svoja "naučna" razlaganja: "Ne znamo na osnovu kojega se principa može tražiti od srpskog naroda, da on žrtvovanjem jednog dijela svog narodnog organizma i teritorija treba da osposobi Hrvatsku za samoupravni život, ako ona sama nema sve potrebne uvjete za to:" (6).

Priznati srpski publicist *Gligorije Božović*, pisao je o pojediriim dijelovima Dalmatinske Hrvatske vrlo zanimljive

stvarčice. "Bribir je danas samo jedna pravoslavna crkva i ništa više, stolica kneževa Šubića, odakle i Zrinski vode krvi porijeklo, i Petrova crkva nasred Bukovice, gdje je pop Kuliša održao sabor i digao srpski ustanak protiv Mlečića. Poslije mohačke bitke u cijeloj Zagori, koja počinje nedaleko od morske obale, Srbi su prihvatili sav teret na svoja ramena, da ovaj kraj sačuvaju ujedinjenoj naciji i od Turaka i od Mlečića i od habsburške monarhije."(7). Kako zvuče ove tvrdnje onome, koji barem malo pozna povijest, ne treba ni spominjati. Split Božoviću "mnogo liči" na Skoplje. Split se tek iza 1918. razvija u grad! Dotle je bio, veli Božović, "dalmatinska palanka". Zatim slijedi mnoštvo neistina u kojima pisac izbjegava priznati hrvatski karakter otoka niz istočnu obalu Jadrana, kojima je to velikodušno priznao i sam Vuk, nenadmašiv u otimanju. "...otočani nisu samo mješavina zatečenih starinaca i prvih srpsko-hrvatskih valova; najrasnije dinarske pokrajine dale su im mnogo krvi, Bošnjaci i Hercegovci i Crnogorci su danas po ostrvlju Boduli."(7).

Po zamisli i pod glavnim uredništvom *Jovana Jovanovića, Slobodana Jovanovića, Stanoja Stanojevića i Nikole Stanojevića* tiskana je zbirka "Srpski narod u XIX. veku", u kojoj je kao osamnaesta knjiga izašlo djelo o Srbima u Dalmaciji (8). Ono želi dokazati da je u Dalmaciji u 19. stoljeću postojala srpska narodna i državna misao. Pisac naročito ističe pojavu i značenje Srba katolika, koja je umjetna, neuspjela tvorevina srpske promičbe. Srba katolika, tvrdi pisac, ima po cijeloj Dalmaciji 20 - 25 tisuća. Najviše ih je tobože u Dubrovniku i okolici. Prikazujući nekog katoličkog svećenika, navodno Srbina, piše: "Takvi su bili katolički sveštenici koji su se borili u našim redovima i koji su nam simpatisali. Međutim, klerikalci, to jest oni kojima je vera zanat,

i njihovi sledbenici, najviše su mrzeli Srbe katolike. Oni katolički sveštenici kojima je i Hrvatstvo bilo jedan "posao" kojim su mogli da steknu lične koristi, iznosili su protiv Srba katolika sve moguće laži, proklinjali su ih i pretili im mukama i na ovome i na drugom svetu."(9)

Prisvajanje neretvanskih oblasti, kao i povijesnog Zahumlja, Travunje i Duklje, potpuno nijekanje povijesne stvamosti Crvene Hrvatske usprkos svim protivnim dokazima i znanstvenim vrelima, bilo je redovita pojava u svim srpskim povijesnim knjigama. Autor, koji je gore naveden, piše da su u Bosni primili islam samo Srbi, koji su prije bili bogumiti, a to znači pravoslavni protestanti. (9) Takovih poslastica puna je cijela knjiga. U cijeloj stvari je najteže to, što kao pokretači i urednici zbirke dopuštaju i potvrduju ove ludosti, imena, kao što su, Slobodan Jovanović i Stanoje Stanojević. To najbolje pokazuje da su svi srpski pisci potpuno jednaki u poslu nijekanja Hrvata i otimanja njihovih vrednota. *Srbi svi i svuda i u svim vremenima postupaju na isti način, tako da se ne može naći ni jedan, koji bi mogao biti iznimka.* Naši domaći naivnjaci su često isticali, kako su *Zmaj Jovan Jovanović* i *Svetozar Miletić*, dva poznata srpska radnika, sa simpatijama podupirali hrvatsku stvar i pisali o Hrvatima prijateljski. Zaista su ova dva čovjeka bili jedini koji nisu Hrvate po općesrpskom načinu brisali sa lica zemlje. Medutim, njihov stav bio je samo proizvod trenutnog raspoloženja, koje izvire odatle, što su oba ova Srbina iz tzv "Vojvodine" nastojali dobiti pomoć od Hrvata i stvoriti suradnju s Hrvatima u onim časovima, kada su izgubili saveznike u Madarima. Ovi su, dakle, bili jedini, no dalje od riječi nisu dospjeli ni oni.

074

Osobito je prisvajanju, krivotvorenju, izvrtanju činjenica bila izvrgnuta južna krajina Hrvatstva, njena prošlost i sadašnjost, kulturne tvorevine, Dubrovnik i Boka Kotorska. Što se sve o Dubrovniku pisalo sa srpske strane, uistinu prestaje biti razumljivo. Srpskom narodu po povijesti, duhu i životu, isključivo kontinentalnom narodu, trebalo je na bilo koji način osigurati izlaz na plavi Jadran, pa su Dubrovnik i Boka Kotorska morale pasti žrtvom te megalomanske potrebe. Srpska znanost se požurila da, dok je još vremena, pronade i otkrije srpski značaj ovih predjela u prošlosti. Ništa nije smetalo, što ni u Dubrovniku ni u Boki Kotorskoj nema ni najmanjeg traga srpskom imenu, niti ima srpskog stanovništva, osim nešto u Boki, čije je naseljavanje u Boku zabilježeno, prema najpouzdanijim vrelima, tek u doba turskih ratova. Ta srpska skupina pojačana je u Boki pravoslavnim Cmogorcima, kojima se htjelo dati srpsko obilježje. Za srpske učenjake su bile još manje zapreke činjenice, da svi stari dubrovački i bokeljski pisci pripadaju potpuno istoj duhovnoj sredini ostalih hrvatskih renesansnih i katoličko-reformatorskih književnika, te da mnogi od njih u naslovima svojih djela nazivaju jezik kojim pišu - hrvatskim jezikom.

Grčkoj crkvi prije turskog gospodstva nema ni ovdje, kao ni u ostalim Hrvatskim zemljama, nikakvog znanstvenog traga. No sve je to suviše beznačajno i sitno za srpski želudac, koji ih hoće progutati. CI tom poslu "dokazivanja" nečega, što se ne može dokazati, u nadmetanju srpstva, zauzela su se prva srpska imena. Stvari su općenito poznate s ovog područja, pa će stoga biti ovdje navedene samo neke novije i neke osobito zanimljive pojedinosti.

"Dubrovčani, a može biti i druge gdjekoje srpske opštine...- veli Vuk - bojali su se srpskijeh kraljeva (!) iz

075

Hercegovine" (10). Iz tog straha, nastavlja Vuk rodilo se nepovjerenje i mržnja dubrovačbh Srba prema ostaloj srpskoj kontinentalnoj braći. Tako je mogla "postati ovaka mrzost, da narod i na ime svoje omrcne."(10) Ovako glatko "riješava" Vuk pitanje, kako to da su Dubrovčani od Srba postali Hrvati, a pritom zaboravlja spomenuti, koji su to srpski kraljevi iz Hercegovine, odnosno, koje su to srpske primorske općine.

"Dubrovačko stanovništvo je po naučnim istraživanjima dra Jovana Cvijića, našeg najvećeg geografa i antropogeografa, većinom srpskog etničkog porekla, a katoličke vere. Među stanovnicima grada Dubrovnika i celog Dubrovačkog Primorja su "mnogobrojni doseljenici (Dinarski Srbi) iz okoline Konavala i Župe dubrovačke, zatim iz Hercegovine i još iz Dalmacije"." (11).

Ovo je napisano godine 1940. u najuglednijem srpskom časopisu, pri čemu se poznati pisac srpskih školskih knjiga *dr. Mihailo Radovanović* obilno poziva na Cvijića. (11). Iza ovih rečenica slijede dugi nizovi statističkih "podataka", samo ni Cvijić ni Radovanović ne kažu, odakle ih je Cvijić "na osnovu proučavanja" izvukao i donio. Profesor Lukas, oslanjajući se na rezultate ispitivanja *Pittard* a i drugih, pokazao je, da se pojam dinarske rase veže isključivo uz hrvatske narodne mase i hrvatske zemlje (12), a to je ovdje i nehotice priznao dc Jovan Cvijić, jer Cvijićevi "Dinarski Srbi" su iz najhrvatskijih, iz najmanje miješanih, krajeva: iz Konavlja, dubrovačke Župe, Hercegovine i Dalmacije! – u kojima Srba doseljenika ni nema. Cvijić je jednostavno po papiru napravio harakiri i još jednostavnije hrvatsko pučanstvo spomenutih krajeva "prebojadisao" u dinarske Srbe.

076

No, pustimo da govori geograf, dr Radovanović, sa stubaca "Srpskog književnog glasnika" u godini 1940.! "Potpuno preovladivanje srpskog narodnog jezika već u XV. veku i razvitak dubrovačke književnosti na tome jeziku koja je dostigla svoj vrhunac u početku XVII. veka, pojavom njenog najvećeg pesnika *Ivana Gundulića, pretstavlja najočigledniji dokaz srpskog etničkog karaktera koji je Dubrouačka republika nesumnjivo imala još od XV. veka*. A da bi se takva književnost na srpskom narodnom jeziku mogla razviti u Dubrovniku već u XV veku, morao je tome književnom periodu prethoditi jedan duži period za vreme kojega je u velikoj meri izvršeno naseljavanje i etničko preovladivanje dinarsko-srpskog stanovništva u Dubrovačkom Primorju i njegovom glavnom gradu. - Ovaj proces naseljavanja Dinarskih Srba nastavljen je i docnije, naročito u toku XVI. i XVII. veka, i njihovim je uticajem dubrovačka oblast dobila još izrazitiji dinarsko-srpski etnički i jezični karakter" (13) Istina, "Ideja hrvatstva postala je u Dubrovniku stvarno dominantna" u današnje doba - priznaje jedva nekako na koncu "studije" i "objašnjava", kako se to moglo dogoditi: silom katoličenja u prošlosti, nepopularni režimi u Jugoslaviji i politička ideologija Hrvatske Seljačke Stranke načinile su od dubrovačkih Srba - Hrvate! (13) Uopće, *pojam činiti, stvarati narodnu svijest u nekom kraju*, vrlo je čest u srpskoj znanstvenoj terminologiji, i pisac ovih redaka uvijek ga je susretao po svim srpskim knjigama, pa ga i Radovanović redovito poput ostalih upotrebljava. Kao da se tu radi o najobičnijem poslu na beogradskoj čaršiji, a ne o iracionalnim momentima narodne duše i krvi. Vjerujem, da bi se na temelju 22-godišnjeg iskustva, što smo ga imali u jugoslavenskoj tamnici, mogla stvoriti osnovna načela, *kako se čini, odnosno proizvodi, stvara, srpska nacionalna svijest u*

zem jama koje sa srpsivom nisu imale ni onoliko najobičnijih veza, koje inače postoje medu susjednim zemljama. "Dubrovački Srbi katolici - nastavlja međutim ugledni srpski geograf - pod uticajem izloženih procesa (nasilno katoličenje, nepopularni renmi u Jugoslaviji i politička ideologija H.S.S, op. pisca) sve manje ističu svoje jugoslavenstvo i srpstvo, a mnogi su zbog katoličke vere prihvatili hrvatsku političku ideologiju, mada se u osnovi ne osećaju Hrvatima... Ali pri tome treba napomenuti da se kako Srbi katolici tako i Hrvati katolici u prvom redu osećaju kao Dalmatinci ili primorci, pa tek onda kao Srbi ili Hrvati. To su naši pravi "Jadranski Sloveni"." (13)

U veljači 1941. isti ovaj "Srpski književni glasnik", prikazujući neka zagrebačka izdanja o Dubrovniku, piše: "Među ovim dancima ima dosta korisnih poučnih priloga. Šteta je samo to, što se pretjerivalo s naglašivanjem hrvatstva Dubrovnika, koji je oduvijek bio slovinski, dakle hrvatski samo onoliko koliko i srpski." (13 a)

U svim školskim knjigama, tzv "udžbenicima", kroz cijelo razdoblje srpske vlasti, kao i u mnogim stručnim dancima po časopisima i knjigama, mogu se čitati sljedeći odlomci:

"Naša narodna poezija svojim utjecajem zahvatila je ne samo novu srpsku književnost, već i *dubrovačku ili srednju srpsku književnost*, kako se ona drugačije zove i to još od samog njenog početka od druge polovice XV. veka, pa sve do njenog gašenja, do konca XVIII. veka. *Đorde (Džoro) Držić je prvi srpski umjetnički pjesnik*, kod kojega se osjeća utjecaj naše narodne poezije. On je rodonačelnik one velike plejade naših pjesnika, koji su je stoljećima podržavali od XV. veka pa sve do danas. On uvodi njen uticaj

u dubrovačku književnost, i po tome uticaju, kao i po svome jeziku i nacionalnoj svesti ova književnost ima srpski karakter "(14)

Sveučilišni profesor iz Subotice *dr. Aleksa Ivić* tvrdi, da "u Dalmaciji, naročito u Dubrovniku i okolini, nalazi se hiljadama katolika, koji se priznaju za Srbe."(15) "Zanimljiva je činjenica, - piše dalje on - da se u Južnoj Dalmaciji nalazi katolika, koji prilikom opredelivanja njihovog kraja ne htedoše primiti hrvatsko ime, nego se opredeliše za srpsko. Uzrok tomu nije teško naći. Početkom XIX. stoleća uništena je republika dubrovačka. Posle pada Napoleona pripao je Dubrovnik pod Austriju. Ma da su Francuzi prvi ušli u Dubrovnik, oni su izjavljivali, da će vratiti republici slobodu čim Crnogorci i Rusi isprazne Boku. Prema tome, konačno uništenje republike doneo je tek ulazak austrijske vojske među zidove grada Dubrovnika. Ne samo Dubrovčani, nego i svi okolni Slaveni, neizmerno su žalili za negdašnjom slobodom, za negdašnjom, po celom svetu poznatom i od celog sveta priznatom, republikom svojom." (I ova tvrdnja je potpuno neispravna. Mrtvi Dubrovnik francuske čete su samo pokopale. Mladi naraštaj nije shvaćao žalost i tugovanje starih za onim Dubrovrukom, koji se preživio i nije se mogao vratiti u novo doba. Lijepo je to prikazao *Vojnović*. Poznavaocima prilika je jasno, da je Dubrovnik doživio svoj unutarnji društveni i gospodarski slom još u XVIII. stoljeću uslijed novih prilika u cijelom svijetu. Ni s toliko znanja ne raspolaže sveučilišni profesor dr. Aleksa Ivić ! Ostale neistine su još jasnije.) "Pa kada je to stanovništvo slavensko uskoro imalo prilike da se opredeli, da primi srpsko ili hrvatsko ime, sas vim je razumljivo, što se je našao povelik broj (?) dubrovačkih i okolnih katolika, koji se izjavio za srpsko ime. Srpska ideja

označivala je tokom XIX. stoljeća buntovne ljude sa divljom ljubavlju prema slobodi i nezavisnosti, a hrvatska misao onoga doba imala je kao temelj svoju podaničku vernost prema habsburškom domu, prema austrijskom ćesaru".(16) Koliku uvredu sadrže ove riječi, zaista, nije potrebno isticati.

Svi znameniti pjesnici i književnici te, svi ostali kulturni radnici hrvatske Atene proglašeni su Srbima "po naučnom istraživanju". Napisane su čitave studije s namjerom, da se dokaže da je slavni učenjak *Ruđero Bošković D.I.* pravi Srbin po podrijetlu i osjećajima.

Dubrovačka republika dobila je etiketu "srpske državice". Nijekanje i otimanje bilo je u duhu potpunosti. I dubrovačka država, kultura, književnost, umjetnost, povijest, ljudi u prošlosti, sadašnje pučanstvo - sve je to dobilo srpsko ime i ušlo u sva srpska znanstvena djela i mnoga strana kao takvo. Kolika je laž time podmetnuta i neprestano podržavana, o tome nije nitko vodio računa.

Umjesto povijesti grad Kotora, Vuk Karadžić u svom članku o Boki, opširno navodi jednu nadasve fantastičnu narodnu priču o postanku grada Kotora. Sagradio ga srpski car Dušan Silni! Vuk ne smatra potrebnim naglasiti, da u svemu tome nema ni zrnca povijesne istine, već da je to narodna pripovijetka. Čudno je, odakle Dušanovska predaja u ovoj tobože bokeljskoj pripovijetci, kada srpske predaje u Boki uopće nema, ni u najmanjim tragovima; vjerojatno je da su je donijeli srpski doseljenici sa sobom, pa je mijenjana i tijekom vremena povezana uz postanak Kotora, ukoliko to sam Vuk nije učinio, pošto je običavao činiti i još teže krivotvorevine.

080

"U cijeloj Boci, veli Vuk, ima oko trideset i tri hiljade duša, sve pravijeh Srba, kakovi igdje biti mogu; jedva četvrt od ovoga biće zakona rimskoga, a ostalo je sve grčkoga." (17) U svom izlaganju tijekom članka Vuk nehotice priznaje potpunu autohtonost katolicizma u Boki Kotorskoj i nedavno doseljavanje pravoslavaca. Dokazi kojim Vuk hoće opravdati postavljene tvrdnje; jesu redovito riječi: "*pripovijeda* se" i "*kažu*":

"*Pripovijeda se* da je gotovo do svršetka XV. veka u Boci bio i mitropolit zakona Grčkog, koji je sjedio u manastiru na Prevlaci, pa Kotorani (Rimskoga zakona) otrovali i njega i 72 kaluđera; te po tom manastir opustio, a narod Grčkoga zakona u crkvenijem i svešteničkijem stvarima ostao pod mitropolitom Crnogorskijem pod kojim je bio do 1809. godine." (17) Na realnost crnogorskog mitropolita i datum 1809. godinu, što su istinite činjenice, nadovezuje Vuk Stefanović Karadžić smiješnu neistinitu priču o srpskom manastiru u 15. stoljeću u Boki, o trovanju tolikog broja kaludera i slične neistine. S tim se postizava, da neupućeni povjeruju i u ove povijesno neodržive tvrdnje. Slijede i druge pripovijetke, vješto ispripletane pričanjem o povijesnim dogactajima, tako da se ne može razabrati, što je povijesna istina, a što priča. O Hrvatima u cijelom članku o Boki nigdje ni riječi. Ne postoje! *Simo Matavulj*, pisac brojnih pripovijesti i romana, napisao je o Boki knjižicu, u kojoj je, poput svih ostalih srpskih pisaca, podmetnuo svu silu neistina i laži.(18) "Stanovnici su na glasu kao čestiti ljudi i Srbi."(19)

"U staro vreme Peraštani bejahu na glasu junaci i bogataši. Godine 1654. odbraniše se sami od turske navale. To njihovo viteštvo zadivi čitav hrišćanski svet. Knez Petar Zrinjski otide naročito iz Bakra u Perast, da pokloni opštini svoju sablju... Peraštani su vazda bili vatreni katolici, ali i

svesni Srbi. To *tvrde* njihove "bugarštice" koje je skupio i u svet pustio Bogišić... Te pesme mahom veličaju naše stare vladaoce i junake: Dušana, Lazara itd." (19) "Po veri tri četvrtine su pravoslavni, a po narodnosti svi su Srbi."(19)

Prikaz povijesnog razvitka izgleda kod Matavulja ovako: "LI ono vreme car Iraklije pozva Srbe da osvoje i nasele Dalmaciju. Kad oni to učiniše, podeliše tu svoju novu postojbinu, južnu Srbiju, na četiri županije: Neretvu, Zahulmiju, Duklju i Travuniju. Današnja Boka s malim izuzetkom pripadaše Travuniji." I u tom duhu nastavlja povijesni prikaz.(19)

"Istinito je i pouzdano ovo: u Boci su srpske uspomene jače od svih ostalih; srpske osobine, uglavnom i najlepšem, ističu se jako."(19) 1 Matavuljevi se svi dokazi sastoje u navodenju narodnih pjesama! *Motivi narodnih pjesama često prelaze iz jednog naroda u drugi. Kod nas pridolazi tome još nešto. Srpski bjegunci ispred Turaka nasejavaju se u hrvatskim zemljama i donose sa sobom svoje bolne uspomene o kosovskoj katastrofi i sGčno, pa se s brn motivima upoznavaju i starosjedioci Hrvati, oni ih preraduju i daju im pečat svoje duhovne kulture i svoje etničke svijesti*. Na taj način nastale su mnoge lijepe hrvatske narodne pjesme s predmetom kosovskog boja, majke Jugovića itd. Nisu sve srpske narodne pjesme one, koje imaju motive iz srpske povijesti. Još manje se mogu nazivati srpskim one narodne mase, oni dijelovi hrvatskog pučanstva koji poznaju takve motive i imaju pjesme o njima. U ovome je jedino uporište srpskih prisvajača pojedinih hrvatskih krajeva. No, oni posjeduju još jednu vrstu "dokaza": "Pošto Mlečići - piše Matavulj - podjarmiše Boku; glavni im posao bi, da odnarode plemstvo, a toga radi nametnuše latinsku veru onima koji življahu u

gradovima i potalijančiše im prezimena."(20) Govoreći o ustanovi Bokeljske mornarice piše: "Na tom silnom brodovlju oko pet hiljada ljudi razilazilo se u tekovinu i raznosilo uz srpski jezik, duh i viteštvo srpsko na sve strane sveta."(20) "Koliko su krvi južni Srbi prolili za vlast krilatog lava kroz stotine godina!"(20)

Marko Car u svojim dojmovima sa Jadrana također nigdje ne spominje hrvatskog naroda ni hrvatske povijesti.(21) Isti ovaj srpski esejist, jasno nam je dao razumjeti srpsko stajalište o nama u jednom svom danku godine 1922. (22): "Jest, izgorela je kuća (država), ali sad se ponovno zida; a za tu *novu kuću Srbinovu u kojoj nadoše zaklona i braća Hrvati i Slovenci, i ti si, srpska diko, pomogao nositi osnovno kamenje*." (22)

Strahovitim je progonima bilo izvrgnuto hrvatsko pučanstvo Boke Kotorske u doba 22-godišnje srpske vlasti. Htjelo se najbržim načinom i najdjelotvornijim sredstvima ukloniti iz Boke Hrvate i dati Boki tGotorskoj potpuno srpski značaj. Nigdje stradanja našeg svijeta nisu bila tako bolna kao u ovom kutiću hrvatske zemlje, koji je imao biti "prebojadisan" u srpsko primorje. Zbog tih neljudskih patnja upravo je nemoralno nazivati ostatke hrvatskog pučanstva u Boki (iseljavanje Hrvata je u posljednjih 22 godine pod srpskim pritiskom bilo jako brojno) Srbima katolicima. Zar bi Srbi katolici doživljavali tolike tragedije?! Srpske državne statistike su izrađene na štetu pravog stanja stvari, koje je mnogo povoljnije za Hrvate, zatim državne statistike su na principu vjerskog, a ne narodnog razlikovanja pučanstva, pa je nerazumljivo, *odakle* je ugledni srpski geograf dr Mihailo Radovanović *izvukao* broj Srba katolika u Boki. Ovaj pisac mnogih srpskih geografskih djela i priređivač službenih zemljovida,

u "Srpskom književnom glasniku", godine 1940., donosi - među ostalim "kombiniranim" statistikama, *za koje nikada ne kaže kako ih on to "preudešava*" - tobože prema državnom popisu od 3l.III.1931. statistiku pučanstva bokokotorskog kotara, u kojoj je zanijekao skoro sve Hrvate u Boki:

Bokeljsko-dalmatinski srez Kotor:

	Srba pravoslavnih:	Srba katolika:	Srba muslimana:	Hrvata:
BROJ	24272	11000	421	1286
POSTOTAK	62%	28%	1,1%	3,3%

Predratno maštanje o pojavi Srba katolika u južnom dijelu Dalmatinske Hrvatske, razbijenv je krvavom poslijeratnom stvarnošću u Jugoslaviji. Nestalo je i ono nekoliko intelektualaca, po vjeri katolika, koji su se osjećali Srbima. Danas je to fatamorgana, no Radovanović se ipak ne ustručava... *Sve što može oštetiti hrvatsku imovinu, u srpskoj je znanosti dopušteno...*

LITERATURA

(1) V(uk) S(tefanović) K(aradžić), Kovčežić za istoriju, jezik i običaje Srba sva tri zakona, I. U Beču, 1849. 1. članak: Srbi svi i svuda", str. 16-l7.

(2) Dr. Jovan Cvijić, Meksija Bosne i Hercegovine i srpslo problem (tiskano za informaciju inozemstva),Beograd, 1908., str.19

(3) (3) V(uk) S(tefanović) K(aradžić): Kovčežić za istoriju, jezik i običaje Srba sva tri zakona. 1. U Beču 1849 11. članak "Boka Kotorska", pretiskano u Vuk Stefanović Karadnć, Cma Gora i Boka Kotorska, Srpska Književna Zadruga, Beograd, 1923, str 2-4. Uredništvo S,K,Z. u predgovoru spominje da članak "Srbi svi i svud" koji je trebao ući i u ovu knjigu ne pretiskavaju, zato "što je on u svoje vreme izazvao polemiku od strane Hrvata i Vuk je na to odgovorio, pa bi valjalo sve to preštampati, a tome sad nije vreme" (str V.)

084

(4) Dr. Jovan Cvijić, op. cit., str. 26.
(5) Prof. Flip Lukas, Smjemice i elementi u razvoju hrvatskog naroda, Zagreb, Hrvatska Revija, 1932, str.6 i 354-356.
(6) Obzor 19. veljače 1941.
(7) Obzor, 21. srpnja 1939, tj. LXXIX, br 165
(8) Dr. Lujo Bakotić, Srbi u Dalmaciji, Geca Kon, a.d. Beograd, 1939.
(9) Obzor, 18. veljače 1939.
(10) Vuk Stefanović Karadžić, op. cit., str 4.
(11) Dr. Jovan Cvijić, Balkansko Poluostrvo i južnoslavenske zemlje. Knj. II., str. 105-107; Dr. Mihailo Radovanović u Srpskom Književnom Glasnilau 1940, I-IV, str. 438
(12) Vidi I. poglavlje ovog.
(13) Dr. Mihailo S. Radovanović, u Srp. Knj. Glasnilau, 1940., I-IV str. 438-440 i slij.
(13a) Obzor, 21. veljače 1941.
(14) Obzor, 25. veljače 1941.
(15) Dr. Aleksa Ivić, O srpskom i hrvatskom imenu, Beograd, Cvijanovićeva knjižamica, 1922., str 11.
(16) Dr. Aleksa Ivić, op. cit, str 16.
(17) Vuk Stefanović Karadžić, Crna Gora i Boka Kotorska, Beograd, Srpska Književna Zadruga, 1923.
(18) Simo Matavelj, Boka i Bokelji, Novi Sad, Matica Srpska, 1893.
(19) Simo Matavelj, op. cit. str. 5, 7, 11, 14 i slij.
(20) Simo Matavelj, op. cit. str 24-31.
(21) Marko Car, Niz rodno primorje, slike i utisci s Jadrana, Mostar, 1899.
(22) Marko Car, u predgovoru II. izd. Njegoševa "Gorskog vijenca", Hercegnovi, 1922.
(23) Dr. Mihailo Radovanović, u Srpskom Književnom Glasniku, 1940. I-IV, str. 380.

085

IV.
BOSANSKA HRVATSKA

Jedan među vdo rijetkim Hrvatima, kop je još koncem prošlog stoljeća pokušao pobijati neistine srpskih pisaca, uvjeren je da su Hrvati i Srbi "dva plemena jednog naroda", te preporučuje Srbima, da se okanu svog ludačkog rada, jer da to ne će poslužiti slozi Hrvata i Srba. Više nego bratski on se odnosi prema Srbima tijekom cijele svoje radnje, pa ipak piše: "Jer doista stvar je gotovo nevjerojatna, kako se s bratske srpske strane s dana na dan napada na sve
ono, što je hrvatsko i sve se želi srušiti i uništiti, a cjelokupni hrvatski narod Kaligulskom metodom od jedan put za; vazda zbrisati sa zemaljskog površja.. Osobito, kada se . istakne gdjegod Hrvatstvo Bosne i Hercegovine, onda se digne sa stpske strane kuka i motika protiv Hrvatstva, koje se na najnebratskiji način vrijeda i napada. Onda se uopće Hrvatstvo niječe, ili ako se ne niječe, onda se samo na najmanji minimum svada, kao što je to učinio u zadnje vrijeme jedan najuvaženiji srpski list, a to je "Brankovo kolo" u jednom svom broju od godine 1898., gdje se upravo nebratski veli, da Hrvata nije bilo u prošlosti, nego samo 100.000, a da i ne spominjemo kojekakve druge zakutne listiće, koji danomice na svakojake načine vrijedaju i napadaju Hrvatstvo,

izruguju i psuju hrvatske velikane, a za što, samo zato, što voljahu, što ljubljahu, što življahu i što umirahu za svoj hnratski narod. O nije to lijepo, braćo, - poručuje on Srbima - nikad s tim ne dodosmo do željene bratske sloge, do žudenih naših ideala. Pa ne samo, što je to nebratski, nego je to i nehistorijski, to je neistinito i nepravedno."(1)

Posljednji retci pokazuju izrazitu čustvenost hrvatskog čovjeka, koji na nijekanje opstanka i života svoga naroda, odgovara, pozivajući se na istinu, pravdu i čovječnost. U ostalom dijelu ovoga navoda pisac je izrekao činjenicu, da nigdje srpsko svojatanje nije bilo tako drsko, potpuno i strahovito kao u pitanju Bosne i Hercegovine: Bosna i Hercegovina su najčistije srpske zemlje. Srbi triju vjera. Srpski protestanti bogumili. Srpsko kraljevstvo. Srpski bariovi: I tako dalje, bez kraja i konca. Kao ni u prisvajargu ostalih dijelova hrvatske zemlje, tako ni ovdje nisu imali nikakvih ozbiljnih i zrianstvenih uporišta. Srpski pisci su se redovito susretali s izjavama povjesničara s istoka i pisaca turskog vremena, koji izravno i po imenu spominju Hrvatsko ime za narod i zemlju Bosanske Hrvatske. Cijeli niz suvremenih zapadnih povjesničara govori o kršćanskoj i islamskoj Hrvatskoj, više njih piše, kako su austrijski car i turski sultan razdijelili kraljevstvo hrvatsko, navodeći pri tom pojedine krajeve današnje Bosanske Hrvatske. Osim toga, postoji veliki broj posrednih znanstvenih dokaza o tisućgodišnjoj pripadnosti Bosne Hrvatskoj u svim njenim aspektima, a da se i ne spominje njezin geopolitički položaj i gospodarska ovisnost od Banske i Dalmatinske Hrvatske. Kao ni u ostalim područjima, tako ni ovdje, sve te činjenice nisu bile zapreke. Srpska znanost je neprestano gomilala nemoguće teze o neprirodnoj i neistinitoj teritorijalnoj i povijesnoj pripadnosti Srbiji, od koje Bosansku Hrvatsku rastavlja

Drina, vječna međa dvaju svjetova i "jaka rastavjajuća granica, jer teče dubokom prodoGhom i prirodno razdvaja dvije različite geografske cjeline. " (Pilar)

Hrvatska znanost nije uopće nikako naglasila sve pve dokaze, koji pokazuju pravo stanje stvari, nego se tek u novije doba djelima i publikacijama dra *Mladena Lorkovića* i *dra Krunoslava Draganovića*, počelo s obrađNanjem i sređivanjem izvora i vijesti. Teško se osjeća pomanjkanje jedne visoke škole istočnih jezika i znanosti na hrvatskorn tlu, pa tako ostaje nepoznato golemo stvaranje naših ljudi u turskom imperiju, kao i izjave turskih povjesničara o našoj zemlji.

Srpsko "znanstveno" svojatanje Bosanske Hrvatske, osobito drsko i uporno, upomije nego u ostalim, ima svoje osobite razloge.

Bosanska Hrvatska je vrlo bogata zemlja, pa i danas nakon neracionalnog austrijskog i srpskog iscrpljivanja ona raspolaže ogromnim zalihama, te krajevima koji su upravo djevičanski netaknuti.

Bosanska Hrvatska je sre išnja hrvatska zemlja, prema kojoj ostale Hrvatske zemlje ima granični položaj i ne mogu samostalno opstojati. *Ako se Bosna inozemstvu predstavi kao srpska zemlja* - što su Srbi redovito činili i uspijevali - *onda padaju u srpske šake i ostale hrvatske zemlje, naročito cijela istočna obala Jadrana, bogata Slavonija i Srijem, prema kojima Bosna nužno gravitira, a Hrvati se u ovim krajevima bez Bosne ne mogu održati, pa su upućeni na Srbe.*

Od svih zemalja, u kojima je gospodovala srpska vlast, Bosanska Hrvatska ima najjaču srpsku manjinu. *U svim zemljama, kojima su Srbi vladali imali su stvarnu manjinu.*

088

Srbi su bili manjina i u samoj Srbiji, u njezinim granicama do 1941. godine: Drina, Sava, Dunav, Timok, bugarska granica prema "Jugoslaviji", Ohrid i Đevđelija. I u toj i takovoj Srbiji, Srbi su bili, u najboljem slučaju, 44 posto stanovništva. Srbi su jedino imali većinu u granicama Srbije za vrijeme beogradskog pašaluka, tj. u "sjevernoj" Srbiji, kako su je oni nazivali, ili u pravoj Srbiji. No radi toga Srbi su jaka manjina u nekim hrvatskim, bugarskim i mađarskim zemljama. *Od svoju trh srpshh manjina po tuđim zemljama, najjača je srpska manjina u Bosanskoj Hrvatskoj, u kojoj po netočnim srpskrim državnim statistikama iznosi 40 posto.*

Razumljivo je, dakle, zašto su Srbi bacali požudne oči na Bosnu; jačajući preko svoje crkve (slobodne i povlaštene još u turskoj carevini) srpsku nacionalnu svijest doseljenim grčkoistočnim masama. Završavaju izgradnju te svijesti u doba Austrije, čiji postupak i slabost još više ojačava srpsku promičbu. Srbi dalje neprestano pokušavaju posrbiti hrvatsku većinu u Bosni, rastavljenu na dvije vjere, koje nisu imale onako jake vjerske organizacije i koje nisu bile u službi budenja hrvatske narodne svijesti onoliko kao srpsko-pravoslavna crkva u nametanju srpstva balkanskim gomilama doseljenika grčkoistočne vjere.

Ako upitamo srpskog čovjeka iz bilo kojeg društvenog kruga, koga Srbi smatraju svojim najveam znanstvenim radnikom i učenjakom, jednoglasan odgovor bit će: *Vuk Stefanović Karadžić* i *dr. Jovan Cvijić*. Cvijić osim toga ima izvanredan naučni ugled u inozemnom svijetu, pa ćemo iz gomila srpskih tobože znanstvenih djela o Bosni navoditi samo Cvijića.

U uvodnoj bilješki djela Jovana Cvijića, koje će biti iscrpno i točno navedeno (2) autor Cvijić je napisao: "Ova

je rasprava spremljeria za stranu publiku, a srpski se štampa vrlo malo izmenjena."

U ovom svom djelu *dr. Jovan Cvijić* daje iscrpnu sliku zemljopisnog i gospodarskog položaja Srbije, ne vodeći računa da na prostoru, koji on svojata isključivo za srpstvo, žive i drugi narodi. Oštrim riječima daje izraza svome nezadovoljstvu prema namjerama Austro-Ugarske monarhije prilikom aneksije Bosne i Hercegovine godine 1908. Neraspoloženje prema Austriji ima svoje potpuno opravdanje, ali je smiješno, kada Cvijić izražava Bugarskoj kao neke prigovore zbog toga što je "ojačala nezavisna kraljevina Bugarska, koja je dvaput veća od Srbije".(3) Ili kada na sljedećoj stranici piše o istoj stvari: "*Pogrešno je na Balkanskom Poluostvu ostavjati da jedna mala država bude dvaput veća od svoga suseda. Mira će biti samo onda, ako se strogo pazi na teritorialnu ravnotežu ovih malih država*": (3) Izrazito srpsko dokazivanje za koje nije ni najmanje važno, da je to sporno područje uistinu bugarsko povijesno i etničko područje.. Bitno je samo to, da Srbija ne smije biti manja od Bugarske, bez obzira na etničku pripadnost pučanstva, te ostala načela, koja se moraju uzeti u račun prilikom određivanja granica.

Odmah na slijedećoj stranici poziva Cvijić u pomoć načelo narodnosti, iako neistinito, da s njim opravda, dok ga gore nije priznavao. I u pozivanju na načelo narodnosti u Bosni, poslužio se Cvijić neistinom, premda mu je bila poznata hrvatska većina u Bosni.

"Kao neosporan minimum principa nacionalnosti mora vredeti to da se ne sme dati tuđinu, stranoj državi, centralna oblast i jezgro jednoga naroda, jer to znače Bosna i Hercegovina za srpski narod. One dakle nisu za Srbiju i

090

srpski narod ono što su Elzas i Lotaringija za Francuze ili Trenta i Trst za Italijane, ili alpijske austrijske oblasti za Nemačku, već ono što je oblast Moskve za Rusiju i što su najčvršći delovi Nemačke i Francuske za ova dva naroda, oni dakle delovi koji su najbolji predstavnici nemačke i francuske rase."(4) Ovim Cvijić upućuje inozemstvo, da ne samo Bosanska Hrvatska, već da su i Banska i Dalmatinska Hrvatska srpske zemlje. On to ovdje čini posredno, u vrlo vještoj stilizaciji, a na slijedeće dvije stranice ori donosi onu, već spomenutu tabelu "stanovništva srpskog jezika", u kojoj su uključene sve hrvatske zemlje sa cjelokupnim svojim pučanstvom, te Macedonija i bivša "Vojvodina". Stanovništva srpskog jezika, tvrdi Cvijić, ima oko deset "milijona".

U *tih deset milijona Srba* utopio je učenjak Jovan Cvijić čitav hrvatski narod. Na kraju knjige donosi Cvijić i dvije karte, na kojima je slikovito prikazao svoje teze. Na karti je jedna mala izmjena. Cjelokupno hrvatsko područje zajedno sa srpskim, obojeno je jednom bojom sa tumačem *'Serbes avec les Croates'*: Dakle, ovdje su Hrvati u najboljem slučaju jedan privjesak srpskom narodu. Na zemljopisnoj karti se ipak nije usudio izbrisati hrvatsko ime; no što je propustio Cvijić, iza njega su popravili drugi. Pošto se pred stranim svijetom ne može zanijekati, da su na ovom kutiću zemlje katolici po narodnosti Hrvati, označio je samo rasprostranjenost katotičke vjere kosim crtama, (ni jednu drugu religiju nije obilježio!!!), tako, da se spontano nameće misao, da taj privjesak zvan Hrvati živi samo oko gradova Agram i Spalato, te još u slabijim dijelovima oko Fiume-e i Osek-a. Samo oko tih gradova na karti je ocrtano katoličko življe, dakle, tu negdje živi još nešto malo Hrvata. Prostor koji je – na ovoj karti - obilježen kao pripadnost pučanstva katolicizmu,

091

odnosno hrvatskom narodu neznatan je. Ostala mjesta su obilježena hrvatskim imenima. Karta nosi naslov: J. Cvijić, *Carte ethnograplv'que de la nation Serbe*.

"Iako je opšte poznato da su Bosna i Hercegovina oblasti čisto srpske rase, ja ću u kratko predstaviti... njihov značaj za srpski narod".(4)

"Sva ta narodna masa od deset milijona govori jednim jezikom koji je toliko jednostavan, kao retko koji u Europi. Od Istre pa duboko u Makedoniju mogu se seljaci među sobom sporazumevati. Osim toga je slavistima i znalcima jezika poznato, da na Balkanskom Poluostrvu nema narodnog jezika koji je toliko formiran i usavršen za literaturu i nauku kao što je srpski jezik. Prvi književni *spomenik srpskog jezika* postao je u Bosni 1189. godine, poznato pismo bana Kulina. Najlepše narodne umotvorine postale su na zemljištu Hercegovine i Bosne. Jezik Hercegovine uzeo je osnivalac srpskog književnog jezika i novije srpske literature, Vuk Karadžić, za književni jezik srpskoga naroda. *Taj isti jezik usvojen je za književni jezik katolika ili Hrvata još u prvoj polovini 19 veka."(*5)

"Narod Bosne i Hercegovine predstavlja jedan od etnografski najsvežijih i najjačih delova srpskoga naroda i čini nerazdvojnu celinu sa narodom zapadne Srbije, Novopazarskog Sandžaka i Crne Gore, koji najbolje predstavlja osobine srpske rase."(5)

"Idući iz Srbije prema Zapadu, najpre se u centralnoj Bosni nailari na katoličko stanovništvo srpskoga jezika. Granica izmedu jednostavnog pravoslavnog i mešovito pravoslavno-katoličkog stanovništva ide u glavnome razvođem između reka Drine i Bosne. (Sasvim netočno!, op. pisca).

092

Katoličko stanovništvo Bosne i Hercegovine se do okupacije osećalo kao celina sa pravoslavnim."(5) Iza ovoga slijedi vješto prikrivena stilizacija o potpunoj ovisnosti Hrvata o Srbima, pa onda opet rečenice o hrvatskom privjesku srpskoga naroda. Govoreći o upravi Austro-Ugarske monarhije u Bosni, piše: "Ne samo da nije unela red i mir *među srpski narod raznih vera i konfesija*, već je te protivnosti, naročito između pravoslavnih i muhamedanaca s jedne a katolika s druge strane, samo zaoštrila."(6)

Tijekom knjige Cvijić stalno ističe, kako A-U u Bosni svim sredstvima potpomaže i doseljavanjem pojačava katoličko pučanstvo. Cvijić, premda geograf; neće da razumije jednostavnu prirodnu posljedicu okupacije Bosne i Hercegovine po A-U. Čim su pale turske granice prema Banskoj i Dalmatinskoj Hrvatskoj i Bosna se našla u zajedničkoj državi, iako ne ujedinjena, s ostalim hrvatskim zemljama, nastao je prirodni proces unutamjeg naseljavanja u središnju hrvatsku pokrajinu. Krupna je laž, da je Austrija pomagala ovo naseljavanje. Neznatan broj činovništva ne može se osjetiti u statistici narodnih masa. Ovo posve prirodno naseljavanje nastavljalo se i u bivšoj "Jugoslaviji" usprkos srpske vlasti, jer je uvjetovano samim geografskim položajem Bosne u središtu hrvatskih zemalja i slobodnom zemljom, koje je u Bosni dosta. Cvijić strahuje, da će, ako se ovako nastavi, katolici postati relativna većina, kao što su to sad pravoslavci.(6) Cvijić ne smije izreći, ali daje razumjeti, da je Hrvate u Bosni "napravila" Austrija. Tu tvrdnju otvoreno izriču mnogi drugi srpski učenjaci.

Dr. Glušac i Davidović su više puta istakli da je "Austro-Ugarska iz svojih razloga stvorila Hrvate u Bosni i Hercegovini", i pritom se pozivaju na velikog srpskog povjesničara St. Stanojevića. (7)

093

U školskoj knjizi St. Stanojevića, upotrebljavanoj i u hrvatskim školama, učeni povjesničar piše: "Strepeći od Srba... austrijska je vlada počela u Bosni stvarati Hrvate od tamošnjeg katoličkog elementa."(8)

Nebrojeno puta ponovljena je ova tvrdnja u srpskoj znanosti. U srpskom novinstvu ona je postala upravo sastavni dio vjerovanja srpske čaršije, samo u znatno proširenom obliku, da je *Hrvate uopće izmislila i napravila Austrija.*

Čitav niz krupnih povijesnih neistina sadrži u sebi ova tvrdnja, pa makar ona bila ograničena samo na Bosanske Hrvate. No zbilja ne zaslužuje ni ovoliko prostora.

Pitanje bogumilstva spada u povijest, a način kako su ga Srbi u svojim znanstvenim i još nagrađrianim publikacijama raspravljali, pripadao bi u povijesriu zbirku srpskih neistina i krivotvorevina, koja je osobito golema i čiji su dijelovi uhvatili dubokog korijeria u hnratskoj povijesti. Međutim srpsko, tobože znanstveno, pisanje o pojavi bogumilstva, te "izrazite komponente "bogonostva" hrvatske nacije" – o kojoj su hrvatski pisci napisali lijep broj radnji, ozbiljno raspravljajući to pitanje i zastupajući razne teze - nema nikakve svrhe nego da "dokaže" da su naši muslimani, potomci bogumila - *ovejani* Srbi. Dakle čisto politička namjera. Petranović i Glušac, čiji su radovi bogato nagrađivani od srpskih znanstvenih ustanova, i svi ostali za njima prežvakavali su smiješnu tvrdnju, da je *bogormilstvo pravoslavna hereza*, činili su to u lice i u brk najrazličitijim vrstama dokaza, koji su za to pitanje nadahnuli sasvim druge puteve.

Dr. Vaso Glušac tiskao je svoje "djelo" o bogumilstvu u uglednom srpskom znanstvenom zborniku.(9) Za ovu neozbiljnu radnju hrvatsla povjesnik kaže, da je Glušac sebi "nap-

rosto utuvio u glavu, da mora dokazati, da su "bosanska crkva" i "krstijani" bili pravoslavni, a nipošto Patareni, pa prema tome preparira i ocjenjuje izvore ..." Gdje mu vrela sama pobijaju tvrdnje, Glušac "kakvom doskočicom dokazuje ili ih naprosto proglašuje falsifikatima."(10)

"U toj raspravi nastoji Glušac dokazati, da "bosanska crkva" u srednjem vijeku nije bila patarenska ili bogumilska, dakle krivovjerna ili heretička, nego pravoslavna, pa stoga današnji Muslimani u Bosni nijesu bili prvobitno nikakvi patareni, nego sljedbenici grko-istočne ili pravoslavne vjere, kao što su bili i pristaše "srpske crkve" u Srbiji. Glušac završava svoju raspravu riječima: "Stoga se nadam, da će se ovom raspravom za vazda ukloniti ona bajka o nekakvim bosanskim bogomilima, koja se još uvijek prepričava po našim srednjim školama i unosi u školske knjige, pa se na taj način održavaju u bludnji čitavi naraštaji, a bez sumnje je došlo već i vrijeme, da i ovu bajku izbrišemo iz narodne istorije". Pisac se pričinja tako uvjeren, da je bjelodano dokazao nepobitnu istinu svoje teze, te traži da se smjesta njegovi "rezultati" uvrste u školske knjige, da jednom bude kraj bajkama i bludnjama. Gotovo je čudo, što ne traži, da se Muslimani smjesta pokrste i povrate u krilo pravoslavne crkve, kojoj su tobože nekad pripadali, kad su i po vjeri bili isto sa pravoslavnim Srbima. Čini se, da je čitava rasprava s tom tendencijom i napisana." Klaić je uistinu vrlo dobro pogodio srpsko raspoloženje prema hrvatskim muslimanima, kad je napisao ove riječi.(10)

Dr. Petranović je za radnju o bogomilima, koja je iste vrijednosti i metode kao i Gluščeva, dobio pedeset zlatnih dukata od "Srpskog učenog društva", u kojoj je također tvrdio, da su bogomili po vjeri bili grčkoistočnjaci, inače

095

Srbi, pa su prema tome današnji muslimani potpuni Srbi. O vrijednosti ove radnje ne treba trošiti riječi, tim prije, što je po vremenu mnogo starija od Gluščeve, koja je suvremena. No u svojim osobinama one su jednake.

Povijest Bosanske Hrvatske, kako je prikazuju Srbi, krcata je nebrojenim neistinama, a mnoge od njih su ušle i u naše povijesne knjige. Kada se naši prvorazredni povjesničari hoće odbraniti od ovih nepoštenih krivotvorevina, onda Srbi pišu, da su se "pojavili neki takozvani istoričari i samozvani spisatelji koji uzalud pokušavaju da izvrgnu nepobitne istorijske činjenice."(11)

Isti časopis piše o našim muslimanima: "Muslimani u Bosni i Hercegovini imaju razloga da se ponose što su porijeklom Srbi, što se danas nalaze u svojoj državi i što se slobodno mogu nazivati srpskim imenom.(!) Jer srpstvo ne isključuje muslimanstvo, nego ga jača, širi i produbljuje. *Ukrašena srp.sloin nacionalizmom, islamska vjera muslimana cvjetat će i pravilno se razvijatr; kad se svaki musliman pored vjerskog obrazovanja bude vaspitao u srpskom duhu i radib kako na širenju vjerske, tako i srpske svijesti i srpskog osjećaja.* "(12) Nepotrebo je svako tumačenje, jer smo osjetili sve ovo na svojoj koži.

Drugi list pak piše ovo - svi ovi vavodi su iz najnovijeg vremena -: "Pored nekoliko milijuna Srba pravoslavaca u našoj zemlji, danas živi oko 1,200.000 Srba muslimana, a svih je muslimana oko 2 milijuna. Zbog stare propagande i otuđnranja muslimana od svoje matice i zbog rđave politike mnogih Srba pravoslavnih... *većina ovih naših muslimana i danas nije dovoljno nacionalno svijesna*. I danas nacionalno luta. I danas naš čisti srpski elemenat pomoću raznih zvučnih

i za gomilu primarnljivih vjerskih fraza vješto zavode stanoviti ljudi i vode ga za svoj lični račun u neislamske i nesrpske vode."(13)

Srpski sveučilišni profesor *dr. Aleksa Ivić*, uporno se drži, poput svih ostalih, srpskih šovinističkih teza i ne može priznati, da su muslimani Hrvati zaista - Hrvati. "U Bosni su muslirnani i danas u većini svojoj neopredeljeni. Jedan deo njihov priznaje se Srbima(?), drugi deo je prihvatio ime hrvatsko, ali ogromna većina njihova za sada ne usvaja ni jedno ni drugo ime.. Pa i ovi, koji se do sad opredeliše, učiniše to pod uticajem škola."(14)

***

Tijekom ovih razlaganja opazili smo, da su nam najodličniji predstavnici srpskog znanstvenog života zanijekali sve naše hrvatske zemlje i sav naš hrvatski narodni živalj na tom području. I Banska i Dalmatinska i Bosanska Hrvatska su po njihovu tobože naučnom dokazivanju srpske zemlje, u kojima živi srpski narod podijeljen na tri vjere. Povijest ovih hrvatskih zemalja i sve činjenice sa raznih područja narodnog života bile su prikazane i "prerađene" onako, kako je to trebalo i odgovaralo srpskim šovinističkim zahtjevima. Sve su to radili svi istaknuti srpski znanstveni radnici potpuno jednako, razlika je samo u oštrini i jačini, koja se ravna prema vremenu i pnilikama. Sadržaj u bitnosti ostaje kroz cijelo vrijeme, koje traje od početka srpske pismenosti, do sloma velike Srbije, travnja 1941., potpuno isti. *Ovaj rad je obavljen bez ikakvrh obzira, bez ikakvih spoznaja o zakoruma istinitosti i poštenja, koji trebaju vrijediti u znanstvenom radu. Štogod se suprotstavljalo srpskim tezama, Srbi su jednostavno prešućivali, ili proglašavali lažnim, krivolvorenim, podmetnutim*

od vječnih neprijate ja srpstva u svrhu, da se naškodi interesima srpskog naroda. Oni, koji su se služili najviše falsifikatima, predbacivali su drugima, da su falsifikatori; oni, koji su redovito mistificirali i proživljavali megalomaniju i uobraženje najvećeg stupnja, predbacivali su nama i Bugarima, da mi obmanjujemo i da smo mi megalomani. To smo doživjeli mi Hrvati koji smo imali stotinu obzira i isprika prije nego smo počeli braniti svoje, bilo koje, pa i ono najosnovnije, životno pravo. Jedna narodna alegorija najbolje prikazuje ovaj srpski postupak: "Drž lopova... više sam kradljivac, da se svijet ne dosjeti, tko je kradljivac." Međutim, *ne samo da su na ovaj način imale biti brisane sve naše zemlje i redovito cjelokupni hrvatslo narod na svom povijesnom i etničkom narodnom podnrčju, nego i naš narodni živalj izvan povijesnog područja, postao je predmetom srpskog snojatanja.*

Bunjevački i Sandžački Hrvati

Pitanje svojatanja hrvatskih Bunjevaca na sjevernoj strani granica Hrvatske osobito je zanimljivo. Sve do zadnjih dana srpske države, razni stručnjaci su se trudili dokazati da su Bunjevci i Šokci u bivšoj ' "Vojvodini" Srbi, ili, kad im to ne bi polazilo za rukom, onda su postavljane tvrdnje, da su Bunjevci i Šokci posebna "jugoslavenska plemena". U ovom "djelovanju" osobito su se isticali sveučilišni profesori *dr. Jovan Erdejanović* i *dr. Aleksa Ivić*, da ne spominjemo političko djelovanje u tom pravcu.

Sveučilišni profesor *dr. Mirko Kosić*, održao je godinu dana prije slavnog srpskog puča od 27. ožujka 1941. zanimljivo predavanje o "Vojvodini". "Vojvodina je, veli on, Bačka,

098

Banat i Baranja, a ja tu još dodajem i Srijem, srpski Srem. Vojvodina nije nikakva politička stvarnost ili etnička zajednica. Vojvodina nisu narod ili pleme. *Vojvodina je najsjevernija srpska pokrajina*, koja ulazi u srednju Europu i štiti prilaz dolini Morave, centru srpskih oblasti! Ona je jedno od nainteresantnijih područja na svijetu, gdje se na maloj teritoriji nalaze izmiješani mnogi narodi. Takvih područja je u svijetu malo, ali za našu srpsku nacionalnu zajenicu od 8 milijuna (!) mnogo je što ima dva taka područja, na sjeveru Vojvodinu, a na jugu Južnu Srbiju (naime Makedoniju, op. pisca). Tome još treba dodati i Bosnu na zapadu, koja zbog muslimana spada također u takva teška područja."(15) *Što u sve ove tri zem je Srbi imaju manjinu, to predavač ne smatra značajnim, niti zaprekom da tvrdi, da su to srpske pokrajin*e. Učeni predavač veli, među ostalim, da u zadnje vrijeme kažu da u Vojvodini ima Hrvata, pa se čudi, odakle oni tu odjedanput. lako ne spada ovamo, ovo predavanje sadrži nekoliko značajnih tvrdnji. "Jer, budimo iskreni, Beograd je smatrao, da sa Slovenačkom treba da drži u šahu Hrvatsku! Samo zbog toga Slovenačka je toliko favorizirana..."(15) "Ako pobijedi anglosaksonski blok naći ćemo se (Srbi, op. pisca) u istoj situaciji kao 1918. god." Pobijedi li pak Njemačka, strahuje dr. Kosić, da će Srbi izgubiti sve, što im ne pripada.

Dr. Jovan Cvijić napisao je za englesku publiku "studiju" u kojoj podcrtava da je u Novopazarskom Sandžaku "čisto srpsko stanovništvo".(16) Inače je ta "studija" napisana zato, da opravda srpske nepravedne zahtjeve na Makedoniju, za koju Cvijić "dokazuje", da je izrazito srpska. "Ističe" srpski karakter Prištine, Prizrena, Pauna, Prilepa, "carskog Dušanovog" Skopja, itd. Drugi srpski pisci su pošli tako daleko, da tvrde, da srpska naselja svršavaju pred Sofijom. Još u

nedavnoj prošlosti su vidinska oblast i zapadni dio sofijske oblasti pokazivali srpske odlike, tvrdi srpski pisac, a članak, s kojim ćemo se još pozabaviti, nosi naslov: "*Srpski udeo u bugarskoj kulturi...* " (17)

Ne samo da su bački i sandžački Hrvati u srpskoj znanosti dobili srpsku oznaku, već i naš iseljenički svijet u Americi i drugdje, koji prelazi milijunsku brojku, pa i naši stari iseljenici u Njemačkoj, Rumunjskoj, Mađarskoj i ostalim zemljama - svi su oni inozemnom svijetu prikazivani kao Srbi. Srbi svi i svuda - postade općenito pravilo.

LITERATURA:

(1) Ivan Zovko, Hrvatstvo u narodnoj predaji i običajima po Herceg-Bosni, Mostar, 1899. Pretiskano iz "Osvita", str. l0-11, 30.
(2) Dr. Jovan Cvijić, Meksija Bosne i Hercegovine i srpski problem, sa dve karte, Beograd, Državna štamparija Kraljevine Srbije, 1908., str.4.
(3) op. cit., str 14-15.
(4) op. cit., str 16, 17.
(5) op. cit.,. str 20-21, 22, 23.
(6) op. cit., str 27, 33.
(7) Nrvoje Bošnjanin, Hrvati i Herceg-Bosna, Sarajevo, 1940.
(8) St. Stanojević, Istorija srpskog naroda, Beograd, 1879.
(9) Dr. Vaso Glušac, Srednjovekovna "bosanska crkva", Beograd, u "Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor, sveuč. prof. Pavle Popović, IV., 1924.
(10) Vjekoslav Klaić, Crtice iz hrvatske prošlosti, Zagreb, Matica Hrvatska, 1928.
(11) "Delo", Beograd, Dr. L. Marković, cit "Obzor", str 24-25, veljača 1941.
(12) "Delo", Beograd, op. cit., str 17-18.
(13) "Naš dom", Skoplje, cit. "Obzor" 1941., str 24-25.
(14) Dr. Aleksa Ivić: O srpskom i hrvatskom imenu, Beograd, Cvijanovića knjižara, 1922., str 17.
(15) Dr. Mirko Kosić, predavanje u Novom Sadu, cit. "Novosti", br. 71 od 12. ožujka 1940.
(16) Dr. Jovan Cvijić, Balkanski rat i Srbija, napisano za engleski časopis "Reviews", XI., 1912., II. izd., Beograd, 1912, str 11 i 15.
(17) Božidar Kovačević, Srpski udeo u bugarskoj kulturi, SKG, 1940., I-IV, str 265.

DRUGA KNJIGA

101

MALA KNJIŽNICA MATICE HRVATSKE

U GODINI OBNOVE

1941 NEZAVISNE DRŽAVE HRVATSKE 1941

KOLO VI. - SVEZKA 35.

VATROSLAV MURVAR

NA IZVORIMA NEISTINA

II. KNJIGA

TISAK "TIPOGRAFIJE" D. D. ZAGREB

102

V.
HRVATSKI KNJIŽEVHI JEZIK I NARODNE PJESME

Oko godine 1100. ubilježio je u kamenu ploču hrvatskim jezikom i glagoljskim pismom opat Držiha, da je "Zvonimir kralj hrvatski", kako on to doslovno veli, poklonio neku ledinu crkvi sv. Lucije na otoku Krku. Ploča je sačuvana do danas i nazvana je po mjestu kraj kojega je nađena – *Baščanskom pločom*. Ova isprava ima neprocjenjivu vrijednost za povijest, jezikoslovlje i za naš narodni ponos. Stručnjaci kažu, da u njoj nije sačuvan čisti hrvatski jezik, kakvim su govorili naši kraljevi, nego da je hrvatski jezik Baščanske ploče znatno natrunjen primjesama staroslavenskog jezika.

Dana 29. kolovoza 1189. godine sklopio je bosanski ban Kulin s dubrovačkim knezom Krvašem ugovor o prijateljstvu. Ovaj ugovor između dvije hrvatske države: Bosne i Dubrovnika predstavlja - po sudu stručnjaka - do danas *prvi poznati tekst čistog hrvatskog jezika*. "Od tada možemo kroz 750 godina pratiti u pisanim dokumentima razvoj hrvatskog književnog jezika."(1).

Kod nas je Hrvata čisti narodni govor vrlo rano ušao u književnost i u pisane spomenike. Razlozi su tome različiti,

103

nu činjenica je, da se od XII. stoljeća u neprekinutom kontinuitetu, sve do dana današnjeg upotrebljava u knjigama i u ostalim pisanim spomenicima živi narodni jezik. U Srba je tek u XIX. stoljeću, nakon teških borbi, u književnu i ostalu pismenu upotrebu narodni govor uspio uvesti Vuk Stefanović Karadžić.

Služeći se hrvatskim narodnim jezikom u pisanju spomenika već od XII. stoljeća Hrvati stvaraju čitav niz pokrajinskih književnosti pisanih narječjem kraja u kojem pisac živi. U Dalmatinskoj se Hrvatskoj pojavljuje čakavska književnost, u jednom dijelu Banske Hrvatske kajkavska, u Dubrovniku, Dalmatinskoj, Bosanskoj i Slavonskoj Hrvatskoj štokavska književnost na štokavskom narodnom govoru. U XIX. Stoljeću kod Hrvata nastaje prirodan razvoj odabiranja najljepšeg, najbogatijeg, najraširenijeg i po spomenicima i književnim djelima, najbrojnijeg narječja - štokavskog narječja - za književni jezik svih Hrvata. Zamiru sve ostale pokrajinske književnosti, te od toga časa postoji samo sveopća hrvatska književnost, u kojoj uspješno sudjeluju i rođeni čakavci i kajkavci. Zbog posebne ljepote i obilježja oživljavaju opet čakavština i kajkavština u lijepoj knjizi, osobito u poeziji, slično suvremenim regionalističkim pokretima u književnosti pojedinih europskih
naroda.

Kroz dugo vremensko razdoblje od sedam stoljeća, *sedam stotrna godina, Hrvati na svom narodnom jeziku stvaraju umjetnički izražaj*, u kojem se odražava duhovno talasanje vremena. kome pripada umjetnik. Svaki književni pokret, svaka djelatnost Europe, nalazi odjeka i u hrvatskoj sredini, premda Hrvatska, razdijeljena na troje, proživljava svoju Kalvariju. Sinovi hrvatskog naroda odani islamu ističu se i na Istoku svojim velikim kulturnim radom.

104

U starih Hrvata od XII. do XV stoljeća rađaju se djela, koja pokraj ostalog, imaju osobito značenje u tome, da su to *prvi pokušaji stvaranja književnosti na hrvatskom narodnom jeziku u doba, kada veliki kultumi narodi Europe ni ne pomišjaju na književnost na vlastitom jeziku* uslijed gospodovanja međunarodnog latinskog jezika. Latinski jezik je bio izražaj jedinstvene univeczalne kulture, neizbježiva potreba obrazovanog čovjeka. Hrvati, i pokraj stvaranja djela na latinskom jeziku, osjećaju silnu ljubav prema svojem jeziku, jer pišu mnoga i vrijedna djela na hrvatskome jeziku.

"Hrvati devetnaestog i dvadesetog vijeka kao najneharniji, najnesvjesniji, najzaboravniji sinovi nemilo su, bez pijeteta i štovanja, prešli preko neprocjenjive, nepregledne i uzorne književne baštine najčistijeg hvratskog jezika, preko književnih spomenika i hrvatskih ikavaca što v u Dalmaciji, Bosni i Hercegovini, Slavoniji i bivšoj Ugarskoj... Možemo se samo čuditi i diviti golemosti i opsežnosti tih danas zakopanih, zaboravljenih i ni od koga uvažavanih, ali u svakom pogledu: slovničkom, jezičnom, etnografskom, povjesničkom i uopće kulturnom, dragocjenih ikavsko-štokavskih spomenika.. Što li bi samo Srbi, Slovenci učinili i što sve ne bi dali, da imaju takovu nepreglednu, obilnu i ozbiljnu književnost i jezično blago?" (2). Naš jezičru stručnjak navodi zatim *ikavsko-štokavska* djela naše prošlosti i nabraja *dvadeset i pet velikih djela veličine leksikona*, i to samo iz osamnaestog stojeća. Postoji osim toga nepregledni niz knjiga drugih veličina, pa iz ostalih stoljeća (osobito iz sedamnaestog stoljeća) pisanih čistom i pravilnom ikavskom štokavštinom; zatim još veliki broj u ijekavskoj štokavštini u vremenima prije Gaja i Vuka, koje najljepše pokazuju, koliko je star i kako je bogat hrvatski književni jezik - štokavsko narječje.

105

Svi ovi pisci štokavski (ikavci i ijekavci) s područja hrvatskih zemalja po sadržaju svojih djela, po svom značaju i duhovnoj sredini u kojoj žive, pripadaju hrvatskoj kulturnoj svojini na tako jasan i nesumnjiv način, da nikome nije palo na pamet, da im to ospori.

U onim vremenima nije bilo narodne svijesti u današnjim oblicima. Pripadnost nekoj narodnoj zajednici očitovala se u drugim oblicima, a ne izrazitim izjavama; pa ipak, veliki dio ovih starih hrvatskih pisaca u naslovu svojih djela ili u predgovoru, nazivaju jezik kojim pišu, divnu ikavsku ili ijekavsku štokavštinu, hrvatskim jezikom. Neki to čine više puta u više svojih djela.

Da bismo ove sjajne primjere imati češće pred očima, prenosimo niz imena, od oko *pedeset i tri stara pisca hivat ska, koji za svoj jezik kažu, da je hrvatski* (3). Najprije: naši stari zakoni, *Vinodolski zakonik* iz 1280. godine i *Poljički statut* iz 1440. godine zovu narod i jezik hrvatskim. Prijepis *Kronike popa Dukljanina* iz XVI. stoljeća također. Brojni priređivači naših misala i evanđelja nazivaju jezik i pismo hrvatskim. *U staroj hrvatskoj književnosti izmedu 1500. i IBOrO. godine, nazivaju jezik kojim pišu hrvatskimn ovi pisci: Marko Marulić, Jerolim Naletić, fra Bernardin Splićanin, Marko Pavičić, Andrija Dalla Costa, Dominik Gianuzzi* (svi iz Splita), *Nikola Nalješković, Dinko Zlatarić, fra Bernardin Pavlović, Marko Derivaux Bruerović, Josip Gjurini* (svi iz Dubrovnika), *Rafael Levaković* (Jastrebarsko), *Ivan Vidalić* (Korčula), *Hanibal Lucić, Petar Hektorović, Marin Gazarović, Dominik Pavičić* (svi sa Hvara), *Benedikt Zborošić* (Trogir), *Tomko Mamavić, Nikola Pabkuća, Mate Zoričić, fra Toma Babić* (iz Šibenika i okolice), *lvan Filipović-Grčić* (Sinj), *fra Filip Grabovac* (Vrlika), *Petar Zoranić, Juraj Baraković, Ivan Zannoti-Tanzlinger, .Šimun*

106

Klemenović, *Anton Božin* (svi iz Zadra), *Ivan Pavlović-Lučić i otac Andrija Kačić Miošić* (iz Makarske), *fra Lovro Sitović* (iz Ljubuškog), *August Vlastelinović i Juraj Radojević* (iz Sarajeva), *Franjo Glavinić, Stjepan Konzul Istrijanin i Antun Dalmatin* (iz Istre), te još mnogi pisci iz Dalmacije nepoznata točnijeg boravišta. U ovom popisu nisu navedeni oni pisci prije 1800. godine, koji drugim riječima izražavaju svoju pripadnost hrvatstvu, kao npr Vidali, Menčetić itd., *već samo oni, koji izričito nazivaju jezik kojim pišu, hrvatskim.*

Bogatstvo ove književnosti je neprocjenjivo. I kakvoćom i količinom: to su brojni lijepi primjeri narodnog govora kao književnog jerika u onim dalekim stoljećima. Samo nama Hrvatima je potpuno slična ona nemarnost i nehaj prema našoj staroj književnosti, koja zaslužuje mnogo više pažnje, nego što smo joj do sada posvećivali.

Tako je to bilo kod nas Hrvata.

Međutim, dok je staroslavenski jezik znatno potisnut, ipak se sačuvao kod Hrvata, ali samo u crkvi i liturgičnoj upotrebi; u svjetovnoj književnosti vrlo je rano potpuno istisnut. *Staroslavenski jezik s brojnim redakcijama i u jecajima narodnih jezika upotrebljavaju u književnosti svi Slaveni istočne Crkve sve do druge polovice devetnaestog stoljeća. Dositej Obradović* (1739.-181 l.), bio je *prvi* koji je kod Srba, očito pod utjecajem sličnog rada *Lomonosova* među Rusima (1711.-1864.), *pokušao uvesti srpski narodni govor u srpsku knjigu Vuk Karadžić* (1787.-1864.) je morao svladati velike poteškoće, da provede svoje refomle. *Njegov je rad tek poslije smrti priznat u vlastitoj zemlji uvođenjem službenog jezika u Srbiji* 1868. godine. Vukovim radom ili tek ovom službenom odredbom o srpskom književnom jeziku započinje svoj život

107

srpski književni jezik, koji je dakle star svega 73 godine i koga prve uistinu nije ni bilo, kao ni srpske književnosti na narodnom jeziku. Zanimljivo je, da je Vuka i Vukove učitelje u tom radu očito nadahnuo ruski reformator Nikola Karamzin, nešto stariji Vukov suvremenik (1766.-1826.), koji je u Rusiji uspio prodrijeti s idejom o potrebi uvoctenja narodnog jezika. Dakle*, ni u ovome Vuk nije bio samostalni stuaralac*.

Sve ove tako očite i vidljive povijesne činjenice nisu bile nikakva poteškoća niti zapreka, da svi srpski pisci, a i najveći broj hnratskih pisaca, smatraju, tvrde i dokazuju da su *pojavom i djelom Vuka i Hrvati "dobili" svoj književni jezik*, koga tobože do tada uopće nisu imali. Ta stalna tvrdnja (koju smo, uz ostale, više puta navodili u prijašnjim poglavljima), postala je tako općenita, tako sigurna i neoboriva, i na hrvatskoj i na srpskoj strani, da nije bilo čovjeka, koji bi se usudio protusloviti. Veliki hrvatski znanstveni radnici *Jagić* i *Maretić*, ne samo da tu lažnu tvrdnju nisu srušili po zakonu istine, već su je upravo s osobitom slašću propovijedali čitav svoj život. *Maretić, pišući suoju Gramabku, upotrebjava, kako sam navodi: sva Vukova djela, Daničićeva djela, narodne pjesme koje je skupio Vuk, djela još trojice srpskih pisaca i, od Hrvata samo Nodilovu Historiju*. To se je dogodilo godine 1931., *usred bjela Zagreba, na hrvatskom sveučilištu. Od novih i starih hrvatslrih pisaca i književnika Maretić nije upotrebio niti jednoga!* Ama baš ni jednoga! Ni jednoga dubrovačkog klasika, ni Šenou, ni Matoša, ni Marula Splićanina, ni Starog (Antu Starčevića, op. nakladnika)... Pri stvaranju svog *Rječnika*, istu su pogrešku učinili *dr. Broz* i *dr. Iveković*. *Quod non est in acd:s, non est in mundo*. Što nema u djelima Vuka Karadžića, toga nema ni u hrvatskom narodu. To je jedini zaključak, koji se može

108

izvući iz cijeloga njihova rada. Što više, bilo je Hrvata, koji su isticali našu staru crnu nezahvalnost: mi se Hrvati još usuđujemo napadati Vuka, čovjeka, koji je nama Hrvatima, eto, velikodušno poklonio naš književni jezik - govorili su oni. U tom smislu čuli smo beskrajno mnogo prigovora i od strane Srba.

"Vuku da podignete veći spomenik, nego što je onaj u Beogradu, jer da ne beše njegovog jezika vi (Hrvati) biste danas govorili narečjem oko Zagreba, i tu bi vam i grob bio (3)" veli jedan Beograđanin u 1940. godini.

Sam Vuk Stefanović Karadžić u svom čuvenom Kovčežiću piše: "Mnogi stariji spisatelji ove braće naše, zakona rimskoga, pisali su srpski čistije od našijeh ne samo svojega vremena, nego od mnogijeh i današnjeg." (4). Tu on navodi Reljkovićev *Satir*, Došenovu *Aždaju sedmoglavu* i *Kanižlićevu Rožaliju*, pa za njih kaže: "Ova su sva tri pomenuta spisatelja Slavonci." Navodi zatim "dalmatinskog fratra Petra Kneževića iz njegove knjige "*Pisme duhovne razlike*" koja je tiskana u Mlecima 1765., *dakle opet prije prve knjige našega Dositeja.*" (4) Ovdje Vuk nehotice priznaje, da su hrvatski pisci bili davno usvojili i uveli narodni jezik u književnost, pa da se Srbi mogu u to samo ugledati. Oprezno *izbjegaua priznati, da su ovi pisci bili Hrvati, pa ih naziva pokrajinskim imenima, a za njihov jezik veli, da je srpski!*

I ovo priznanje, kao i druga, iz srpskog pera, dokazuju, da je upravo *hrvatska književna baština iz prošlih vjekova mogla voditi Srbe u njihovom mučnom traženju svoga književnog izražaja i književnog jezika*; jedino od Hrvata mogli su za sebe crpsti dragocjeno iskustvo, i, ako se već može govoriti o uzimanju nečijeg književnog jezika, *Srbi su bili*

109

oni, koji su poprimili hrvatski književni jezik, a ne obratno, kako se to uporno tvrdilo već stotrnu godina. Zaista je čudna srpska logika! Ako već 450 godina postoji bogata hrvatska književnost pisana čistim narodnim ikavskim i ijekavskim govorom, i ako postoje na nekoliko stoljeća prije ostali pisani spomenici, i ako kod Srba, prije Vuka, vlada tabula rasa, što je oboje potpuno jasno, što je onda prirodnije, nego *da smo mi bili oni, koji smo dali, da smo mi oni od kojih se uzelo*. Nu, mi Hrvati ne bolujemo od ludačke megalomanije da nekome nešto "dajemo" i da ističemo nešto, što ne postoji. Mi samo katkada podsjetimo zapadni svijet na svoje zasluge u prošlim vremenima turskih ratova i - ništa više.

U jednom predgovoru, sam Vuk spominje, da je tek, pošto je pročitao našeg Kačića, shvatio zašto se strani svijet toliko zanima, te skuplja i čita proste narodne pjesme, razumio je, zašto njega u tom radu potiču, najprije *Mušicki*, a onda *Kopitar* i drugovi. Biografije Dositeja Obradovića spominju, da je Dositej tek u Dalmaciji, čitajući neke hrvatske knjige, konačno odlučio, da usprkos ismijavanja srpske javnosti, prvi počne pisati prostim narodnim govorom, jer je već vidio taj govor upotrijebljen u knjizi. Hrvati su, dakle, bili oni koji su poučili...

Hrvati su u svojoj starijoj književnoj epohi imali više dobrih rječnika i slovnica. Prepisat ćemo i te iz djela našeg stručnjaka, da se ne zaboravi.(5) *Slovnice*: Kačić 1604., Križanić, Dellabella 1728., Reljković 1767., Lanosović 1778. itd.; *rječnici*: Vrančić 1595., Mikalja 1649., Dellabella 1728., Habdelić 1670., Belostenec 1740., Jambrešić 1742., Stulli 1801., 1806., 1810., itd. Po dokazuima *dra Marijana Stojkovića "Kopitar je, potičući Vuka u Beču za narodni jezik, uputio*

110

ga upravo na hrvatske ("ilirske" leksikone i uvalio mu na putu u domovinu hrvatske rječnike u torbak, da po njima sakupja, a da negovorene riječi u njima briše. Tako je došlo do Vukova rječnika (1818.). Vuk je sam upućivao svoje Srbe na zagrebačke "Ilirce", da poprime narodni jezik. A zagrebački provincijalni Hrvati, odrekavši se svoga zagorskog narječja, prigrlili su opći narodni hrvatski jezik prema starijim dalmatinskim, bosanskim, dubrovačkim i slavonskim književnicima, i to sve prije nego je Vuku pošlo za rukom nagovoriti Srbe, da uzmu narodni jezik."(5)

"Napuštanje kajkavštine i prihvaćanje štokavštine, veli *dr. Blaž Jurišić*, ukazuje se površnu promatraču kao nagao skok kojim je pretrgnuta razvojna linija našeg književnog jezika. To se samo pričinja na prvi pogled. Ustvari, tu nema nikakovih skokova, nego je to završetak prirodnog razvojnog procesa, koji je dugo dozrijevao i konačno dozrio u tom vremenu... Kako su već odprije pisale štokavski ostale hrvatske pokrajine: Herceg-Bosna (Divković) i Slavonija (Reljković), te je od tog časa štokavsko narječje poštalo jedinstvenim i općim književnim jezikom u svim hrvatskim krajevima, u primorskoj, sjevernoj i kopnenoj Hrvatskoj."(6) Dalmatinska Hrvatska je naime već davno napustila čakavštinu i prihvatila štokavštinu. Sva je nez oda bila u tome, što je kajkavskl Zagreb bio u ono doba glavni grad Hrvata.

A. Belić, ugledni srpski jezikoslovac, potvrđuje sam u cijelosti naše tvrdnje o starini srpskog književnog jezika: "*Naš književni jezik živi već više od 100 godina*." (7) Ugodno djeluju ove riječi, ali već slijedeći redak o nekoliko različitih "naših" književnih središta, daju razumjeti, da je i Belić na liniji ...

111

U trenutcima, kada su Srbi pot utjecajem političkih prilika željeli prema Hrvatima mijenjati svoj stav, onda su redovito pisali da hrvatski i srpski nisu jedan jezik, da su Hrvati ipak neko posebno pleme, koje nema budućnosti bez zajednice sa Srbima. *Ljubomir Nedić* piše, da *Hrvati imaju državu, a treba im narod* i zaključuje raspravljanje, da je hrvatski jezik samo dijalekt srpskoga."(8)

Ne samo u uvođenju jezika, već i u odabiranju i uzimanju ijekavštine za srpsku književnu upotrebu, pošao je Vuk svijesno utrtim hrvatskim putevima. Srpski pisci nisu smatrali ijekavštinu srpskom svojinom. "Karadžićevo pišanje južnim narjecjm (tj. ijekavštinom) - veli Skerlić - dotle u srpskoj književnosti ne upotrebljavanim narečjem, nije se dopalo ondašnjim srpskim piscima, koji su bili iz ekavskih krajeva, i koji su već imali tradiciju, da je ekavsko narečje, književno narečje srpsko."(9) *Milovan Vidaković*, *Lukijan Mušicki* i drugi bili su protiv ijekavštine, pa su pisali Vuku da je se okani.(9)

U jednoj svojoj knjizi (10) objašnjava Vuk zašto sve pjesme nije donio u ijekavštini: "Da sam sve napečatio Hercegovački (npr. djevojka, djeca, vidjeti, lećati i pr.), onda bi rekli Sremci, a osobito varošani i varoške: pa šta sada nama ovaj nameće Horvatski jezik." Ovo Vukovo klasično priznanje najbolje pokazuje kako jezgra srpskog naroda, pravi h' "ski Srbi - doseljeni s juga s *Arsenijem Crnojevićem* 1690. u bivše ugarske zemlje i hrvatski Srijem, smatraju ije vštinu hrvatskim jezikom i odluć 'o joj se opiru. Ovo shvaćanje podupiru brojni prijevodi hrvatskih pisaca: *Gundulića, Kačića, Došena, Reljkovića na srpski jezik. Jekaušbhu šmatraju pravi Srbi tuđom - hrvatskom i dalmatinskom – i nalaze, da je potrebno prevoditi je na "slaveno-serbsky*": Ti su se prijevodi događali početkom devetnaestog stoljeća,

112

nakon Dositejeva i Vukova djelovanja među Srbima i potvrduju čvrsto uvjerenje Srba, da Vuk usvajanjem ijekavice usvaja nešto hrvatsko. Ovim prijevodima, koji su jedinstvena pojava, posvetit ćemo više prostora u sljedećem poglavlju.

Navodeći granice pojedinih narječja, kako ih je Vuk prikazivao, Skerlić piše: "Kao što je i inače često radio, Naradžić je ovde odveć podupro svoje razloge i preterao u svome tvrdenju... Tome hotimičnom, proizvo jnom proširivanju oblasti južnog narečja treba još dodati i namerno prećutkivanje širine oblasti istočnog i zapadnog, ekauskog i ikauskog narečja... treba samo baciti pogled na dialektološku kartu Belića i opaziti odmah koliko je Karadžić *netočno i hotimično proširio granice južnog narečja*." (11)

Ove Skerlićeve riječi o "metodama" Vukova rada su tim značajnije, što i Skerlić, kao i svi ostali Srbi, smatra Vuka Karadžića poslije svetog Save najzaslužnijim srpskim čovjekom sviju vremena. Karadžić, koji je u svojoj argumentaciji vrlo često stvari *uprošćavao onoliko, koliko je to njemu bilo potrebno*..."(12) ovim uvijenim riječima priznaje Skerlić svu nesolidnost i nepoštenje Vukova tobože znanstvenog rada. To je još jedna sličica više u našim podatcima o Vuku.

Na području hrvatskih narodnih pjesama i ostalogmarodnog blaga, doživjeli smo mi Hrvati jedinstveno nasilje, kakvog u kulturnom svijetu nije nigdje bilo. Život Vuka Stefanovića Karadžića u tančine je zabilježen i potpuno povijesno utvrden. Poznata su njegova putovanja u najmanjim pojedinostima, sačuvano je njegovo opsežno dopisivanje. Na temelju opisa njegovih putovanja i sačuvanih pisama, potpuno je vidljivo; da je *Vuk najveći dio narodnih pjesama sakupio po hrvatskim zemljama*, po kojima je mnogo putovao. (Vidi I.

113

poglavlje). Prilikom svojih putovanja po užoj Hnratskoj, Slavoniji i Srijemu, Dalmaciji i Hercegovini i po Cmoj Gori, zabilježio je Vuk gotovo sve narodne pjsme, koje je zatim izdavao pod srpskim imenom. Ovu činjenicu, koja se tek nedavno počela stidljivo pojavljivati u našoj literaturi - do sada je teško prodirala - potvrduje jasnim riječima i sam Jovan Skerlić: "... ima dosta narodnih pesama na ekavskom i ikavskom narečju, za koje Karadžić u početku toga rada na skupljanju nije ni znao, *naročito mu nije bilo poznato narodno blago u isključuučivo ekauskiin krajevima, u Staroj Srbiji Maćedoniji*" (13). Skerlić ovdje samo podupire našu tvrdnju, da najveći, ' upravo ogromni dio narodnih pjesama, koje je Vuk objavio pod srpskim imenom, pripada hrvatskom narodnom imenu i vlasništvu, i da su skupljene po hrvatskim krajevima; a kako nam Vukova putovanja po hrvatskim zemljama pokazuju, zabilježene su najboljim i najljepšim dijelom u najčišćim hrvatskim krajevima, u kojima nema ni srpskih doseljenika,

Sva ova popularnost, političko značenje i aureola hrabrosti i junaštva, koja se ovila u zapadnom svijetu oko srpskog imena, zahvaljuje svoj postanak ovom Vukovu radu, vuče svoje podrijetlo iz ovog oduzetog, tudeg imetka. Ovim lažnim ukrasima pridružili su se, kasnije, tijekom desetljeća, drugi; iz njih je jedino izvirao i u njima imao svoj oslonac onaj neprirodni gospodujući položaj Srba i Srbije na štetu Hrvata i Bugara. Srbi su se na temelju ovog svog sustava neistina predstavljali svijetu, svjetskim političkim čimbenicima kao neka duhovna i fizička snaga, kojom se može i mora računati. Najprije tude narodne pjesme o junaštvu i heroizmu, zatim netočni i iskrivljeni povijesni podatci, priče o kulturnom stvaralaštvu, pa onda lažni brojitbeni i zemljopisni podatci o odnosima narodnih snaga na Balkanu, itd., itd. Tako je to išlo bez kraja i konca.

114

Divna hrvatska narodna pjesma, simbol tragičnih borbi medu katoličkom i islamskom braćom, na suprotnim stranama svjetskih idejnih pokreta, koji bolno odjekuju u duši plemenite muslimanke, pjesma, kojoj je Poglavnik dao posebno odlično mjesto u svome romanu,(14) i ona je ušla pod srpskim imenom u Vukove zbirke(15). Po shvaćanju dra. Stojkovića, "*Hasanaginica*" je nastala u imotsko-vrgorskoj krajini, što podupiru vrlo čvrsti razlozi.

"Kada se pokupe sve narodne pjesme u starom Završju i okolici, onda će se istom moći odrediti... koliko je Vuk Karadžić pokupio i izdao naših pjesama pod srpskim imenom."(19) Daleko bi nas odvelo, kad bismo dalje analizirali. Beskonačno je golema ova grada...

U izdanju *Matice Slovenske*, godine 1895., počele su izlaziti "*Slovenske narodne pesmi'*: U prva tri sveska od iste godine nalaze se 52 hrvatske pjesme, koje su Slovenci jednostavno izvadili iz hrvatskih izvora (Kukuljević, Valjavec-Kuhač, itd.), držeći se praktično teorije: kajkavci = Slovenci.

Ne samo hrvatske narodne pjesme, već i hrvatske narodne pripovijetke, poslovice, zagonetke - uopće naše narodno blago, dobilo je u Vukovim i vukovskim izdanjima srpsku etiketu.

Prilikom unošenja hrvatskih narodnih pjesama u svoje zbirke pod srpskim imenom, Vuk je mnoge pjesme s izrazito hrvatskim značajkama *mijenjao, "preudešavao"; kako je želio, ili, što se događalo još češće, u sam sadžaj naših narodnih pjesama unosio srpsko ime na mjesto kojeg općenitog izraza. Skoro je redovito bila pojava, da je Vuk mijenjao imena glavnih junaka u pjesmi.*

115

Ivan je *Zovko*, odličan poznavalac naše narodne pjesme iz prošlog stoljeća, našao u narodu i zabilježio od nekog muslimana iz Gonjeg Vakufa pjesmu o Krešimir kralju. *Potpuno istu varijantu je nalazio u Vukovim izdanjima, ali umjesto Krešimir-kralj u Vuka je zabiježen Stevan ili Šćepan-kralj*.(18) Mehmed-Dželaluddin Kurt oštro je napao Vuka radi uvrštavanja u srpske zbirke narodnih pjesama s područja naših muslimana, a osobito je zamjerao promjenu imena. *Fatima i Meho postadoše, veli on, Mara i Jovo*. "Razbor se nemože, a i neće, boriti sa šovinizmom i fanatizmom. Zaman je slijepcu govoriti o žarkom suncu i tihoj mjesečini, kao i takovim ljudima, da smo mi po starini, po srcu i osjećajima Hrvati, da ljubimo svoje ime, da na toj osnovici zidamo i budućnost svoju" - završava Mehmed Dželaluddin Kurt i posvećuje svoju zbirku Ocu Domovine, Anti Starčeviću.(19) I *Franjo Ksaver Kuhač* spada među one rijetke hrvatske folkloriste, koji su, susrevši se na terenu s krivotvorevinama Vukova "rada", imali smjelosti i pameti dostojno odgovoriti.

Zovko navodi priličan niz primjera, u kojima se vidi kako Vuk mijenja značajke pjesmama, a vrhunac predstavlja zacijelo ovaj. Zovko je vrlo često u narodu susretao motiv:

"Ko je junak i roda junačkog,
I junačke krvi i koljena.
Neka sutra na mezevo dođe."

Međutim, kod Vuka se u odnosnim pjesmama nalaze slijedeći retci:

"Ko je Srbin i roda srpskoga
I od srpske krvi i koljena
Neka sutra na Kosovo dođde. " (20)

116

Na ovakve retke u svojoj dugogodišnjoj praksi Zovko nije nigdje naišao.

Vuk nije osamljen u ovom svom djelovanju. "Za Vukom se kasnije povedoše i drugi srpski skupljači narodnog blaga, kao *Petranović, Luka Grčić-Bjelokosić, Kašiković,* itd. Svima tijem u preinačavanju i patvorenju hrvatskog narodnog blaga Vuk je vod i otac."(20) Petranović je što više davao narodnim pjevačima i guslarima gotove teme iz srpske povijesti, ispričao bi im sadržaj, koji bi oni zapodjenuli u oblik narodne pjesme. Neki su čak i svoje vlastite pjesme u narodnom desetercu uvrštavali u zbirke "narodnih" pjesama. Naravno, da su te podmetnute pjesme bile krcate srpskog imena i srbovanja. (20) Zorko se osobito obara na *stalno unošenje srpskog imena u narodne pjesme* sa strane skupljača, pa ističe da su taj rad napadali i neki srpski ocjenjivači kao pretjerivanje, koje oštećuje vrijednost same pjesme. "Mi rekosmo svoju u korist istine i znanosti"...- završava ovim izrazito hrvatskim obrazloženjem Zovko jedan odlomak. Kada se Hrvati brane od nepoštenih otimačina i krivotvorevina, ne čine to radi života i opstanka svoje vlastite zajednice, već radi viših, idealističkih pobuda.

Načinom i sredstvima koje smo dotakti samo neznatnim dijelom, širđa se srpska državna i narodna misao najprije medu gomilama vlaških doseljenika grčkoistočne vjere u hrvatskim zemljama. S crkvom je bilo usko spojeno širenje narodruh pjesama. Uz grčkoistočne crkve guslari su pred narodom opjevali "staru srpsku slavu". Zatim, kad su ove pjesme prodrle u znanstvene i umjetničke krugove Europe, opet su neizmjemo koristile međunarodnom učvršćivanju srpske državne ideje. Sjetimo se samo zanosa europskih književnih romantičara za naše narodne pjesme, koje su upoznali pod tudim imenom.

Da naša bol i srdžba na naše lude stare naraštaje bude još veća, imajmo na umu, da su ovo pljačkanje podupirali sami hrvatski učenjaci. "Hrvati izdaju svoja djela, pjesme, pripovjedke i drugo pod svojim imenom, dolazi *Vatroslav Jagić*; varaždinski Hrvat, pa u "*Archivu*'", u recenzijama i referatima prekrštava u drugo ime: Serbisch." (21)

Matica Hrvatska godine 1887. odlučuje izdavati hrvatske narodne pjesme, obraća se na narod, te joj u najkraćem roku stižu velike i bogate zbirke naših narodnih pjesama iz svih hrvatskih zemalja. Od časa izdavanja toga rukopisnog blaga, *Matica je stalni predmet srpskrh napadaja*, jer: ona je ta, koja krade srpske narodne pjesme. Hrvati uopće nemaju ni pjesama, oni su autonomijica, država bez naroda, povijesna okamina, narod koji je izumro, ili u najboljem slučaju pleme, koje govori srpskim jezikom. *Najžučnije napadaje na Maticu Hrvatsku pisao je Aleksa Šantić* u povodu Matičinih izdanja hrvatskih narodnih pjesama. (23) Ponavljali su se oni sve do posljednjih dana srpske države, tzv "Jugoslavije".

"Utemeljitelj mađarske književne povijesti Franjo Toldy je još kao posve mlad čovjek (1827.) naglasio, da izdanja Vuka Karadžića nisu vjerna, kako je to poslije istakao *Jovan Skerlić u svojoj "Istoriji nove srpske književnosti*":(23)

Pa ipak, laž koja se jedanput prospe, teško se zaustavja... Keo lavina snijega, koja se spušts niz brdo... stalno raste.

LITERATURA

(1) Dr. Blaž Jurišić, Croatia, I.,l, str.: 8.
(2) Dr. Marijan Stojković, Hrvatska Revija, Zagreb, I940.,str. 4 i 198.

118

prazna
119

VI.
HRVATSKA KNJIZEVNOST I KULTURA

"Književno-povijesna istraživanja hrvatske književnosti, toliko su uznapredovala i kritički pročišćena, da danas možemo govoriti o jedinstvenoj hrvatskoj književnosti u granicama historijske Hrvatske od najstarijih vremena do danas. Tako je politički, sudbinom vremena, bila razbijena, ipak dalmatinska, bosanska, slavonska i banska Hrvatska čine u svojim književnim talasanjima jedno duhovno tijelo različno od susjednih naroda. Imajući pred očima novija istraživanja hrvatske srednjovječne i renesansne književnosti, da se i ne govori o novijoj, budući će književni historik govoriti o jedinstvenoj hrvatskoj književnosti umjesto dosadašnjih pokrajinskih imena upotrebljavanih dijelom radi historizma i preglednosti, a dijelom radi nečasnih ciljeva, da se ne spomene ime hrvatsko."(1)

Zanimljiva je povijesna činjenica, da *gotovo svi naši susjedi u prošlosti upomo izbjegavaju ime hrvatsko, a neprirodno ističu mjesna i pokrajinska imena*. Osobito prisvajači naših vrjednota zbog nečasnih ciljeva prisvajanja, ističu pokrajinska imena u povijesti, književnosti itd., da bi tim lakše proveli svoje namjere. To se dogactalo usprkos neobično brojne i česte upotrebe imena hrvatskog u svim područjima, neobič-

120

ne pojave za ona daleka vremena prije francuske revolucije, na koju se obično svode početci nacionalnih pokreta.

Jovan Skerlić, jedan od najmladih i najobjektivnijih, u vještoj stilizaciji nameće misao, koju ne smije izraziti otvoreno, *o mjesnom karakteru cjelokupne hrvatske književnosti u odnosu prema srpskoj kao matičnoj*. "Ova knjiga, veli on za neko svoje djelo, obuhvata samo *srpsku književnost u užem smislu reči*, onu, koja se stvorila u toku osamnaestoga veka kod pravoslavnih Srba u Ugarskoj, i koja se razvila *uglavnom kod pravoslavnog dela našeg naroda. O našim lokalnim književnostrnaa osamnaestoga veka, o bosanskoj i slavonskoj, o novoj hrvatskoj književnosti ovde se ne govori. Lokalne književnosti su bile sasvim prolazne i usam jene pojave, bez uticaja na stvaranje nove srpske književnosti*."(3)

Ova stilizacija mora biti porazna za svakog onog, koji barem malo pozna odnose duhovnih i umjetničkih snaga obiju književnosti. Značajna imena starije i novije hrvatske književnosti ne mogu se ni usporediti s onim žalosnim stanjem kod Srba, koje sam Skerlić priznaje. Za četiri najjača imena srpske proze: *Rankovića*, *Veselinovića*, *Lazarevića* i *Glišića*, koja su se u srpskim školama najobilnije proučavala, Skerlić izdaje ovu svjedodžbu o vrijednosti:

"Kada je umro... (*Svetolik Ranković*, op. pisca), nestvoreni srpski roman (izgubio) možda onoga, koji bi ga mogao osnovati."(3) "Videći velike visine na koje su oni (strani veliki pisci, op. pisca) ispeli svoju umetnost, on (*Veselinović*) je stao gubiti veru u sebe, isto onako kao što *Laza Lazarević*, pošto je pročitao *Tolstoja*, za nekoliko godina nije smeo pera dohvatiti, kao što je *M. Dj Glišić* prestao pisati,

121

kada se izbliza upoznao s velikim majstorima ruske književnosti."(4)

S ovom iskrenom i točnom Skerlićevom izjavom o najjačim predstavnicima srpske književnosti zgodno je usporediti maštanje nekih drugih uglednih srpskih kritičara. *Ljubomir Nedić* piše, da su Srbi sretni što su imali nekoliko velikih pisaca, a da Hrvati i Bugari toga nemaju."(5)

Svetislav Vidović kaže, da su svi narodi Balkana siromašni u književnosti, samo se srpski izdvaja, pa nastavlja doslovno: "...i da nismo slušali poetske i patriotske uzvike, da srpstvo treba da bude vod južnom slavenstvu, istorija književnosti južno slovenslah naroda kazala bi nam to. Književnost je srpska brojno najbogatija, sadržinom najjraznovrsnija i uopšte najrazvijenija. Iz srpske književnosti uzajmljivale su doista ostale jugoslavenske književnosti i na nju se ugledale. Od 14. - 16. veka bio je srpski književni jezik pretstavnik samostalnog državnog života, prirodan starešina jugoslavenske zadruge."(5)

Uistinu, kod ovoga se ne treba duže zadržavati. I pokraj činjenice, da Srbi ni do danas nemaju svog romana u potpunom smislu, naša su djeca u "jugoslavenskim" školama bila prisiljena prežvakavati još smješnije tvrdnje nego što su ove. Naravno s tuđim, drugome oduzetim, imetkom može se netko hvaliti.

Naša hrvatska književnost je tako i u "jugoslavenskim" školama prikazivana, da je zbilja izgledala beznačajnom i daleko ispod srpske književnosti. Dok su se sustavno i u tančine proučavali žalosni prepisivači drama iz stranih književnosti, kao *Joakim Vujić*, priređvači stranih književnih djela kao *Milovan Vidaković*, dotle nisu istinske naše vrjednote

122

dovoljno obrađivane ili su čak prešućivane. Mnogi naši značajni pisci nisu bili uopće spominjani po školama.

Duhovito je napisao *dr. Blaž Jurišić*, da je trebalo nečim popuniti onu potpunu prazninu u srpskom stvaranju prije Vuka, osobito u srpskoj književnosti, pa se posegnulo za duhovnim dobrom susjednih naroda. Hrvatski je narod pokazivao znakove slabosti i predanosti drugim zajednicama, pa je njegova imovina izgledala kao osobito pogodna da postane plijen drugih... Dugo je trebalo dok su se Hrvati trgnuli i pošli putevima, koje je zacrtao prorok naš, Stari...

Uistinu ne zaslužuje ta bezvrijedna gomila školskih knjiga, "istorija književnosti", da bude navedena, ali pošto se gotovo uvijek radilo o prvorazrednim imenima srpskog javnog života, ne možemo ih mimoići.

Pavle Popović, a za njim brojni oponašatelji, dijele srpsku književnost u tri razdoblja: stara srpska književnost, srednja srpska književnost i nova srpska književnost. *Srednja srpska književnost su - hrvatsla Dubrovčani*! Međutim, ne samo dubrovački i splitsb, hvarski i zadarski izrazitiji predstavnici "omraženog trulog zapada" i zapadnog duha, katolicizma i svijesnog izričnog, hrvatstva, već i bosanski fratri, slavonski isusovci, Reljković i svi ostali - svi oni uđoše u srpsku književnost i postadoše promicatelji "srpske kulture". Kako se ovo dogodilo, ostat će i to zauvijek nažalost nerazrješivom tajnom. Uklapajući dubrovačku književnost u srpski književni sustav, Pavle Popović kaže: "*Dubrovačka književnost je vrlo važna oblast srpske književnosti*. " (6) Pri tome ni Pavle Popović, niti i jedan iz onog bezbroja srpsbh prisvajača, *neće objasniti ili barem pokazati vezu izmedu Dubrovčana i srpstva*.

123

"Kada se dubrovačka kultura, veli jedan hrvatski publicist, očitovala u divnim tvorevinama jednoga Gundulića, koje po umjetničkoj koncepciji i dinamici spadahu u remekdjela suvremenog literarnog ukusa uopće, pjevaše u Numbergu Hans Sachs u svome "šusteraju" poznate monstruozne stihove, a Srbi robovahu Turcima i bradatim dahijama, parajuć si izmjenično "creva i trbuve"... kada naši gospari, krcati istančane i otmjene kulture renesanse, koracahu u preukusnoj nošnji Luja XIV., XV. i empira, citirajući rimske i grčke klasike u dnevnom poslu i razgovoru, te govoreći slatkim jezikom Dubrave, - bijahu u Srbiji jedini pismeni Ijudi razni jeromonasi i paraeklezijarhi Pahomiji, Mardariji, Makariji i Genadiji, pišući
i govoreći neprobavljivim žargonom c ene ruske slovenštine i iskvarene bizantinske grštine! Pa ipak se našlo lju i ...)

Bilo ih je previše, pa ih pustimo da počivaju snom pravednika...

Trubadurstvo, odbljesci sjaja renesanse, katoličb reformatorski pokret predstavljali su onu kulturnu atmosferu, u kojoj su živjeli književnici Dalmatinske Hrvatske. Ono isto duhovno raspoloženje, koje je ispunjavalo i ostalu Hrvatsku. A na drugoj strani Drine nekoliko rodoslovlja, kronografa, tipika, prostih prerada iz Bizanta, par neistinitih, naivnih žitija srpskih vladara, naručenih za izvjesne političke svrhe. Ovdje obilje svih književnih vrsta, ondje *tabula rasa*. Ovdje Zapad, ondje Istok - ovdje je ta dioba najvidljivija, upravo opipljiva, pa ipak... ovo bogatstvo je "deo srpske književnosti".

Vjerujem da će naše nove školske knjige omogućiti, da u obliku isprava dođe do izražaja često upotrebljavanje imena hrvatskog za narod, zemlju, gradove i jezik pisaca Dalmatinske Hrvatske. Ime hrvatsko je u njoj toliko često, da ta činjenica upravo začuduje.

124

Međutim, kada su srpski "istoričari" slučajno naletili na ovakvu izjavu hrvatstva naših starih pisaca, bili su uvelikoj neprilici, što bi s tim učinili. Obično bi oni to pitanje riješili vrlo jednostavno: ispustili bi ime hrvatsko.

Jovan Grčić (8), pisac školskih knjiga službenog izdanja, još u doba prije tzv "Jugoslavije", godine 1903., donoseći naslov Marulićeve Judite, *svijesno ispušta hrvatsko ime iz izvornog natpisa i prepisuje: "... u versih složena*".

Na izvornim stranicama sačuvanih primjeraka iz godine 1521. tiskanih u Veneciji, stoji međutim

Libar Marca Marula Splichianina V chom se
usdarsi Istoria Sfete udovice Judit u uersih
haruacchi slosena chacho ona ubi...

Ni stotinu godina kasnije u drugom izdanju, također u Veneciji, godine 1627., nitko se ne usudi ispustiti ime, koje je pisac stavio u izvornom djelu, pa stoji

"u versih haruaschi sloxena. "

Način, na koji su nastajale školske knjige u "Jugoslaviji", nada sve je zanimljiv. Izgleda, da je bilo najvažnije, tko je mjerodavni izvjestitelj u ministarstvu, postoji li kakva veza s njim, da se zajednički zaradi novac. *Kada bi bila promjena u ministarstvu, mijenjale su se i školske kjige.* Novi izvjestitelj bi našao novog "pisca" iz svoje okoline ili rodbine, pa bi se lijepo pogodili... Tako je to išlo beskonačno... *Mnogi od pisaca školsih knjiga književnosti i povijesti nisu prije objavili ni jedan rad, esej ili raspravu iz toga područja, u kojem sad objavljuju čitavu sustavnu školsku knjigu*. Unutarnja vrijednost knjiga bila je uvijek ispod kritike. Pisali su povijest književnosti ljudi, koji poznaju bibliografiju vrlo slabo, koji su pročitali neznatan broj djela, kako je to za neke poimence

125

utvrdio sveučilišni profesor *dr. Franjo Fancev*. (9) Nizali su retke i stranice, poglavlja i knjige bez proživljenog stvaranja, bez odabiranja puteva u problemima, pa se znalo dogoditi, da iznose sad jedno, a sad opet drugo mišljenje, suprotno prvom.

Nekoliko pisaca, (10, 11, 12), a vjerojatno ih ima još, tvrde, da se *hrvatska sredovječna književnost sastoji samo od književnog rada popova glagojaša*, da je ograničena samo na područje Istre, kvarnerskih otoka, Hrvatskog primorja i sjeveme Dalmatinske Hrvatske, da je pisana samo glagojicom.

Sva ta tri spomenuta pisca, a njima ovdje treba pridružiti i Skerlića (13) i mnoge druge marije značajne, kada govore o slovenskim i srpskim stvarima i o onim koje prisvajaju za srpstvo, upotrebljavaju ime slovensko ili srpsko: srpska književnost, srpska kultura, nacija, srpske zemlje, itd. A kada, makar kako neznatno, dotiču onaj mali dio našeg vlasništva, koji su nam velikodušno ostavili, onda je to: književnost zapadnog dela našeg naroda, književnost zapadnih strana, centralnih strana, kajkavska književnost, čakavska, dalmatinska, dubrovačka, primorska, bosanska, srpsko-hrvatska književnost. *Krste je svim i svačim, samo ne imenom, koje su mnogi i od njenih najstarijih predstavnika upotrebljavali, imenom hrvatskin*. U tom je poslu Skerlić osobito vješt majstor Skerlić je stvorio čitavu strategiju imena i naziva, a to je izvrsno zapazio i *Štedimlija*. "U čisto srpskim krajevima Skerlić je intenzivno radio na jačanju samo srpske nacionalne svijesti, a u Hrvatskoj je govorio o jugoslavenstvu, srboHrvatstvu"(14), o "oba dela našeg naroda", o "celolokupnoj književnosti našeg naroda", o "srpsko-hrvatskom narodu". *U Srbiji srpski narod, u Hrvatskoj srpskohrvatski narod To je bilo neoborivo načelo, od kojeg se rvje odstupalo. Hrvati su neki poluplemenski privjesak.*

126

Sve su ove činjenice dobro poznate, a, nije moguće ni zbog preopširnosti donijeti pregled cjelokupne građe. I ovaj maleni dio, koji navodimo, suhoparan je za čitanje, nu moramo sve ovo imati na umu zbog sudbonosnih posljedica, koje nam je ovaj sustav laži prouzročio.

Ima medutim ovdje još nešto jedinstveno! Ne samo da su sve naše hrvatske zemlje nastojali tobože znanstveno prikazati srpskim, ne samo da su čitava hrvatska kulturna i povijesna razdoblja obrađmana kao srpska, već su i pojedina djela iz hrvatske književnosti, pa i iz stranih književnosti, srbizirana, kako oni vele: posrbljena, prevođena na srpski, a sve to na upravo srpski način. *U devetnaestom sto ječu nastala je psihoza "posrbljivanja*", kojoj nisu izmakla ni neka veća imena, kao npr. *Jovan Sterija Popović*. Od ovog pojma treba potpuno razlikovati drugi pojam posrbljivanja, što znači isto, što i prevesti na srpski: naznačiti pisca i prevesti točno riječi; posao koji je sasvim u redu. *Ali je nešto posve drugo, kada se djelo prevede, bez oznake imena, pisca i vrela, pa se izda pod svojim imenom; ili se uzmu čitavi dijelovi iz tuđih djela, prevode pojmovi, preinačuju činjenice.*

Romani Miloovana Vidakovića često nisu ništa drugo do slobodni prijevodi ili prerade nekih njemačklh romana. Vidaković bi samo promijenio njemačka imena glavnih junaka u srpske, njemačke gradove i spomenike u srpske, ispremiješao poglavja i izdao "roman" pod svojim imenom. Tako je npr. za Vidakovićev roman Kasija carica, ustanovljeno da je obični prijevod s promijenjenim imenima njemačkog sredovječnog romana *Kaiser Octavianus*. Za neka druga "djela" Vidakovića može se također ustanoviti ovakvo podrijetlo.

127

Poznati srpski komičar *Jovan Sterija Popović*, izdao je godine 1828. "roman" "*Boj na Kosovu ili Milan Toplica i Zoraida*": Taj je roman, ustvari, *prijevod francuskog pisca Floriana: "Gonzalve de Cordoue ou Grenade reconquise". Popović je u njemu izmjenio imena, pokrstio glame junake i pretvorio ih u "ovejane" Srbe, prenio sjedište radnje i samu radnju na Kosovo, umetnuo brojne srpske tradicije, te tiškao kao svoj roman*. Pri pisanju nekog svog satiričnog romana, uzeo je čitave stranice iz *Wilhelma Rabenera*, njemačkog satiričara.(15) Bilo je još nekih drugih, manje značajnih imena, koji su na isti način "pisali" srpske romane i srpske drame.

Godine 1803. izdaje *Gavrilo Kovačević* djelo našega *Kačića*, tako da skoro svaki redak sadrži po koju krupnu nedopuštenu promjenu. Kačićeve izraze: *slovinski*, prepisuje on u: *srpski*.(17) Taj svoj posao naziva on "prevođenjem". Ustvari je to čudan posao, nepoznat u kulturnom svijetu. *I pjesme i prozu Kačićevu on je skraćivao, mijenjao, ispremiešao po svojoj volji*. Drugi Srbin, *Georgije Mihljević*, "preveo" je na isti način Došenovo djelo, a *Stefan Rajić* Reljkovićev Satir.(17) I oni su postupali potpuno jednako. Neki *Popović uzima od Kačića mnoge pjesme i izdaje ih u svojoj knjizi*. Gdje u Kačićevoj pjesmi piše *Ivo*, ovaj stavlja *Jovo*.(17) *Vjekoslan Klaić*(16) i mnogi suvremeni stručnjaci smatraju ove "prijevode" s hrvatskog na "slavenosrbskij", kako sami oni vele, najsjajnijim dokazom, da su Srbi sve do Vuka ijekavsku štokavštinu smatrali tuđim, hrvatskim jezikom, koju je trebalo prevoditi, tj. nagrditi ruskim i staroslavenskim riječima, da bi je obrazovani Srbi mogli razumjeti. Ti "prijevodi" imaju svoju znanstvenu vrijednost i u drugim pravcima. Oni pokazuju, da su Hrvati već davno usvojili narodni govor

128

za svoj književni jezik, pa da su ih Srbi u tome samo oponašali. (17)

Jefto Popović, "posrbio" je *Gundulićeva Osmana* i izdao pod imenom "*Razna dela Jevte Popovića*" (Budim, 1827.). Ne samo da je prepisujući Gundulića na staroslavensko-rusku mješavinu pokvario jezik, već je i mijenjao sve unutarnje značajke djela.(18)

Svi ovi događaji padaju u prva desetljeća devetnaestog stoljeća, osim jednog (Rajićeva "prijevoda"), koji pripada koncu osamnaestog stoljeća. Nu, nenadmašivi vrhunac u ovom poslu predstavlja zacijelo srpsko izdanje Šenoina Zlatareva zlata, koncem devetnaestog stoljeća. Godine 1892. izdao je Mita Đorić divni naš roman, naznačivši pisca:

Zlatarevo zlato, roman napisa Avgust Šenoa,
Beograd, izdanje knjižare D. M. Đorića,
1892., štamp. u štampariji kod "Prosvete".

nu djelo je toliko izmijenio, da ono uistinu nije Šenoino, već Đorićevo Zlatarevo zlato. (19) Za prikaz kako je Mita Đorić "prevodio" Šenoino remek-djelo, neka posluže neki primjeri.

Šenoine riječi:	***"Prijevod" Mite Đorića:***
paprenjarka	kolačarka
bubnjar	dobošar
sivkast	graorast
kadšto katkad	
dosadnik	radoznalac
srčanost	junaštvo
prejunačko	pretjerano
otresnuti se	obrecnuti se

129

Ovakovih promjena Šenoina teksta naveo je dr Bogdanović u svom prikazu bezbrojno mnogo.(19) One idu za tim, da se Šenoinom jeziku dadu značajke srpskog književnog jezika. To nije bilo dosta Miti Đoriću. On je mijenjao stil Šenoin, umetao, ispuštao, čitave rečenice. Međutim, ni to nije sve. Mita Đorić je cijeloj radnji, mjestu i okolini romana, dakle Zagrebu i okolici, dao srpski i pravoslavni značaj, pa je zamjenjivao Šenoine pojmove i hrvatska imena u srpska:

Šenoa:	***"Prijevod" Mite Đorića:***
fratar	kaluđer
slika	ikona
svjetiljka	kandilo
svetica	svetiteljka
koludrica	kaluđerica
kršćanin	hrišćanin
Božji sluga	sveštenik
Gjuro Drašković	*Đorde Drašković*
Petar	Pera
Kacianer	Kozijaner
ban Berislavić	ban *Borisavljević*
Šime	Sima
biskup	vladika
kaptolska gospoda	gospoda kalucteri
biskupska palica	patarica
kanonička kapa	arhimandritska kamilavka
opat	iguman
svečano ruho	odežda
procesija	litija
rediti	zapopiti
Zdravo Marija	bogorodice devo

130

Šenoa:	***"Prijevod" Mite Đorića:***
hrvatski kronista	zagrebački arhimandrit
i zagrebački	kanonik i *istorik*
Antun Vramec	Antun Vramec
N. Želnički prepošt	N.Ž. prota
čazmanski	čazmanski
B. Šiprak kanonik	B.Š. arhimandrit
stolne crkve	saborne crkve

Gdjegod se u Šenoinu romanu nalazilo ime hrvatsko u bilo kojem obliku, Mita Đorić je prepisivao u srpsko. Od brojnih primjera, samo nekoliko:

Šenoa:	***Mita Đori:***
l. Tu ćemo reći smjerno ali hrvatski	*Tu ćemo smerno ali srpski reći.*
2. ... i hrvatskom rieči	*... i srpskim jezikom*
3. Liepa si divna, o majko naša, oj zemljo Hrvatska;	*Lepa si, divna si, o majko naša krasna zemljo Srbinova;*
4. po zemlji Hrvatskoj	*po svoj prostranoj i lepoj zemlji Srbinovoj*

i tako dalje, bez kraja...

Ove su krivotvorevine tim strašnije, što Mita Đorić naziva Šenou "*književnim velikanom braće Srba katolika*", a ispod Šenoine slike donosi tobožnji faksimil Šenoina potpisa ćirilicom. Spomenutim falsifikatima i ovim lažnim potpisom hoće Mita Đorić dokazati svoju tvrdnju, da je Šenoa - Srbin.

131

U predgovoru svog izdanja Mita Đorić izmišlja cijeli razgovor s Augustom Šenoom i podvaljuje ocu hrvatskog romana riječi koje on po svom životu i radu nikada nije mogao reći: "Često bi puta s uzdahom (Šenoa) rekao, kako je *najveća nesreća za Slovene uopšte što nisu svi pravoslavne vere, a naročito što ne pišu svi ćirilicom, koja je najpodesnija za sve slovenske jezike.*" (19) Tvrdi dalje, da je Šenou bolilo, što neki zanesenjaci šire svadu među narodom - "poričući ime Srbin i naturajući oblasno ime (hrvatsko) svima Srbima."

slika
August Šenoa, velikan hrvatske književnosti, otac hrvatskog romana, po .Srbinu Miti Đoriću postao je katolički Srbin

132

U tom predgovoru, nastavlja *Mita Đorić*: "Da mnogobrojni i lukavi neprijatelji Srpstva nisu bacili u svoje vreme seme razdora među braću, da nije bilo usijanih i zanesenih glava, pa možda i prodanih duša, koje su to seme tako nesnosno negovale, ne bi danas bilo potrebno da prikazujemo publici Avgusta Šenou, on bi bio i kod nas znan i poštovan, kao što je znan i poštovan u *naše braće Srba katolieke vere - takozvanih Hrvata*... Nekoliko bezumnika iz te oblasti (Hrvatske, op. pisca) zavedeni lukavim neprijateljima srpstva, odrekoše se imena srpskog i rešiše se, da svoje oblasno ime nametnu celom srpskom narodu. Neprijatelji naši to jedva dočekaše, pa ih uzeše pomagati u tom izdajničkom poslu. *Oni stvoriše, izmisliše i napisaše istoriju nekakvog hnatskog naroda, hrvatske države, hrvatskih careva i krljeva, hrvatslah junaka*..."(19) To se napisa godine Gospodnje 1892.

Među brojnim književnim izdanjima i antologijama tiskanim na stranim jezicima sa zadaćom obavješćivanja europske javnosti, prikazat ćemo samo jednu savršeno tehnič!a opremljenu. Priredila je neka, književnom svijetu nepoznata, *Katharina A. Jovanovits*, a predgovor joj je napisao sam *dr. Pavle Popović*, profesor beogradskog sveučilišta. Time je ova bezvrijedna antologija dobila znanstveni blagoslov i službeni značaj. Pod imenom "*Jugoslavische Anthologie. Dichter und Erzahler, Zurich 1932*," skupljeno je mnogo srpskih pisaca, nešto slovenskih i nekoliko hrvatskih. Od srpskih pjesnika i pripovjedača uvrštena su mnoga književno nepoznata imena, kao npr. *Štefanović, Danica Marković, Petrović, Anica Savić-Rebac, Desanka Mladenović, Vulićević*, i drugi, za koje nikada nismo čuli rii u srpskim školama, gdje su se opširno obrađivali svi oni Srbi, koji su ikada uzeli pero u ruke.

133

Medutim, sljedeća prvorazredna imena hrvatske književnosti, samo zato što su hrvatska, *nisu uopće zastupana* u toj "jugoslavenskoj antologiji": *Dubrovčani, Vraz, Šenoa, Kranjčevic; Numičić, Novak, Kovačić, Kozarac, Andrić, Matoš, Krleža, Budak*, pa ni ostali, jer su od hrvatskih pripovjedača zastupana samo dva: *Gjalski* i *Šimunović*, dok je pjesnika nešto više. Nu, i ovo malo Hrvata, što se našlo u toj zbirci, prikazano je svijetu na nedopušten način. *Mažuranić* je zastupan sa pedeset stihova svog glasovitog spjeva, a prevodilac je njegov izraz "*vlašad ljuta*" *preveo u - Srbe*! Od *Preradovića* je uvrštena pjesma "*Car Dušan*"! Tako se želilo i ono nekoliko hrvatskih predstavnika obilježiti srpskom bojom.

Iz pripovijetke jednog od srpskih pripovjedača u ovoj antologiji može inozemni čitalac saznati, kako je jadranski otočić Lokrum Srbija velikodušno poklonila Dubrovniku, premda je to povijesna besmislica. Od drugog se opet donosi pripovijetka o knjazu Mihajlu, koji poklanja nekoj parohiji u Boki Kotorskoj crkveno zvono. Srpski knjaz se brine za sve Srbe izvan Srbije, pa eto i za jadranske Srbe! U cijeloj antologiJi nikakvog umjetničkog mjerila, već pohtička promičba: stvoriti dojam, kao da bi Srbija imala što tražiti na Jadranu, kao da je tobože nekada imala veze s Jadranom. Na drugom se opet mjestu inozemcima tumači, kako su "*bosanski muslimani većinom Srbi, koji su prešli na Islam."*

Sve što je u ovoj antologiji učinjeno na štetu Hrvata, nije dovoljno. Još mjera nije napunjena. Treba Hrvate, onako usput uz ostale ljepote o njima, prikazati kao tudi privjesak, kao nesamostalnu olinu. U toj antologiji se napisalo, da hrvatski plemići u Zagorju govore latinskim jezikom, samo zato, što se latinski upotrebljava i u Ugarskoj, "*unter dessen Herr schaft Kroatien damals (1848.) stand."!!* Poznato je, da

134

postoji značajan niz hrvatskih spomenika na latinskom jeziku iz vremena, kada Europa još nije znala za Mađare, ali je još nemoralnija tvrdnja, da se godine 1848. Hrvatska nalazi pod gospodstvom Ugarske, s kojom vodi suvereni, međunarodni rat, završen pobjednički i - onako nesretno u tude svrhe.

Da slika ove "jugoslavenske antologije" bude još jasnija, spominjemo, da ona sadrži u sebi 7 puta ime jugoslavensko, 3 puta ime slovensko, 8 puta ime hrvatsko i - 65 *(šezdeset i pet) puta srpsko ime!* Tako nekako izgledahu i sve ostale manifestacije "jugoslavizma".

Na području esejističke literature i sustavnih djela, koja raspravljaju o pitanjima kulture, kulturnih odnosa i utjecaja među narodima, na području kulturne povijesti učinjeno je nama Hrvatima mnogo štete i nepravde. Zbog preopširnosti grade i posebnog značaja pojedinih pitanja nismo u stanju obraditi neistine i krivotvorevine na ovom području. No i one su također vrlo brojne. Spomenut ćemo samo jedan osobit slučaj, u kome se ističe tobožnja kulturna nadmoć nad Bugarima duhovnim blagom, koje je oduzeto od Hrvata. Čudna ta "studija" nosi natpis: *Srpskil udeo u bugarskoj kulturi*. (20) U tom se članku, tiskanom 1940. godine u reprezentativnom Srpskom književnom glasniku tvrdi, da su srpski kaluderi bili nosioci kulture u Bugarskoj. CI nizanju rečenica uključuje se i rad naših franjevaca iz Bosanske Hrvatske u srpski kulturni utjecaj na Bugare. Pisac članka, koji vjerojatno ipak osjeća, da se predaleko zaletio, piše: "Može nam se prebaciti što i rad bosanskih franjevaca među Bugarima računamo u srpski uticaj. Ali mi govorimo o događajima iz šesnaestog i sedamnaestog veka, kad medu katoličkim štokavcima Bosne, Hercegovine, Slavonije i drugih

135

naših krajeva pod Turcima nije bilo narodne svesti u današnjem smislu, srpskom ili hrvatskom, kad je naciju zamenjivao turski pojam "mileta". Od obnove pećske patrijaršije koja je iž ednačila srpstvo sa pravoslavljem, ...naš "Latinluk" izbačen je iz srps og okvira i ostao je tako "Latinluk" sve do austrijske okupacije. Ali oruda njihove propagande in *parbbus infidelium* bila su i rečju i mentalitetom i pismom naša, i ja doista ne znam kako bi se drukčije mogao shvatiti njihov kulturni uticaj medu Bugarima u ona vremena... nego kao izraz srpskog zračenja po istočnom Balkanu."(20)

Dokaz, koga ovdje nema, nadomješten je riječju "*doista*" i rečenicom: *kako bi se drukčije mogao shvatiti* već kao srpski. Jasno: samo srpski. Samo ovaj mali odlomak, koji je ovdje naveden, sadrži nekoliko krupnih neistina:

1. U doba obnove pećske patrijaršije počinje se identificirati srpstvo sa pravoslavljem. (To izjednačavanje potječe, međutim, još od sv Save.)

2. Od doba obnove pećske patrijaršije katolički element po hrvatskim zemljama *počinje se ne smatrati srpskin*, kojim se do sada priznavao.

3. Od vremena austrijske okupacije Bosanske Hrvatske taj katolički element, nekada srpski, počinje se formirati drukčije, tj. hrvatski.

Oprezno i drugim riječima - jer je to pisano godine 1940. i u SKG - da se Hrvati ne dosjete, ova mudrost znači: Austrija, da oslabi srpstvo, počela je od katoličkog svijeta Bosne, Hercegovine, Slavonije i ostalih »naših« zemalja »*praviti« Hrvate godine 1878*. Tako je stara ova teorija, navedena više puta tijekom našeg izlaganja, u godini 1940. poprimila blaži i skriveniji oblik, no, u stvari, nije se ništa bitno izmijenilo. Istina, ono nije baš sve Hrvate stvorila Austrija, već one

iz Bosne, Hercegovine, Slavonije i ostalih "*naših*" krajeva pod Turcima!

Ni Bugari ne prolaze ni malo bolje od nas Hrvata. Isti pisac u istom članku (20) veli: "Ipak, sve do 1878. (nesretna ta 1878. godina!, op. pisca), do ulaska u Bugarsku državu, *vidinska i zapadni dio sofijske oblasti u mnogome pokazuju srpske odlike*." Srpska naselja, tvrdi ovaj pisac, kako smo već spomenuli, svršavala su pred Sofijom!

"Vuk je prvi, nastavlja on (21), naučno zabeležio narodni bugarski jezik. Bugari u tom času, tako reći, nisu imali svoje književnosti. (A Srbi ?, op. pisca) Ono malo slučajnih knjiga pisano je "po pravilima Babi-Smiljani" u mešavini rusko-slovenskog i bugarskog jezika. Vukova mala rasprava učinila je velike usluge i slavistima i bugarskome narodu, obraćajući pažnju učenog sveta na nj... Zanimljivo je ovom prilikom reći da je Vuk, posle pivih rezultata svojih bugarskih studija, prilično jasno osetio *srpsko-bugarsku etničku granicu na Iskru, oko Vidina i Čipnovca.*" Pogledajmo, prijatelji, zemljopisnu kartu, pa ćemo osjetiti svu ludost ove megalomanije. Medutim ovo nije sve.

"Ovde moramo reći, nastavlja dalje (22), jednu istinu: *da su pre devetnaestog (XIX.) veka na Balkanu postojale svega dve narodne svesti: grčka i srpska. Bugari,* pritisnuti mnogim turskim naseljima i u istočnoj Bugarskoj i u Rumeliji, s mnogim Grcima i pogrčenim čorbadžijama po gradovima, *došli su do prave nacionaJne svesti tek sredinom prošloga veka...Načinili su egzarhat, koji je bio genijalno sretstvo za stvaranje bugarske svesti*; i preko njega su, dok je Srbija upravljala svoje težnje na Bosnu, *počeli prodirati u Maćedoniju* " (22)

137

Bratska nedjeljiva povezanost Bugara i Hrvata dolazi i ovdje, takoder, do snažnog izražaja. I na ovom području smo mi Hrvati i Bugari dijelili zajedničku tužnu sudbinu. No prirodna snaga istine i života slomila je sve ove ludosti... A naša dva bratska naroda kreću prema jedinstvenom prijateljstvu.

F. Mildošić, prijatelj i pomagač Vukov, objavio je mnogo dubrovačkih i bosanskih sredovječnih listina u zbirci "*Monumenta Serbica*", *a Medo Pucić* u "*Spomenicima srpskim*", iako se listine s područja Bosanske Hrvatske i Dubrovnika bitno odvajaju od srpskih, koje su bizantinskog tipa, dok se listine s područja Bosanske Hrvatske i Dubrovnika, naslanjaju na zapadne tipove i vrlo su srodne ostalim hrvatskim listinama. (23)

U školskim knjigama bivše "Jugoslavije", hrvatski kulturni spomenici obrađivani su vrlo površno i u neznatnom opsegu. Njihovo značenje nije nikada dovoljno prema stvarnoj vrijednosti istaknuto. *Đorde Anđelić,* u svojoj knjizi odobrenoj i preporučenoj za škole (24), spominjući *Baščansku ploču* ispušta ime hrvatsko - "Zvonimir kralj hrvatski", kako stoji napisano na kamenoj ploči iz godine 1100., već veli samo "kralj Zvonimir". Inače u Andelića *Juraj Zrijski* postaje *Đorđe Zrinski,* itd. U tom djelu, kao i svim ostalim, susreće se smiješna ideja nasilnog sintetiziranja bitno različnih elemenata: nespojivih kulturnih doba.

Ni velike ličnosti našeg kulturnog stvararga i narodnog života nisu ostale poštedene. Već je prikazano krivotvorenje životnog djela *Ante Starčevića* i umjetničkog rada *Ivana Meštrovića* od strane najodličnijih predstavnika srpske književnosti. (23) Kolikogod bilo nepovoljno stajalište naše mlade genera-

138

cije i našeg novog mentaliteta prema tipičnom predstavniku starih - biskupu Strossmayeru, ipak moramo priznati, da je nepravedno zablaćen srpskim interpretacijama svog rada. Smatrali su ga sredstvom, koje će svojim biskupskim blagoslovom uspješno pokriti svu nemoralnost života, tzv "Jugoslavije", premda su bili sasvim svijesni, da su njegove jugoslavenske koncepcije bitno različne od onih beogradske čaršije, pogotovo od onih, koje je Beograd ostvario. Tako je bilo i s drugim značajnim imenima naše prošlosti. Ili su bjesomučno napadani najpogrdnijim izrazima ili su, ako ih se dalo upotrijebiti, prikazivani kao Srbi, srbofili, jugoslaveni, sveslaveni...

Mnogo toga bi se još tu moglo nanizati. No ove stvari nisu pristupačne ovakvom širem objavljivanju iz više razloga. Možemo postaviti općenito pravilo: *svaka hrvatska vrjednota u kulturnom djelovanju prisvajana je, a ako to nije nikako bilo moguće, onda se pristupilo omalovažavanju i rušenju vrjednote. Ona bi tada bila zanijekana.*

Ljubomir Nenadović je prvi počeo tvrditi, *da je Ivan Mažuranić od Negoša - ukrao "Smrt Smail Age Čengića*". Ovu svoju "tvrdnju" osnivao je na dokazu, kojeg je vjerojatno sam izmislio, jer su *brojni stručnjaci, pa i neki ruski, utvrdili da je to obična niska potvora i kleveta*. Negdje u Italiji sastao se Nenadović s Njegošem, pa mu je ovaj u razgovoru navodno rekao: "Žao mi je, kad tako rado čitate moje stihove, što nemam ovde pesmu Čengića. Znam da bi vam se vrlo dopala. Dođe mi jedan, i kad sam mu pročitao zaciganči: daj mi, i ja mu dadoh, a prijepis mi nije ostao."(26) *Naravno, što bi drugo moglo biti, već da je Hrvat Mažuranić svoj slavni ep ukrao od Njegoša*. Ovo se toliko puta ponavljalo, usprkos nemogućnosti takve tvrdnje. Duhovito je negdje napisao *dr.J. Dujmušić*, da svaka teorija, koja Srbima godi,

139

za njih je utvrdena s 90 posto vjerojatnosti, jer tu oni imaju svoju posebnu logiku...

Sudbina nam do sada ne bijaše sklona...

LITERATURA

(1) AR. Buerov, Hrvatstvo starih pisaca Dalmatinske Hrvatske, "Stopama otaca", almanah franjevačke mladeži, Mostar, 1938/39, str 233.
(2) Dr. Jovan Skerlić, Predgovor prvom izdanju Istorije nove srpske književnosti, Beograd, 1912. Izvod iz velikog djela. U Ćorovićevom izdanju str. V.
(3) Dr. Jovan Skerlić, Pisci i knjige, II, str 140.
(4) Dr. Jovan Skerlić, Pisci i knjige, II., str 136.
(5) AR. Buerov, Hrvatstvo starih pisaca Dalmatinske Hrvatske, "Stopama otaca", almanah franjevačke mladeži, Mostar 1938/39., str 235.
(6) Pavle Popović, pregled srpske književnosti, citirano prema Blaž Jurišić, Pitanje hrvatske jezične posebnosti.
(7) Mato Hanžeković, Pismo s Lumbarde na Korčuli, 1923.
(8) Jovan Grčić,, Istorija srpske krtjiževnosti, Novi Sad, II. izd., 1906., cit. prema (7).
(9) Prof. dr. Franjo Fancev, Starija hrvatska književnost u današnjim srednjoškolskim udžbenicima, Hrvatska Revija. 1937.,11. Iz ove odlične laitike upotrebljeni su neki podatci.
(10) Đorde Mdelić, Istorija jugoslavenske književnosti, Beograd, 1932.
(11) Franjo Poljanec, Istoprija stare i srednje jugoslavenske književnosti, Beograd, 1932., preradeno drugo izdanje u Zagrebu, 1937.
(12) Momir Veljković-Miloš Savković, Jugoslavenska književnost, Beograd, 1932.
(13) Dr. Jovan Skerlić, sva djela.
(14) Štedimlija, Kulturno-politička razmatranja, Zagreb, 1939.,str 40-48.
(15) Bogdanović, Hrvatska čitanka, Zagreb, 1926:, str 248 i 259.
(16) Vjekoslav Klaić, Hrvati i Hrvatska, II. izd., Matica Hrvatska, 1930.
(17) Dr. David Bogdanović, Hrvatska Smotra, 1937., bt 11, i Hrvatska Smotra 1938. br.4.
(18) A R. Buerov, op. cit., str: 234.

140

(19) Dr. David Bogdanović, Jedno zaboravljeno izdanje "Zlatareva zlata", Hrvatska Smotra, 1937.,br. ll. (Svi su navodi uzeti prema ovom iscrpnom prikazu).
(20) Božidar Kovačević, Srpski udeo u bugarskoj kulturi, Srpski Književni Glasnik, 1940, broj I-IV., str: 265-268.
(21) op. cit., str. 368.
(22) op. cit., str. 374.
(23) Vekoslav Klaić, Crtice iz hrvatske prošlosti, Matica Hrvatska, 1928., str 79.
(24) Đorde Andelić, Istorija jugoslavenske književnosti, I. izdanje
(25) vidi pnro i treće poglavlje ovog.
(26) Ljubomir hlenadović, Pisma iz Italije, Srpska Književna Zadruga, Beograd, 7907., str. 56.

VII.
POVIJEST HRVATA

Naš narodni žrec i mistik *dr. Milan Šufflay* u jednom eseju upozoruje pokojnog vođu *Stjepana Radića*, da se borba za bolju budućnost naroda mora osnivati na čvrstim povijesnim temeljima. Naglasio je više puta koliku pokretnu snagu u narodnim redovima predstavljaju povijesne uspomene, žive energije prošlosti. U svojim brojnim dancima potcrtavao je Šufflay temeljnu misao, da se *narodni pokret ne može uspješno voditi s programom čiste budućnosti, s programom socialnog, naprednog, kulturnog, već se svi ti elementi moraju slijepiti s elementom povijesnih pobuda*, ako se hoće uspjeh narodne stvari. Izgrađivanje kontinuiteta povijesnog života sa suvremenim, pogotovo kada se taj kontinuitet upravo nameće, smatrao je dr. Milan Šufflay zajedno s mnogim drugim filozofima najvažnijom polugom političkog uspjeha. Radić mora - veli on - svoju seljačku, čovječansku republiku kombinirati s hrvatskim državnim pravom, *s idejom Tomislavovog kraljevstva na Drini, Dravi, Jadranu i Raši, ako neće da bude satrt hrvatski narod*, danas najdivnija domovina čitavoga planeta. To su njegove skoro doslovne riječi. Tko je mogao vizionarski gledati junake patnje i nadljudskog stradanja naše prošlosti kao Šufflay i vjerovati uza svu bijedu sadašnjice

142

u Obnovu poput njega, taj će osjetiti, da te riječi nisu nimalo prazne.

Divno je Matoš znao istaknuti sociološku nuždu vezanja konzervativnog s progresivnim, ideala prošlosti s idealom budućnosti, jer i jedna i druga krajnost vode katastrofi i neostvarenju. Ovu misao dokazuje život svakim danom, nju prihvaćaju svi zdravi duhovi kao spasonosni ključ društvenog zbivanja.

Taj zakon društvenog života dobro su osjećali naši narodrii protivnici, pa su svim snagama nastojali razoriti našu tradiciju, povijesne snage, činjenice naše prošlosti, krivo i lažno prikazivati našu povijest, da nam tako uništavanjem ovih, unište sve svijetle snage sadašnjosti, koje izviiv iz dodira s prošlošću, da nam razore suvremeni otpor: Čemu se može nadati narod koga je izmislila Austrija, narod koji je vječno robovao? Nijedna laž nije bila tako opasna, toliko grozna i ubitačna kao ova.

Mi Hrvati uistinu nismo trebali ništa u povijesti izmišljati, da ojačamo svoje narodno samopouzdanje. Kod nas nije bilo lažnih spomenika kao u Čeha, pa nije trebalo ni Massaryka, da ih opravdano, kao lažne, u ime istine i povijesti ruši. Naša povijesna slava jest čista povijesna istina. Pa ipak, mi Hrvati postadosmo narod "koji je izmislila Austrija".

Povijesna zbirka krivotvorevina, odnosno zbirka znanstvenih neistina, lažnih teorija i krivih tumačenja s područja hrvatske povijesti, toliko je nečuveno ogromna, da je nismo u mogućnosti obraditi. Zatim, potpuni pregled neistina u povijesti - zbog preopširnosti grade, radi beskrajnog niza pojedinosti i cjelina od najstarijih vremena pa sve do današnjeg dana, radi posebnih mogućnosti podmetanja unutar brojnih

143

povijesnih teorija i nagadanja - zahtijevao bi temeljitu stručnu spremu, koja piscu ovog ne dostaje potpuno.

U svim povijesnim dogadajima ovog kutića zemlje u kojem žive Hrvati, značenje i djelovanje Hrvata je uvijek prešućivano ili je prikazivano kao neznatno, kao izvršeno pod pritiskom i pomoću drugih, a hrvatske zasluge su redovito pripisivane drugim narodima. Svugdje se davala Hrvatima, imenu hrvatskom, državi hrvatskoj, što manja vrijednost, što manji opseg. *Mnogi događaji, koji nisu imali nikakve veze sa srpslnin životom, prikazivani su po povijesnim knjigama kao djelo Srba*.

Iz vrlo dugog niza povijesno-znanstvenih krivotvorevina neka kao sličica posluži ova mala neznatna pojedinost. Pisac obvezatnih školskih knjiga *Đorde Anđelić*, u jednoj od njih (1) piše: "Početkom desetog veka ninska biskupija prešla sasvim u ruke slovenskog sveštenstva. Latinski klir nije mogao ravnodušno gledati takav napredak *samostalne narodne* crkve i odmah započinje borbu protiv slovenske službe u crkvi."(1) Drugi pisac školskih knjiga piše za *Grgura Ninskog, da je pravoslami arhiepiskop*, pa raspravlja o istom pitanju ovako: "Rimski crkveni upravljači, koji su nazvani pape, težili su i radili svim silama, da se iz hrvatske države istisne *pravoslavna* vjera sa crkvenim bogoslužjem na slovenskom jeziku. Ovome Papinom zahtjevu jako se usprotivio ondašnji *pravoslavni arhiepiskop Grgur*. I sam narod u Hrvatskoj i svećenstvo protivili su se ovom zahtjevu i nisu htjeli pristati da napuste vjeru svojih praotaca.(!) Ali sva nastojanja njegova, nisu mogla pomoći da se i *kod Hrvata dalje održi pravoslavna vjera*... Od tada (od vlade Petra Krešimira N) u Hrvatskoj više nije bilo pravoslavnih slovenskih crkava ni pravoslavnih svećenika."(2) Beogradski tjednik "*Echo de Belgrade*“, list

144

sa znanstvenim težnjama za obavješćivanje inozemstva, tobože znanstveno tvrdi, da je *Grgur Ninski preteča osrvača starokatoličke crkve*. (3) I prikazi ostalih povijesnih prilika u ovim člancima potpuno su neistiniti. ,

slika
Hrvatski biskup Grgur Ninski proglašen je u školskim knjigama kraljevine Jugoslavije za pravoslavnog arhiepiskopa

Navodenjem bismo mogli nastaviti beskrajno. Nema dogadaja kod nas, koji ne bi imao svoje srpske tumače.

145

Čudna je pojava, da se ovaj sustav neistina nametao tolikom snagom, da su mu podlegli brojni hrvatski povjesničari.

Napuštajući cijelo ovo ogromno područje, mi ćemo samo istaknuti neospornu činjenicu, da su neke *stožerne točke hrvatske povijesti i kod hrvatskih povjesnika – izuzev rijetke časne iznimke - neobrađene i tako nepoznate, te su mnoga pitanja krivo protumačena i na našoj strani.* Sve se to dogodilo pod utjecajem srpskih znanstvenih djela, kojih se naši Ijudi nisu znali osloboditi zbog različitih predrasuda.

Pojava vlaških gomila u hrvatskim zemljama, činjenica znanstveno utvrđena s velikom jasnoćom, teško je probijala put u našoj novijoj literaturi. Ako bi se netko od naših ljudi usudio najnepristranije pozabaviti ovim važnim povijesnim pitanjem, bio bi i znanstveno i materijalno potpuno onemogućen. To se dogadalo i prije "Jugoslavije", za vrijeme razdoblja onog "jugoslavenskog" oduševljenja u Austro-Ugarskoj monarhiji. Vjerojatno je, da u ovome lea dio uzroka skrivanja prave istine.

Prva stožerna točka naše povijesti: naseljavanje hrvatskih zemalja u doba turske vlasti i potpomaganje istočne crkve u turskoj carevini, Srbi su ljubomorno prikrivali koprenom tame, iako su sve stvari u vezi s ovim pitanjem prilično raščišćene. Tek posljednjih nekoliko godina pojavilo se nekoliko djela, koja su unijela odlučnu otvorenost u ovo pitanje. Strahovite borbe katoličkih Hrvata s Turcima, neprijateljima kršćanstva, na jednoj strani i sudjelovanje islamskih Hrvata Bosne u pohodu islamske carevine protiv Europe na drugoj strani - uništile su velike dijelove hrvatskog pučanstva. *Stoljećima je živa kn·ava granica tekla upravo kroz*

146

središnju cjelinu hrvatslnh zemalja. U osvojenim zemljama Turci su dovodili na prazna hrvatska ognjišta još topla od vatre pripadnike raznih naroda s balkanske trupine, kojom su Turci potpuno zagospodarili. Taj miješani elemenat bio je Turcima vrlo odan u početku, te im služio kao kmetovi na osvojenoj i ispražnjenoj zemlji, za vrijeme mira, a kao pomoćne pljačkaške čete za vrijeme rata. *Česte pobune pokorene hrvatske raje svršavale su ponovnim odvođenjem Hrvata u ropstvo i redovito su krvavo ugušene pomoću ovih doseljenih mješanaca, koji međusobno nisu imali ništa zajedničkog osim grkoistočne vjere*. Odvedeni Hrvati su obično kolonizirani u tada prilično nenaseljenoj središnjoj Turskoj.

O ovom predmetu postoji golema literatura, koja se u bitnim crtama potpuno slaže. Brojni dokumenti suvremeni onom vremenu i na turskom i na mnogim europskim jezicima daju jasno vidjeti, kako je tekao kobni rasap Hrvata u vlastitoj domoviru. *Ante Starčević*, providencijalan u mnogočem, prvi je pokupio te prvorazredne podatke koristeći se svojim golemim znanjem jezika i povijesti. Sve je vijesti o ovom pitanju sabrao vrlo pažljivo, no vjerojatno zato, što je Starčević bio političar osobito žučljiv u stranačkoj borbi i savršeno nepopustljiv u načelima i ovaj njegov rad smatran je kao politički spis, izazvan političkom nuždom, a ne kao djelo znanstvene vrijednosti. Osobno sam uvjeren, da je Starčevićevo političko stajalište proizlazilo baš iz ovog stečenog povijesnog znanja, dok je kao bogoslov i filozof proučavao stare povijesne spise.

Pa i ako nastojimo razumjeti, zašto nisu Starčevićeve vijesti o naseljavanju hrvatskih zemalja prihvaćene onako kako zaslužuju, ne može se nikako shvatiti, zašto su kod nas *uporno odbacivani strogo znanstveni rezultati Vjekoslava*

147

Klaića. Onog našeg divnog Klaića, koji nije bio pravaš i koji se savršenom znanstvenom savjesnošću upuštao u pojedina povijesna pitanja.

Najsuvremenija istraživanja u cijelosti su potvrdila Starčevićeve podatke i pokazala, koliko je naš Stari bio savjestan u svom radu, i kako je Klaić prvorazredan povjesnik.

U jednom svom malom djelcu(4) daje Starčević sjajnu usporedbu rimskog i grčkog duha, sintezu "*rimštine i gerštine*", te kobni utjecaj ovih razlika na oblikovanje zapadnog i istočnog kršćanstva. Na ovoj osnovi on niže skupljene podatke iz mnogih domaćih i stranih, osobito francuskih, povijesnih djela, zatim iz zakona, naredaba Hrvatskog Sabora i dvora o gomili ljudstva različite krvi i imena, vjere većinom grčkoistočne. Ova neodredena gomila stalno se nomadski pomiče, seli po Balkanu, iza turskih provala i po Hrvatskoj i Ugarskoj. Turci je upotrebljavaju i naseljavaju... Najkasnije, kada već opada turska moć, oni prebjegavaju, pa *služe i kršćanskin vladarima protiv Turaka. Iznevjeravaju se i Turcima i kršćanima, plačkaju i jedne i druge, već prema tome, na čijoj je strani uspjeh u ratu.*

Starčević smatra. da se golemi turski uspjesi na Balkanu u prvim stoljećima državnog sjaja mogu tumačiti i time, da se ta nomadska skupina nije htjela boriti protiv Turaka, očekujući od njih poboljšanje svoga položaja, pa upozorava na činjenicu, da su Turci trebali mnogo vremena i mnogo vojske, da slome otpor razmjerno malih vojski, koje su branile Hercegovinu i dijelove Dalmacije, u kojima ne bijaše ovog pučanstva, već bijahu sami Hrvati. S Bosanskom Hrvatskom je izuzetak radi djelovanja bogumilstva.

148

U svim osvojenim hrvatslam zemljama Turci iz poznatih razloga naseljavaju pripadnike te neizjednačene *gomile s Balkana* tako, da se granica turskih osvajanja u hrvatskim zemljama točno poklapa s crtom do koje su dopirala grčkoistočna naselja: *Svi povrjesni spomenici najjasnije utvrđuju činjenicu, da prve dolaska Turaka nema nikakvog traga grčkoistočnoj vjeri u cjelokupnoj povijesnoj Hrvatskoj na Drini, Savi i Dunavu.*

Navodeći strane pisce Starčević opisuje *nisko socialno stanje, amoralnost, vjerski primitivizam i štrašno praznovjerje tih nomadskih gomila.*

Djelima *Ujekoslava Klaića* cijelo pitanje je potpuno razjašnjeno, no ovo rješenje desetljećima nije došlo do izražaja, osim u nedavnom djelu *dra Mladena Lorkovića*: *Narod i zemlja Hrvata*. Vrlo je zanimljivo, da na srpskoj strani postoji djelo već u drugom proširenom izdanju, koje, iako na drugoj osnovi, pravilno rješava ovo pitanje. Profesor beogradskog sveučilišta *dr. D. Popović, objavio je djelo, koje zaslužuje punu pozomost, već radi toga, što je jedinstveno po svojoj nepristranosti u srpskoj sredini*. (5)

***Druga krupna činjenica naše povijesti**, uporno prikrivana, jest prelaženje u mnoštvu hrvatskih katolika za turske vladavine na grčkoistočnu vjeru uslijed povlašćivanja grčkoistočne crkve u Turskoj i drugih razloga*. Oštar udarac šutnji o ovom pitanju u zadnjim godinama života "Jugoslavije" zadalo je odlično znanstveno djelo *dra Krunoslava Draganovića*, rađeno na osnovu prvorazrednih izvora vatikanskih arhiva.

Sjeverozapadna Bosna i istočna Hercegovina (trebinjska biskupija) pokazuju još u sedamnaestom stoljeću izrazitu

149

katoličku većinu pučanstva. Nesredene prilike katoličke crkve u turskoj carevini, propuštanje i onih vjerskih dužnosti svećenstva prema puku, koje je turska uprava dopuštala, pomanjkanje katoličkog svećenstva, stolovanje biskupa izvan svojih sjedišta, priličan nemar katoličkog klera prema Bosni, koja se nalazila u turskim rukama - sve su to bili čimbenici, koji su sudbonosno djelovali na naše katoličko pučanstvo. Ono se osjećalo osamljeno i nezaštićeno, pa da sačuva barem svoje kršćanstvo, u mnoštvu je prelazilo na grčkoistočnu vjeru. Ova je crkva bila u neusporedivo boljem položaju od katoličke. Raspolagala je većim brojem dušobrižnika, postavljala manje zahtjeve na vjernike, a što je najvažnije, uživala je velike slobode u turskoj carevini. Potpomaganje grčkoistočne crkve sa strane turskih vlasti ima svoje posebne razloge. Poglavar grčkoistočnjaka, carigradski patrijarh, vrlo je lojalan, često puta upravo servilan podanik turskog sultana, stoluje u samom glavnom gradu Turske, u Carigradu, (Fanar), te ima pravni položaj i državni utjecaj velikog vezira. Glavar turskih katolika je rimski papa, začetnik križarskih ratova protiv Turaka, najogorčeniji protivnik sultana. On usmjeruje sve svoje diplomatsko djelovanje k jednom cilju: *istjerati Turke iz Europe*.

Razumljivo je onda, da državna vlast Turske pomaže grčkoistočno svećenstvo, daje mu povlastice i vojničku silu u provedbi crkvenih odluka. Sam srpski povjesnik *Ilarion Ruvarac* žigoše oštrim riječima postupak nekih grčkoistočnih vladika, koji na temelju sultanovih fermana, pobiru crkvene daće i od katoličkog pučanstva u Bosni, te pri tome počinjaju velika nasilja nad katolicima uz pomoć turske vlasti.

Katolicima nije preostajalo ništa drugo, već da prihvate grčkoistočne crkve i popove, kad svojih nisu imali... Tako

150

su velike množine katoličkog pučanstva u sjeverozapadnoj Bosni i istočnoj Hercegovini prešle na ortodoksiju i time su izgubljene za hrvatstvo.

Sumnjam da je ijedno starije povijesno pitanje tako pažljivo istraženo kao ovo, pa ipak... tek nedavno se pojavio Katićev *Pregled povijesti Hrvata*, koji je usvojio ove rezultate.

Dok se u svim razredima osnovnih i srednjih škola bivše "Jugoslavije" u pojedinosti učilo o seobi Srba pod *Arsenijem Crnojejićem* na sjever, strahoviti rasap Hrvata od XV - XIII. stoljeća nije nigdje dolazio do izražaja. Seobe katoličkih Hrvata na sjever, zapad i jug (u Italiju) pred turskim osvajanjem, gotovo su ispraznile neke dijelove naših zemalja. Zatečene starosjedioce znali su osvajači, često u velikom mnoštvu odvući, i naseliti po Turskoj. Uslijed austrijske okupacije Bosanske Hrvatske mnogo naših muslimana napustilo je zemlju svojih pradjedova, da se zauvijek izgubi na Istoku u turskom moru, kao nekada njihova katolička braća, gonjeni kobnom sudbinom.

Ove seobe - ***treća stožerna točka naše povijesti*** - katoličkih i islamskih Hrvata, na sve četiri strane svijeta kobne po naš narodni opstanak, uopće nisu zapažene i dovoljno obrađene u našim povijesnim knjigama.

U ova tri pravca gubile su se značajke hrvatstva naše vlastite zemlje, no Hrvati ipak i pokraj najgroznijeg krvarenja kroz stoljeća, ostadoše vrlo snažna većina i u najizloženijim dijelovima svoje lijepe i patničke domovine. Trebalo je zato u ista ova tri pravca uništavati svijest da su Hrvati starosjedioci, izjednačiti ih tobožnjim zajedničkim podrijetlom i dolaskom, koje se uporno nametalo usprkos istini, s doseljenicima, pa zbog toga nije smio prodrijeti ni

151

tračak istine... Bez povijesne svijesti o svome biću, lakše i bezbolnije bi bilo izvršeno nasilje nad Hrvatima i hrvatskim zemljama.

Da krvava ironija bude još veća, pročitajmo još par redaka. Srpski sveučilišni profesor *dr. Aleksa Ivić* u svom djelu (6) piše među ostalim i ovo: "Srbe u Ugarskoj nazivaju istorijski spomenici sve do sredine osamnaestog stoljeća Rascijanima (Rasciani, Ratzen, raczok, po Rasu kod današnjeg Novog Pazara...). U izvještajima katoličkih misionara tokom šesnaestog i sedamnaestog veka nazivaju se Srbi ponajčešće *šizmaticima*. Najobičniji naziv za srpske doseljenike u Hrvatsku i Slavoniju bio je *Vlasi* (Valachi, Walachen), zatim *Uskoci* (Uskoken), *pribezi* (Pribeggen, Profugae), *prebjegli Turci*. U Dalmaciji srpske doseljenike zovu *Morlacima* (Morlaken, Murlaken). *Svim tim imenima nazivali su i Srbi sami sebe*". Tako piše srpski sveučilišni profesor i navodi brojne primjere, gdje se sami grčkoistočni doseljenici nazivaju Vlasima, a napose kaže, gdje se predstavnici grčkoistočne crkvene vlasti u službenim spisima potpisuju "*epiecopus Valacorum in Croatia* " ili "biskup vlaški", itd.

Ova je nepristranost zbilja rijetka, no isti pisac u istom djelu samo nekoliko stranica dalje (7) prigovara našim piscima zato, što se služe izvorima i nazivaju točno prema njima: Vlahe Vlasima, prebjege prebjezima, te zamjera, što ih ne nazivaju Srbima!!! Evo tih redaka, točno prepisanih: "Hrvatski naučenjaci su, svakojako nesvesno, jer su to po izbor čestiti i rodoljubivi sinovi svoga naroda, poslužili mnogo austrijskoj politici, kad su uveli običaj, da u svojim delima Srbe prikazuju tvorevinom propagande i da, pišući o prošlim stolećima, u celoj Hrvatskoj i Slavoniji ne nalaze ni jednog Srbina, nego mesto Srba nalaze samo Vlahe... Hrvati imaju

152

na hiljade knjiga i studija o prošlosti Hrvatske i Slavonije i u svim tim delima govori se o prošlosti Hrvata i Vlaha. Ta dva naroda stanuju u tim zemljama, a Srbi prema tim knjigama hrvatskim, ne postoje i nisu nikad ni postojali u Hrvatskoj i Slavoniji. Hrvati se ponose svojim Vjekoslavom Klaićem. Zbilja je monumentalno znanje i vrednoća u toga čoveka. Ali kako strašno pada vrednost i ozbiljnost njegovom naučnom radu, kada prelistate njegovu *Poviest Hrvata* pa nalazite posvuda Vlahe u Hrvatskoj i Slavoniji, a o Srbima nigde ni spomena nema. Ili zar to nije sasvim isto kao kad bi neko napisao istoriju Slavonije pa nalazio u prošlosti njenoj samo Srbe i Šokce, a hrvatsku ime jednostavno ignorisao?" Tko ima malo razbora, taj će moći izbrojati sve nemogućnosti u ovih nekoliko redaka.

Pojava susreta islama s hrvatskim narodom jest ***četvrti važan čimbenik***, potpuno krivo prikazivan u našim povijesnim knjigama. Odlučno i jasno je taj prigovor obrazložio *dr. Mladen Lorković*: "Nepravo čini... naša povijesna nauka, što i danas, još gotovo dvjesto i pedeset godina po svršetku islamsko-kršćanskih borbi, pojavu islamske bosansko-hrvatske političke jedinice, gleda gotovo pod istim vidokrugom kojim ga gledahu Hrvati iz "ostatka ostataka" kršćanske Hrvatske u punome jeku stoljetne borbe krsta i polumjeseca. Mi držimo da bi skrajnje vrijeme bilo, da se povijest islamskih Hrvata konačno stane istraživati i prikazivati kao dio povijesti hrvatskog naroda, te da se uvidi da je pod islamom jedna grana Hrvata, iako pod regionalnim imenom bosanskim, ispisala značajne listove hrvatske prošlosti. Tko da previdi, koliko odličniji bijaše upliv islamskih Hrvata u Carigradu, od upliva kršćanskih Htvata u Beču i Rimu.« (Narod i zemlja Hrvata, str. 46).

153

LITERATURA

(1) Đorde Andelić, lstorija jugoslovenske književnosti, I. izd., Beograd, odobrena i preporučena za škole, str. 13.
(2) Jovan Jovanović, Čitanka za I. i II. razred više narodne škole, odobrena 20. ožujka 1932., navedena prema Hrvatskom Glasu, 22. III. 1941.
(3) Obzor, 24. veljače 1941.
(4) Dr. Ante Starčević, Pasmina slavoserbska po Hervatskoj, Zagreb, 1876.
(5) Dr. J. Popović, O cincarima - prilozi pitanju postanka našeg gradanskog društva. Drugo dopunjeno izdanje sa 30 slika i jednom kartom. Str XII+520..Beograd, 1937.,Vlastita naklada. l. izd., g. 1927, ocijenio je Šufflay u "Obzoru" (11. prosinca).
(6) Dr. Aleksa Ivić, O srpskom i hrvatskom imenu, Beograd, 1922.,str. 7.
(7) op. cit., str 18-19.

154

VIII.
HRVATSKA HIMNA

Himna se općenito smatra svetinjom, u koju se ne smije dirati. Mi se Hrvati s potpunim pravom ponosimo svojom narodnom himnom, starom već preko stotinu godina, a jedinstvenom po svojoj ljepoti. Većina narodnih himni slavi vladara, vladalačku kuću, ima ih i u obliku molitve za zdravlje i uspjeh vladara. No naša himna je - himna hrvatskom kraju i hrvatskom čovjeku, našoj zemlji i našim ljudima, hrvatskoj domovini i hrvatskom narodu. Ona pjeva o ljepotama naših krajeva, različitih i suprotnih. Blagosivlje rad, stvaranje plodova, radanje života, dojenje dječice, zadružnu zajednicu, svetinju doma. Ona govori o vedrini očiju i duša, o blagosti i dobroti, o bistrini glava i snazi mišica. Hrvatska himna spominje vojničke vrline Hrvata, poziva braću u borbu za oslobodenje tužne Bosne, divne hrvatske zemlje preko Une, u kojoj odjekuje turobni jauk naših.

Sve pojave našeg narodnog života obuhvaća naša himna. O njoj se toliko pisalo, nju se da još uvijek interpretirati novim shvaćanjem. Vječno će biti suvremena, jer je uhvatila i zadržala u sebi komadić trajne i neprolazne ljepote. Dok god bude nas Hrvata, ona će biti tumač našeg bića, naše posebnosti i kad nas ona ne bi jedanput mogla tumačiti

155

i predstavljati, kad bi se naš život udaljio od onog života koji ključa i bije u "Ljepoj našoj...", mi kao posebnost ne bismo više postojali, jer bismo izgubili ono najbitnije, ono izrazito hrvatsko.

Upravo u onom retku Mihanovićeva teksta, uvijek najpažljivije čuvanog, u kojem se spominje ime hrvatsko, dogodilo se opet - falsifikat. Ni naša himna, svakome svetinja, nije ostala pošteđena i netaknuta. Da ni ne govorimo o smiješnim pokušajima sjedinjavanja u "jugoslavensku" himnu, koja je bila prazna tvorevina, kao i sve ostalo...

U školskim čitankama za najmlađe gimnazijalce, koje su uvedene i u gotovo sve hrvatske škole, hrvatska je himna tiskana u ovoj "redakciji":

"Da svoj narod Sloven ljubi" (1)

Ovakovih je slučajeva bilo više, no mi navodimo samo jedan.

Druga divna pjesma, značajna po svojoj starini i svijesti pisca Dubrovčanina, pala je također žrtvom. Velika je šteta, da mi tako malo poznamo Menčetićev spjev "*Trublja slovinska*", tiskan godine 1665. i posvećen suvremeniku BanuMučeniku *Petru Zrinskom*. Ovaj spjev je sjajan dokaz povijesne činjenice o nedjeljivoj povezanosti Dubrovnika-hrvatske Atene s ostalom Hrvatskom. Dubrovački pjesnik odlično razumije suvremenu borbu Petra Zrinskog i pjeva potpuno u duhu ideje hrvatske državnosti, želeći Zrinskom da postane suveren oslobođene i ujedinjene hrvatske države. U istoj pjesmi ima još nekoliko važnih naglašenih činjenica. Neobično je značajno, da - u ono doba suvremeno turskim osvajanjima - naš dubrovački pjesnik ima visoko razvijenu svijest o zaslugama Hrvata kao europske predstraže za Europu, osobito Italiju,

156

i to baš u času, kada se ona preporada. Odnosno mjesto u izvoru glasi (2):

Od ropstva bi davno u valih
potonula ltalia
od hrvatskleh da se žalih
mora otmansko ne razbija.

Međutim, u nekoj knjizi jednog oduševljenog "jugoslovena", nalazimo iste stihove s naznakom da su iz Menčetićeva spjeva, ali ovako:

o slovinskih da se žalih
mora otmansko ne razbija. (3)

Mi smo trebali biti brisani, kad već u stoljetriim borbama nismo iskorijenjeni, no još nas ima... *Naša razarana, nerazorena i nerazoriva ognjišta ostaju. Vatra se na njima ne trne...*

LITERATURA

(1) Georgijević-Leskovac-Magarašević, "Srpskohrvatska čitanka za l. razred srednjih škola", Beograd, 1938., izd. Kreditna i pripomoćna zadruga Jugoslovenskog profesorskog društva. Odobrena na preporuku Glavnog Prosvetnog Saveta.
(2) Dr. Vodnik, Pregled hrvatsko-srpske književnosti u ogledima f, Zagreb, 1923., str 18l .
(3) Don Niko Luković, kanonik i prčanjski župnik, "Zvijezde mora", Kotor, 1931., . str88.

IX.
VJERA HRVATSKOG NARODA

Vjera koju ispovijedaju Hrvati, kao duhovno uporište u borbama protiv nasilja, bila je također predmetom napadaja, kleveta, rušenja i obaranja. Naša djeca, katolička i muslimanska, bijahu prisiljena ići u srpske škole. Svojih nismo mogli imati osim nešto vjerskih, a i te su državne vlasti jako skučivale i ometale u njihovu radu.

Visoki je predstavnik crkvene vlasti biskup *dr. Josip Srebnić* više puta podizao glas protiv znanstvenih metoda školskih knjiga, te je napisao cijelu raspravu (1), u kojoj je prikazao neistine i krivotvorevine s vjerskog područja i ozbiljnim znanstvenim aparatom oborio lažne i neukusne tvrdnje pisaca "jugoslavenskih" školskih knjiga.

"Činjenice koliko o vjerskom životu, toliko o historiji katoličke crkve se iskrivljuju ili se o njima govori na način, koji odbija i stvara predrasude, antipatije, mržnju. Tko prouči veći niz raznih udžbenika, u kojima pisci posredno ili neposredno govore o pojavama Katolicizma, dolazi nehotice do uvjerenja, da se radi kao po jednom sistemu, te bi se duša učenikova što više udaljila i otuđila od Boga. Razne pojave u historiji katoličke crkve crtaju se neobjektivno."

158

Sva sila školskih knjiga propovijeda materijalističko naziranje na život, relativitet svih vrjednota, i to na tako odreden i završan način, kao da se radi o najčvršćim znanstvenim činjenicama, a ne o pretpostavkama dvojbene vrijednosti. (2,3) Vjerske istine - navodi dr. Srebniić - prikazuju se iskrivljeno, pa se onda karikirane napadaju. Povijesne pojave papinstva, reformacije, protureformacije obraduju se potpuno neistinito: U tom su se pravcu istakli brojni pisci. (4,5,6,7)

Sin rahmetli *Reis-Ul-Uleme Džemaludin ef. Čauševića*, prikazao je u jednom predavanju neke školske knjige, osobito pučkoškolske, za koje on veli: "U većini tih knjiga ima vrlo mnogo štiva sa srpsko-pravoslavnim sadržajem, a koje često puta veoma brutalno vrijeđaju najelementarnije islamske vjerske osjećaje. U tom smislu treba osobito istaknuti knjigu dra *Radoslava* i *Tomaša Markovića* iz Beograda, koju je Glavni Prosvetni Savet u Beogradu propisao za četvrti razred pučkih škola, sve do godine 1944." (8) U spomenutoj knjizi ima i članak sa slikom "*Kajanje poturice*" s očitom namjerom promičbe prelaženja s Islama na grčkoistočnu vjeru.

Odlični predstavnici islamske vjeroispovijesti održali su par puta u Sarajevu propovijedi u džamijama, u kojima su se osvrnuli na ove napadaje na Islam. (I gore spomenutoj knjizi braće Markovića ima danak, u kojem se tvrdi, da *samo grčkoistočnjaci spadaju u srpski narod. Time je na koncu dato priznanje, da naši muslimani nisu Srbi, iako se to stalno već preko stotrnu godina tvrdilo.*

Nisu samo hrvatska djeca u školama obasipana ovakovim napadajem protiv svoje vlastite vjere, već se i u ostaloj srpskoj znanstvenoj literaturi od strane prvih znanstvenih radnika pružala neistinita mišljenja o vjeri kojoj pripadaju Hrvati.

159

Jovan je Dučić, u svom književnom djelcu (9) otisnutom na čelu najuglednijeg srpskog časopisa, SKG, napisao toliko teških neistina o Islamu, da njegovo pisanje upravo zaprepašćuje. Tom je prilikom Jovan Dučić pokazao strahovito neznanje temeljnih stvari iz povijesti ljudske kulture. Pišući o Egiptu, Dučić je dao vrlo poraznu sliku današnjeg Egipta; zbog koje on ne okrivljuje ni englesku kolonijalnu vlast; niti traži uzroke u tragičnoj povijesti bogatog, ali izrabljivanog Egipta, već - okrivljuje Islam! "Arapski nauk je ovde izvršio najstrašnije nasilje; najpotpuniji nazadak, najcrnije ropstvo, najnižu kulturu, najgori javni moral" - veli Jovan Dučić za etički i monoteistički Islam, koji je nekad bio posrednik izmedu klasične i novovjeke europske kulture. Arapska kultura je baš izvršila ovo posredovanje, sačuvavši u svojim prijevodima klasične spise, stvorivši svoj posebni bogati umjetnički izražaj. flbacujući nedopuštenu šalu među ozbiljne aforizme: "...ljudi su najmudriji u Francuskoj, najradeniji u Nemačkoj i ...*najhrabriji u Srbiji*" (!) nastavlja Dučić: "Islam je ove sve poravnio sa zemljom, kao i drugde gde je došao... Arapski nauk je i ovde sve sravnio sa zemljom... Samo, posle jednog jedinog stoleća nakon invazije! Pod udarcem iste ruke koja je ugasila u Vizantiji *ex Driente lux i na Balkan donela svoj instinkt rušilački među Srbe - koji su po darovitosti trebali smeniti onde antičke Grk*e - i u Egiptu je oboreno pagansko društvo...", koje Dučić obožava. Pri svemu ovom Dučić zaboravlja, da pogarisko društvo, ljepota i mudrost klasičnog vijeka, cijeli aritikni svijet - bijaše svijet, ljepota i mudrost malog broja ljudi na vrhovima... I Katolicizam i lslam kao vjere jednakosti i bratstva, svaka na svojoj strani svijeta i svaka na svoj način, oslobactali su zarobljeno društvo... Dučić ne zna ni toliko, da je razvoj egipatske umjetnosti zamro davno, davno... prije Islama, davno i prije kršćanstva,

160

isto kao što je svijet antike propadao sam od sebe... Dučić preskakuje čitava tisućljeća i onda hoće pisati o pitanjima kulture.

Naravno je, da Dučić neće da zna, ili uistinu ne zna, da se pojam *bizantinizma* potpuno razvio i dovršio svoj razvoj daleko prije dolaska Turaka na Balkan, te da su rušilački nagoni postojali na Balkanu i prije Turaka. Nikada se nije smatralo, da *ex Oriente lux* dolazi iz Bizanta.

Opet moramo istaknuti lucidnost Oca Domovine, dra Antu Starčevića, koji je na temelju povijesnih podataka kod nas prvi oborio laž o divljaštvu i nasilju Turske, kako se to u našim povijesnim uspomenama pogrješno sačuvalo. Tu je naš Stari opet pokazao svoju izvanrednu intelektualnu snagu, jer su tek rezultati suvremene znanosti u cijelosti potvrdili njegovo mišljenje.

Evelepi u svom djelu "*Les etats Balkaniques*" piše: "Turci su došli u pravi čas da oslobode balkanske narode od anarhije, koja ih je uništavala. Ta okupacija bila je najmanje barbarska od svih zaposjednuća, koja su se u srednjem vijeku izvršila na Balkanu. Ona je donijela red, jednu rudimentarnu pravdu, rijetku vjersku snošljivost za to doba i izvjestan duh socijalne demokracije".(10) Turci su - razraduje dalje Filip Lukas - pustili upokorenim narodima nesmetani vjerski život u početku. Politika asimilacije bila im je potpuno nepoznata, osvojenim narodima nisu nametali svoj jezik i narodnost. Turci su jedino gospodarski i materijalno izrabljivali osvojene zemlje.

Takovo je bilo stanje u prvim stoljećima sjaja i uspona turske carevine. Naše pogrješno mišljenje izvire iz onih uspomena na Turke, koje je naša povijest zabilježila, u doba

161

potpunog sloma državne moći Turske, kada je njom zavladalo bezvlacte i dovelo je do svršetka. *Sva ona razbojstva, nabijanj na kolac i često puta fantastične priče o turskim nasiljima, ukoliko su istinita - izvršili su ti balkanski doseljenici. Oni su preuzeli dužnost čuvara granica, pa su i u doba mira na svoju ruku upadali u preostali kršćanski dio hrvatskih zemalja, te u malim četničkin pohodima zarobljavali ljude, krali djecu, odvodili žene*. Čitav niz saborskih zaključaka Hrvatskog državnog Sabora, veli dr Mladen Lorković, donesen je protiv ovih *Martoloza*, kako ih Sabor naziva, zbog strahovitih zločina počinjenih Hrvatima, pa je među ostalim, odredena kazna, zastrašna i uzvratna, *da se svaki uhvaćeni Martoloz, dade nabiti na kolac, da se tako zastraše drugi*. Protiv muslimana, nastavlja dr Lorković, Hrvatski Sabor nikada nije donio takovu odluku. Oni su smatrani viteškim protivnicima na bojnom polju, pa se s njima u zarobljeništvu časno postupalo. Sve su to stvarni podatci iz spisa naših starih Sabora.

Antikna Grčka, iako po današnjim našim shvaćanjima zemijopisno leži na Balkanu, uistinu je bila sredozemna zemlja bez i jedne balkanske značajke. "Grčka, *u sve doba* svoga klasičnog razvoja bila je zatvorena Balkanu, i prema njemu stajala u "*splendid isolation*"." (Lukas).

Pojam *balkanštine* i *bizantinizma* nastao je mnogo kasnije. S istoka su bizantski vladari prihvatili dvorski običaj obožavanja vladara, prinošenja tamjana, padanje ničice pred njim i svu životnu filozofiju neograničene moći vladareve, Božjeg zastupnika, boga na zemlji. Primili su i društvena shvaćanja i još mnogo toga. To je bila ona osnova na kojoj se kasnije razvio socijalno-filozofski sustav bizantinizma.

162

"*Ništa na Balkanu mje trajno, osim zemlje i pmmjena, ništa postojano osim mijena*. Tu se u povijesnoj perspektivi izmjenjuju gledanja sloboda i robovanje, uzvišeno i podlo, pobjede i porazi, zanosno i sramotno, i to često s nevjerojatnom brzinom. To je zemlja pustolova i junaka, ali i zemlja izdajica, puzavaca i najnižih robova, a što je najznačajnije, često se u istoj osobi susreću rob i tiranin, . prema tome kakove su prilike."(Lukas) "*...jučerašnji robovi možda već sutra masakriraju na najzvjerskiji način do jučer svoje bogove na zemlji*".

Kada se sve ovo, makar kako riepotpuno, ima na umu, onda se tek vidi koliko smiješan izlazi Dučić, a još smješnija njegova tvrdnja, da su Srbi trebali zamijeniti antikne Grke... I car Dušan je sanjao, da zamijeni bizantske vladare, pa je za kratko vrijeme njegov dvor bio sasvim greciziran...

"Svi gradovi muslimanskog istoka, od marokanskog Feza do indijskog Delhia, ulaze u ovakav izvanredan i zaprepašćujući okvir". Dok je ovo pisao, vjerojatno je Dučić Jovan zatvorio svoje diplomatske oči nad kolonijalnim sustavom izrabljivanja, koji bjesni od marokanskog Feza pa sve do indijskog Delhia i nad čežnjom oslobodenja islamskih milijuna na tom golemom prostoru.

Uistinu, maleno je naše znanje o ovim pitanjima islamologije, koja se zbog zahtjeva istine moraju razlikovati od sklopa pojmova obuhvaćenih bizantinizmom.

Napadaji na vrjednote, koje je Katolicizam dao, mnogo su češći, no sve je to manje više dobro poznato. Osobito vole podgrijavati staru, već otrcanu tvrdnju: "*Austrija i katolička crkva napraviše Hivate.* Među njima (Hrvatima) nije hrvatska državnost, hrvatska autonomija, iako dolazi dockan i u nevre-

163

me, istočni čovek bi našao razumevanja i za to, kada bi bilo samo to. Međutim tu je pritajen kao neprijatelj, hrvatska najviše, a samim tim i srpski, usisani otrov iz prošlosti, austrijski toksin". Nešto dalje isti pisac veli za katoličku crkvu, da je "počela da pomaže, izvanredno istančanim metodama svog starog vekovnog iskustva, hrvatski separatizam". Pisca ove knjige, čuvene po ostalim poslasticama, *Vladimira-Velmara Jankovića*, nagradila je Kraljevska srpska akademija nauka, i time je ova knjiga dobila najviše srpsko znanstveno priznanje. Iz čitave knjige izbija neumjerena mržnja na Katolicizam.

U nekom svom eseju (11) Skerlić piše, da Hrvate i Srbe razdvajaju samo dvije crkve: "Jedino što se može ozbiljno uzeti, to su uticaji dveju crkava: pravoslavne, istočne, neorganizovane, slabe i neuticajne, koja nije uspela da slomije narodne osobine, i zapadne crkve, katoličke, moćne, organizovane, koja je uvek težila nivelisanju i duhovnoj i fizičkoj prevlasti, lomila sve pojedinačke i nacionalne individualnosti za koje je naišla u svome zavojevačkom nastupanju kroz istoriju. Sudbina hrvatskih narodnih umotvorina(!) biće jedina posledica toga zapadnog uticaja, koji je *katolička crkva vršila, i o čijem je blagodetnom uticaju slobodno i posumnjati*".

LITERATURA

(1) Dr. Josip Srebrnić, Kuda to vodi..., kritički pogledi u naše školske udibenike, Zagreb, 1936.
(2) Dr. J. Erdeljanović, Osnove etnologije, odobreno po Minis. 1932.
(3) Radmilo Vunć, Osnovi pedagogike, Beograd, 1934.
(4) D. Vulović, Opšta istorija staroga veka za više razrede, Bgd., 1930.
(5) L. M. Suhotin, (storija starog veka, Beograd, V izd.
(6) Lazarević, Istorija Jugoslovena, Beograd, 1934.
(7) Dc Vasilj Popović, razne njegove "povijesne" knjige.
(8) Halid Čaušević, nav prema Hrvatskom Dnevniku", 16. X. 1940.
(9) Jovan Dučić, Pismo iz Egipta, Srpski Književni Glasnik, 1.1.1940., br.I, str. l..
(10) Filip Lukas, Balkan, Hrvatska Revija, 1931.,str 2, 119.
(11) Dr. Jovan Skerlić, Pisci i knjige, I, str 137-138.

X.
DRŽAVA HRVATSKA

Državna posebnost Hrvatske od najstarijih vremena do godine 1918. neporječiva je stvarnost. Razumljivo je, da uslijed neobično teškog krvarenja Hrvata od XV -XVIII. stoljeća hrvatska država sve više sužava svoje područje, a smanjivanje područja povlači za sobom oslabljivanje vlasti i gubitak nekih značajki državne samostalnosti. *No uza sve to neprekinuta nit hrvatske državnosti provlači se kroz sve patnje i neprilike do današnjeg doba*.

U ova dva desetljeća utrnula je ona bila potpuno. Uklonjena je ustanova Bana Hrvatske i Hrvatskog Sabora i tako je *politički prekinuta, preko trinaest stoljeća stara držana posebnost Jadranske Hrvatske*. Međutim još teže djelo nego što je ovo političko uništavanje, predstavlja znanstveno brisanje svakog traga i spomena na hrvatsku državnu samostalnost kroz vjekove. U najboljem slučaju priznavane su značajke samostalnog državnog života samo onom razdoblju našeg života u doba hrvatskih kraljeva narodne. krvi. No često se puta nije priznavalo ni to, već su isticane neistinite i nestvarne
ovisnosti.

Svaki narod ima najsigurnije jamstvo za održavanje svoga opstanka u vlastitoj državi. Hrvatima se to nije dopuštalo.

165

Njima je uništavana i sama pomisao na mogućnost svoje države. Trebalo im je dokazati i uvjeriti ih, kako je misao i že ja za hrvatskom državom nemoguća i neostvariva ludost. Zato su marjivo brisani svi izražaji naše državnosti u svim prilikama. U okviru povijesnih neistina uperenih protiv Hrvata, osobito se naglašavalo, kako tobože Hrvati, nemajući ni drugih osobina, koje imaju posebne narodne zajednice, nemaju, niti su ikada imali, svoje države. To je sasvim i razumljivo. Kada se uporno pisalo, da su Hrvati u najpovoljnijem slučaju pleme, koje govori srpskim jezikom, privjesak srpskog naroda, koji nema budućnosti bez čvrste zajednice sa Srpstvom, kad već nisu mogli pisati da su Hrvati katolički Srbi, onda se, sasvim prirodno, nikako *nije moglo dopustiti, da igdje dode do izražaja istrina o trinaeststoljetnoj posebnosti Hrvatske*. Gdjegod bi se naišlo na kakav izražaj u ovom pravcu, redovito bi se mijenjao. *Srpski pisci nikada nisu mogli pregorjeti i nazvati Hrvatsh Sabor njegovim pravim imenom - hrvatskim, kojim ga naziuaju i svi strani spomenici, već su tražili izraze, koji prikrivaju hrvatsku državnost*.

Godine 1867. pišu Srbi: "Radujemo se dakle, što su naša hrvatsko-srpska braća u *trojednoj kraljevini* proglašena na *zagrebačkom* saboru kao narod jedan".(1) Drugi opet naziva Hrvatski Sabor iz 1848. »*Zemaljski sabor u Zagrebu 1848. god*.« (3)

Izrugivanje i obaranje važnosti hrvatskog državnog
prava predstavlja zasebno poglavlje. Ono je česta i redovita pojava u svim srpskim knjigama. Osim toga, osobito se isticalo, da su Hrvati nesposobni i nemoćni da stvore i izgraduju svoju državu. Pisalo se uporno, *da je broj Hrvata tako malen i da su hrvatske zem je prostorno neznatne, gospodarski potpuno pasivne, pa da je sve to nedovoljno*,

166

da posluži kao temej zidanju posebne države. Spominjemo ponovno, da ne mislimo na ono nijekanje izazvano političkom borbom, već na znanstveno nijekanje u srpskim znanstvenim djelima. Dok su se postavljale smiješne i nerazumne tvrdnje o srpskom junaštvu, *potpuno su zanijekane vojničke vrline Hrvata, toliko očite u svim sto jećima.*

Prikaz i ovog područja mogao bi imati mnogo više pojedinosti i biti opširniji, no, mislimo, da će biti dovoljno, ako prikažemo još nešto: *srpski "prijevod" hruatsko-ugarske nagodbe iz 1868*. Prevodilac nagodbe, *ing. M. Matić*, tiska 1937. godine svoj "*Prijedlog zakona o jugoslovenskom narodu*": Prvi član zakona, kojega on predlaže, glasi:

l. "Jugosloveni su po narodnom imenu Bošnjaci, Bunjevci, Srbi, Hrvati i Šokci, po govoru i narječju su kajkaci, štokavci i čakavci, po rasi, alpini, dinarci, moravovardarci, panonci te uslijed naturaliziranja gernanoslavi i romanoslavi, a po vjeri srpsko pravoslavci, grko-katolici, rimokatolici i muslimani".

2. "Jugosloveni zovu svoj jezik u odnosu prema inozemstvu i neslovenima jugoslavenskim, a među sobom srpskim, bošnjačkim, bunjevačkim, hrvatskim, šokačkim i slovenačkim".

3. Čakavci su Hrvati, kajkavci su Slovenci, ali ih ima i Hrvata, a štokavci su Srbi, Bunjevci, Bošnjaci i Šokci, a ima i Hrvata".

Ovih par redaka neka posluži samo za prikaz kako se pisalo još 1937. godine, što više, na kakove se zakone pomišljalo još i tada. Isti ovaj pisac, koji je predložio ovakav zakonski nacrt, iste se godine dao na posao, da prevede *hrvatsko-ugarsku nagodbu*. Matić neće da zna za činjenicu,

167

da je tekst nagodbe, kao *državnopravni ugovor izmedu dvije zasebne državne jedinice*, prihvaćen na Hrvatskom Saboru u hrvatskom izvorniku, pa nije trebao uopće prevoditi, već samo pretiskati iz vrlo brojnih hrvatskih vrela, koja donose u cijelosti tekst nagodbe i protumačiti neke hrvatske i starije izraze, koji Srbima ne bi bili razumljivi... Matić je morao sve to znati, no on namjerno prevodi tekst nagodbe s mađarskog jezika, *da time zamječe držnopravni položaj Hrvatske* i pokaže, kako se temeljni hrvatski zakon objavljuje mađarskim jezikom. Međutim, čitav taj "prijevod" nastoji zatajiti državnu posebnost Hrvatske, pa je nagodba prevedena sasvim krivo. Evo nekoliko primjera:

Hrvatski izvornik:

Iz uvoda: "*Pošto su* **kraljevine Hrvatska i Slavonija** *tečajem sto jeća koli pravno toli faktično spadale na kruni sv. Stjepana i pošto je u pragmatičnoj sankciji također izrečeno, da su i* **zemlje krune Ugarske** *međusobno nerazdružive: to su na ovih temejih s jedne strane* **kraljevina Ugarska sjedinjena sa Erdeljem**, *a s druge strane* **kraljevine Hrvatska i Slavonija** *za poravnanje nastavših među sobom državno pravnih pitanja sklopile sljedeću nagodbu..."*

»Na čelu **autonomne vlade kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije stoji ban, koji je odgovoran saboru istih kraljevinah«**:

"... za svoju samoupravu..."

"... u području autonomne vlade kraljevinah..."

"kraljevine D., H. i S. ... pako na njihouo zahtrjevanje osiguravaju se..."

"kraljevina Ugarska priznaje zemljišnu cjelokupnost kraljevinah..."

168

Matićev srpski "prijevod":

"*Kako Hrvatska i Slavonija od vekova kako pravno tako i faktično pripadaju kruni sv Stevana, pa je i u pragmatičnoj sankiciji izrečeno, da su i* ***zemlje madžarske krune*** *nedeljive jedna od druge: na ovim osnovama sklopile su s jedne strane Madžarska, a s druge strane Hrvatska i Slavonija... itd "*

"*Na čelu* **zemaljske vlade u Hrvatskoj, Slavoniji i Dalmaciji** *stoji ban, koji je odgovoran hrvatsko-slavonsko-dalmatinskom saboru."*

"za unutarnju upravu..."

"... u samoupravni krug Hrvatske i Slavonije..."

"... Hrvatskoj, Slavoniji i Dalmaciji na njihovu **želju** *potvrduje se..."*

"Madžarska priznaje teritorijalnu nepovredivost..."

Matić svugdje smišljeno briše sve značajke državne posebnosti kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije i oduzima im sve oznake samostalnosti u samom ugovoru... Grad Rijeka i njegov kotar, Matić prevodi: *varoš F'iume i primorski okrug*, itd.(3)

Nije ni malo pretjerana tvrdnja, da je sve ovo, što je izneseno tijekom ovih poglavlja, samo maleni izvadak iz ogromnih skupina knjiga, prenatrpanih krivotvorevinama i neistinama na štetu nas Hrvata i drugih susjednih naroda, osobito Bugara. Našim ljudima, koji su imali prilike ili bili prisiljeni upoznavati se sa srpskim knjigama, bit će još mnogo toga poznato. Našim stručnjacima poznate su mnogo složenije neistine, koje ne padaju tako jasno u oči i koje treba znanstveno pobijati.

169

Na koncu skupljač ovog materijala izjavljuje svoje iskreno žaljenje, da cijela ova zbirka nije dovršena i objavljena još za vrijeme postojanja bivše "Jugoslavije". Odgovor na nju pismenog Beograda bio bi novi niz napadaja, krivotvorevina, prijetnji i ostalih sličnih rekvizita. Bilo bi vrlo zanimljivo sve to opet skupiti i čitati... Kada se pojavio *Guberine i Krstića Rječnik razlika*, Srpski književni glasnik je za ovu knjigu, toliko savjesno izradenu, napisao, da je ona dokument kako je kod Hrvata nisko pao naučni moral!!! *Svaka je hrvatska knjiga, bila ne znam kako čvrsto dokumentirana, ako je žejela ispravljati, napadana najpogrdnijim izrazima.*

Međutim Nezavisna Država Hrvatska je obnovljena prije nego što je ovaj rad završen.

Ovako on dolazi *post festum*...

LITERATURA

(1) "Vidovdan", 6/18 maja 1867., cit. prema: Dr. V Novak, Antologija jugoslovenske misli.
(2) Radoslav Grujić, istoriski značaj Srba u Hrvatskoj, Beograd, Bibl. Srpskog Kult. Kluba, br.2.
(3) T. Mortidija, Srpski prijevod hrvatsko-ugarske nagodbe, Hrvatska Revija, 1938., br 1., str 40.

170

IMENSKO KAZALO

A
Adelung 43
Andrić, Ivo 134
Andelić, Šorde 138, 140,144

B
Babić, fra Tomo 106
Baraković, Juraj 106
Belić, Aleksandar 111, 119
Belostenec, Ivan 110
Bernardin, fra Splićanin 106
Bjelokosić-Grčić, Luka 117
Bogdanović, dr.David 130, 140, 141
Bogišić 82
Bošković, Ruđer 80
Bošnjanin, Hrvoje 100
Bouccart, Jaques 53
Božin, Anton 107
Božović, Gligorije 72, 73
Broz, dr. 21, 108
Budak, dr.Mile 5, 134
Buerov, A.R. 119, 140

C
Car, Marko 83, 85
Costa-Dalla, Andrija 106
Crnojević, Arsenije 112, 151
Cvijić, dr Jovan 19, 50, 51-53, 63, 65, 67, 70, 7l, 76, 85 i d.

171

Č
Čaušević ef. Džemaludin 159
Čaušević, Halid 164

Ć
Ćorović, Vladimir 58

D
Dalmatin, Antun 107
Daničić (Popović) Šuro 23, 48, 63
Davidović 93
Dellabella 110
Derivaux-Bruerović, Marko 106
Divković, Matija 111
Drnovski, Roman 33
Došen, Vid 109
Draganović, Krunoslav 88, 149
Držić, Džore 78
Dučić, Jovan 71, 160,161, 163
Dujmušić, J. 139
Dukljanin, pop 106
Dušan Silni 80, 163

Š
Šorić, Mita 129-133

172

DŽ
Dželaluddin, Kurt 116

E
Erdeljanović, dr. Jovan 98, 164
Evelepi 161

F
Fancev, dr. Franjo 126, 140
Filipović-Grčić, lvan 106
Florian (franc. pisac) 128

G
Garašanin, Ilija 49
Gianuzzi, Dominik 106
Gjalski, Ksaver Šandor 134
Gjurini, Josip 106
Glavinić, Franjo 107
Glišić, Milovan 121
Glučac, dr. Vaso 93-95
Grabovac, fra Filip 39, 106
Grčić, Jovan 125, 140
Grčić-Bjelokosić, Luka 117
Grgur, Ninski, hrvatski biskup 144, 145
Grujić M., Radoslav 66, 67, 170
Guberina 170
Gundulić, Ivan 31, 77, 125

H
Habdelić, Juraj 110
Hanžeković, Mato 140
Hektorovič, Petar 106
Hope, V 38

I
Ivekovič, dr. Franjo 108
Ivić, dr. Aleksa 74, 97, 98, 152

J
Jagić, Vatroslav 20, 24, 25, 118
Jambrešić 110
Janković-Velmar, Vladimir 164
Jovanović, Slobodan 15, 67, 68, 73, 74
Jovanović, Jovan-Zmaj 73, 74
Jovanovits, A. Katharina 132
Jurišić, dr. Blaž 111, 118, 119, 122
Jurković, dr. Ljuba 72

K
Kačić-Miošić, Andrija 22, 107, 110
Kaletić, Jerolim 106
Kanižlič, Pavao 109
Karamzin, Nikola 108
Karadžić-Stefanović, Vuk 15, 21, 26, 36 i d., 70, 90 i d, 104
Kašiković 127

174

Katić 67, 151
Klaić, dr. Vjekoslav 34, 66, 67, 100, 128, 140, 148, 149,153
Klemenović, Šimun 107
Knežević, fra Petar 109
Knežević, Radoje 53, 63
Konzul, Stjepan Istrijanin 107
Kopitar, Jan 38, 42, 43, .44, 46, 110
Kosić, dr Mirko 98
Košut, Lajoš 60
Kovačević, Božidar I00, 14l
Kovačević, Gavrilo 128
Kovačić, 134
Kozarac, Ivan 134
Kranjčević, Silvije Strahimir 134
Krešimir-Petar N, hrv kralj 116, 114
Križanić, Juraj 110
Krleža, Miroslav 134
Krstić, 170
Krvaš, dubrovački knez 103
Kuhač-Ksaver Franjo 116
Kulin, ban bosanski 92
Kuliša, pop 73
Kumičić, Eugen 134
Kurelec, Fran 21

L
Lanosović 110
Lazarević, Laza 121
Letić, dr. Franjo 4, 8, 11
Letić, Mladen 2, 4
Levaković, Rafael 106

175

Leskovac, Janko 157
Lomonosov, Mihail 107
Lorković, dr Mladen 88, 149, 153, 162
Lucić, Hanibal 106
Lukas, Filip 52, 63, 71, l61
Luković don Niko 157

M
Macini 60
Magarašević 157
Maretić, Tomo 108
Marković, Danica 133
Marković, dc Radoslav 159
Marković, Tomaš 159
Marnavić, Tomko 106
Marulić, Marko 106, 125
Matavulj, Simo 81, 82, 85
Matić, M. 167, 169
Matoš, Antun Gustav 134, 143
Mažuranić, Ivan, hrv ban i pjesnik 134, 139
Menčetić, Šiško 70, 107, 156
Meštrović, Ivan 71, 138
Mihaljević, Georgije 128
Mihanović, Antun, autor hrvatske himne 156
Mikalja, Jakov 110
Miklošić, Ferdo 21, 23, 24, 48; 138
Miletić, Svetozar 74
Milosavljević, dr J.Ž. 34
Mladenović, Desanka 133
Mortišija, T. 170
Murvar, Vatroslav l, 2, 3
Mušicki, Lukijan 110, 112

176

N
Nalješković, Nikola 106
Nedić, Ljubomir 112
Nenadović, Ljubomir 139, 141
Nikolić, Izidor 68
Nodilo, Natko l08
Novak, dr. Viktor 63

NJ
Njegoš, Petrović, Petar 139

O
Obradović, Dositej 43, 107, 110
Obrenović, Miloš 45, 46
O'Konel 60

P
Palikuća, Nikola 106
Pasarić, Josip 21, 23, 33
Pavelić dr Ante 20, 119
Pavičić, Marko 106
Pavlović, fra Bernardin l06
Pavlović-Lučić, Ivan 107
Petranović, dr. 95, 117
Pilar 88
Pittard 53, 76
Popović, dr. D. l49

177

Popović, Jefto 129
Popović, Jovan Sterija 127, 128
Popović, dr. Pavle 132, 133
Popović, dr Vasilj 164
Porfirogenet, Konstantin 41
Preradović, Petar 134
Prodanović, Jaša 46, 63
Protić, Stojan 66, 68
Pucić, Medo 138

R
Rabener, Wilhelm 128
Radić, Stjepan 142
Radojević, Juraj 107
Radovanović, S. dc Mihajlo 63, 76, 77, 85
Rajić, Stefan 128
Ranke 38
Ranković, Svetolik 121
Reljković, Antun Matija 109, 110
Ruvarac, Ilarion 150

S
Sachs, Hans 124
Savić-Rebac, Anica 133
Savković, Miloš 140
Sitović, fra Lovro 107
Skerlić, dc Jovan 19, 37, 55-63, 65, 113 id., 119, 121
Srebrnić, dr Juraj, hrv biskup 158, 164
Stanojević, Nikola 27, 28,34, 73
Stanojević, St. Stanoje 73, 74, 94

178

Starčević, dr. Ante 20, 47, 55-63, 116, 138, 147, 154, 161
Starčević, dr. Mile 42, 63
Stojanović, Nikola 73
Stojković, dr. Marijan 110, 115, 118
Stranjaković, Dragoslav 63
Strossmayer, Juraj, hrv biskup 47
Stulli, Joakim l10

S
Šafrik 23
Šantić, Aleksa 118
Šegvić, Kerubin 55
Šenoa, August 129-133
Šimunović, Ivan 134
Šporer 44
Štedimlija, Vaso 62, 140
Štefanović 133
Šubić 73
Šufflay, dr Milan 67, 119, 142

T
Toldy, Franjo 118
Tolstoj, N. Lav 121
Tomislav, hrv. kralj 18

V
Veljković, Momir 140
Veselinović, Lazo 121

179

Vidaković, Milovan 112, 127
Vidali 107
Vidalić, Ivan 106
Vlastelinović, August 107
Vodnik, dr 157
Vojnović, Ivo 79
Vrančić, Faust 110
Vraz, Stanko 134
Vučić, Radmilo 164
Vulićević 133
Vulović, Svetislav 122
Vulović, D. 164

Z
Zannoti Tazlinger, Ivan 106
Zborošić, Dominik 106
Zlatarić, Dinko 106
Zoranić, Petar 106
Zoričić, Mate 106
Zovko, Ivan 21, 100, 116
Zrinski, Juraj 138
Zrinjski Petar 81, 156

Z
Žiška, Anton 33

180

CROATIAPROJEKT ZAGREB
BIBLIOTEKA HRVATSKO

KULTURO NASLJEĐE

Za nakladnika
Dr. Franjo Letić

Ulrednik
Mladen Letić

Naklada
1000 primjeraka

Tisak
CROATIAPROJEKT
ZAGREB

ISBN 953-6321-13-0

181